

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ імені АНДРІЯ МАЛИШКА**

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*Всеукраїнська науково-практична конференція
до Дня української писемності й мови*

12 листопада 2019 року

Київ – 2019

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова
(протокол № 3 від 28 листопада 2019 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі:
Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред.
С.В. Шевчук, відп. за випуск Ю.Б. Виноградова, С.В. Глущик. – К.: Вид-
во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – 171 с.

У збірнику вміщено доповіді мовознавців, молодих учених і студентів, які брали участь у конференції. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики в Україні, аспекти професійної комунікації в сучасній освіті, проблеми лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Для аспірантів, студентів-філологів, учителів української мови загальноосвітніх шкіл та гімназій.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік АН ВО України, кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор;**

Виноградова Юлія Борисівна, старший викладач кафедри культури української мови – **відповідальний секретар;**

Глущик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук;

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук.

© Автори статей, 2019

© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2019

*Білецька Вероніка,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

МІСЦЕ ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ У МОВІ

Слова, якими вільно користуються, належать до загальнонародної лексики, а от слова, користування якими обмежується певною територією є діалектами. Заглиблюючись в історію, можна стверджувати, що початки української діалектології відносять до другої половини 18 ст.; вони пов'язані з усвідомленням диференційованості мови: це були спроби окреслити межі поширення поодиноких, переважно фонетичних, явищ (Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание, 1778, опубл. 1851). У 19 ст. інтерес до діалектизму зріс у зв'язку із загальним піднесенням етнології, національної культури. рухами у різних слов'янських народів [3].

Свідчення про діалектичні явища у цей час ще мають несистемний характер, наводяться без необхідної локалізації. З'ясування діалектів членування зазнавало еволюції від орієнтовного окреслення наріч і діалектів (М. Максимович, Я. Головацький, О. Потебня) до складання діалектичної карти (К. Михальчук, 1871; опубл. 1878); змінювалися обсяг і характер матеріалу На підставі зіставних фонетичних і морфологічних даних К. Михальчук виділив три наріччя: поліське, українське, червононоруське (русинське чи русняцьке), окреслив їхні зовнішні межі і внутрішню диференціацію на менші мовно-територіальні утворення.

Пізніше проблема діалектного членування української мови мала різне розв'язання залежно від вихідних принципів діалектичної класифікації та використаного матеріалу (О.Соболевський, Моск. діалектол. комісія, В.Ганцов, І.Зілінський, Ф.Жилко); на сучасному етапі розвитку українських діалектів більш поширеним є погляд про поділ на такі наріччя: північне, південно-східне

та південно-західне. Цей поділ є розвитком запропонованої К.Михальчуком його первісної тричленної класифікації [1; 2].

Часом про зміст деяких слів навіть важко здогадатись: жалива (кропива), курай (перекотиполе), перетика (перелісок), скот (худоба), бовдур (димар), вагани (ночви), кабиця (літня піч), кипяч (окріп), зобува (взуття), гарман (тік), кира (сокира), шарівниця (сала), хвища (сильний дощ), кура (заметіль), бокасувати (ходити боком), випасатися (тинятися), желіпати (кричати), но (але) – це приклади південно-східного наріччя.

У південно-західному наріччі є такі слова: бараболя, крумплі (картопля), ярець (ячмінь), трепета (осика), хопта (бур'ян), вивірка (білка), когут (півень), льоха (свиня), маржина (худоба), тайстра (торба), нецьки (ночви), плова (дощ), цмок (райдуга), стрий (дядько по батькові), вуйко (дядько по матері), нанашко (хрещений батько), банітувати (лаяти), пантрувати (стежити), окмітовувати (помічати), витуманити (видурити), далєбі (їй-богу), ід (до).

У північних говорах: глива (груша), коросліп (пролісок), товар (худоба), конопляник (горобець), клювок (дятел), ключина (кроква), копаниця (сапа), гладишка (гличик), живець (джерело), веселуха (райдуга), ляскавиця (грім), мигунка (блискавка), хупавий (гарний), бігме (їй-богу), ік (до).

Такі приклади зафіксовано на сайті територіальних діалектизмів. Власні спостереження автора за результатами спілкування в гуртожитку з представниками різних областей України дали такі приклади: шкарабанка (мірний стаканчик), підкрадульки, капці (взуття), покупати (купувати), гуляти (грати), в дорозі (надсилає) тощо. Більш близькими до літературних відповідників є діалектизми огурок (огірок), бураки (буряк), балакать (розмовляти), кроват (ліжка), стулець (стілець).

Приклади діалектизмів можна знайти в діалектичній картотеці, яка знаходиться в Інституті української мови НАН України. Вона містить понад 1,5 млн карток і створена на основі записів говірок за різними питальниками у населених пунктах України та в етнічно українських селах, розташованих на території інших країн. Формування її почалося зі збирання матеріалу до

«Атласу української мови» (АУМ) у 1948 році. Існує також діалектний словник, де подано лексику територіальних діалектів, її значення і слововживання. За способом пояснення значень більшість Діалектичного словника належить до словників тлумачного типу.

Діалекти зазвичай є іменниками, рідше – іншими частинами мови. В них є загальнонародні слова, які мають інше значення, відмінне від загальноприйнятого. Наприклад, у деяких говорах Закарпаття та інших південно-західних говорах берег означає «гора», вага – «криничний журавель», вічко – «шибка», врода – «врожай».

Отже, діалекти – це те, що дає відчутти колорит. Науковці розповідають, що у радянські часи цензура забороняла використовувати українським письменникам діалекти, адже вони відображали українську ментальність. Тож усі мовні перли безжально викреслювали у творах. Натомість зараз письменники використовують діалектизми, щоб показати колорит різних куточків України.

Популяризація і використання діалектизмів – це спосіб відійти від білінгвізму. В наш час використання діалектів, які переходять у місцеві говірки, стає ознакою вихованої людини. Але все ж треба пам'ятати, що невмотивоване вживання діалектизмів розхитує літературні норми, знижує рівень культурного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um157.htm>
2. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um164.htm>
3. https://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/leksika/teritorialni_dialektizmi/5-1-0-66

Білостоцька Стефанія,
Навчально-науковий інститут
«Юридичний інститут ДВНЗ
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»», м. Київ

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В МАСМЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм.

(Ліна Костенко)

Світ змінюється дуже динамічно. Глобальна інтеграція та міжнародна конкуренція, нові технології та науково-технічний прогрес, упровадження новітніх технологій у всіх галузях суспільного розвитку вимагають нових, сучасних методів комунікації та інтегрування мовної політики України.

Мовна політика посідає чільне місце в системі державних пріоритетів, оскільки її стратегічним завданням є забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян України [4].

Мета роботи полягає у дослідженні мовної політики України, її втілення та використання української мови в сучасних мас-медіа.

Завдання:

- 1) розглянути особливості мовної політики України;
- 2) формування та розвиток сучасного масмедійного простору України;
- 3) дослідити законодавчий аспект формування медіа простору.

Об'єкт дослідження: мовна політика України.

Предмет дослідження: функціонування української мови в українських мас-медіа.

Гіпотеза дослідження: Функціонування української мови залежить від стану мовної політики в державі. Сьогодні одним із найважливіших засобів впливу в суспільстві є мас-медіа, тому від преференцій української мови в масмедійному просторі залежить формування мовних пріоритетів українського суспільства на сучасному етапі розвитку.

Практична новизна полягає в розробці рекомендацій, стосовно комплексу заходів для державних, громадських та інших структур щодо збільшення преференцій української мови в масмедійному середовищі України.

Мовна політика є частиною національної політики, органічною складовою певного політичного курсу держави. Національна комісія зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права розробила концепцію державної мовної політики.

Концепція державної мовної політики – це система засадничих нормативних постанов, які ґрунтуються на компетентному оцінюванні мовної ситуації в Україні, і якими мають керуватися органи державної влади та органи місцевого самоврядування у своїй практичній діяльності, регулюючи суспільні відносини в мовній царині [4].

До російської збройної агресії, особливо у період президентства Віктора Януковича, державна мовна політика України фактично була відсутня, про що свідчило блокування статусу державної мови на законодавчому рівні та використання невирішеного мовного питання тими чи іншими політичними силами. У період, коли Україна постала на міжнародній арені як незалежна держава та юридично перестала бути країною радянського простору, державне керівництво не приділяло необхідну увагу питанню статусу державної мови як чинника самоідентичності нації, що супроводжувалося поясненнями: «спочатку економіка, тоді – мова», «мова не на часі», тощо. Цей процес відображав постколоніальне походження держави з відсутньою послідовною й історично справедливою мовною політикою.

До перемоги Євромайдану та початку збройної агресії Російської Федерації становище державної мовної політики та української мови було вигідним більшості політиків, які у своїй діяльності спиралися на підтримку проросійських сил.

Аналіз причин виникнення мовної проблеми свідчить, що мовна ситуація, яка склалася в Україні, значною мірою є наслідком широкого застосування прямого і прихованого примусу, спрямованого на запровадження обмежень щодо використання української мови з метою її поступового витіснення з усіх сфер суспільного життя. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, українці становлять 77,8% населення України, тоді як українську мову визнає рідною лише 67,5%. У багатьох регіонах України в міській комунікації, масовій культурі, інформаційному просторі домінує російська мова.

Незалежна Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, що склалася внаслідок асиміляції українців. У минулому під гаслами боротьби з «малоросійським сепаратизмом» та «українським буржуазним націоналізмом» знищувалася мовно-культурна ідентичність українців [4].

Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція України (ст. 10), Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Рішення Конституційного суду України від 14 грудня 1999 року щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України. Офіційне тлумачення статті 10 Конституції України у рішенні Конституційного Суду України подано визначення державної мови: «Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя» [5].

25 квітня 2019 Верховна Рада України ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Закон, що зміцнює позиції державної мови в Україні, називають «історичним рішенням». Головний зміст цього об'ємного закону можна звести до простої формули: він гарантує, що

кожна людина в Україні може отримувати інформацію та послуги українською мовою в усіх публічних сферах. Крім того, він вносить зміни в 45 інших законів, узгоджуючи їхні норми з новоприйнятим документом. Проте після прийняття закону Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин Ламберто Заньєр заявив, що мовна політика України порушує права нацменшин, а також додає елементи дискримінації [2].

Усі вимоги щодо мовного наповнення на телебаченні та радіомовленні передбачені у відповідному профільному законі, який чинний сьогодні. Щоправда, в нього внесено зміни, і частка передач та фільмів державною мовою у загальному тижневому обсязі мовлення у кожному проміжку часу між 07.00 та 18.00 і між 18.00 та 22.00 має зрости з 75 до 90% загальної їх тривалості для загальнонаціональних та регіональних телерадіоорганізацій і з 60 до 80% для місцевих. Однак ця норма набере чинності лише через 5 років – 16 липня 2024 року. При цьому, згідно з даними Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, вже минулого року ефіри українських телеканалів були в середньому на 92% україномовними.

Щодо мови друкованих медіа, то до 16 січня 2022 року для жодної газети чи журналу нічого не зміниться. А з вказаної дати видавці загальнодержавних і регіональних друкованих ЗМІ зможуть видавати їх будь-якою мовою за умови паралельного видання аналогічного тиражу українською. Для місцевих друкованих ЗМІ ця вимога вступає в силу ще пізніше – 16 липня 2024 року [7].

Останнім часом прийнято ряд законодавчих документів, спрямованих на українізацію мас-медій. Зокрема, 8 листопада 2016 року набув чинності закон «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», який встановив мовні квоти. Згідно з документом квота на пісні українською мовою у радіоефірі вводиться поступово: протягом першого року їх має бути щонайменше 25%, другого – 30%, третього – 35%. Ведення передач державною мовою протягом першого року дії закону має становити 50%, другого – 55%, третього – 60% [3].

16 березня 2017 року Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект № 5313 «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». Проектом закону пропонується встановити на телебаченні обов'язкові квоти передач і фільмів українською мовою. Йдеться про 75% державної мови для загальнонаціональних телеканалів, 50% – для регіональних, а також 75% державної мови для програм новин на ТБ [6].

Згідно з моніторингом проведеним Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення частка української мови в ефірі телерадіомовників зростає. Вона становить 100% в ефірі 7-ми загальнонаціональних телеканалів. Це «UA: Перший», «Еспресо», «Рада», «М1», а також дитячий канал «Піксель», «Мега» та «Ескулап».

Найменший показник сягав 77% - в ефірі телеканалів «ICTV», «Україна», «НТН», але вони все одно перевищують норму, яка є - не менше, ніж 75%.

Голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення Юрій Артеменко зазначив, що частка української мови зростає на 9% на загальнонаціональних телеканалах.

Загальний ефір регіональних і місцевих телеканалів такий – у 9-ти областях України частка української мови, відповідно до вимог закону, становить 100%. Це – Волинська, Рівненська, Черкаська, Чернігівська, Вінницька, Івано-Франківська області. У 18-ти областях частка української мови – від 90 до 99 відсотків. Найнижчий показник зафіксовано в Одеській (83%) і Луганській (89%) областях, але вони вище норми, якої вимагає закон - 75% і 60% відповідно.

Висновки

Мовна ситуація в Україні позначена домінуванням російської мови у ключових сферах медіапростору. Завдяки прийнятим законодавчим документам, які передбачають регулювання мовної політики та встановлюють квоти на використання української мови в радіо і телеефірах, а також активній позиції громадськості щодо українізації медіаресурсів, сьогодні ми

спостерігаємо позитивну тенденцію у використанні української мови в медіа просторі.

Провівши дослідження можна дійти висновку, що державні керівники приділяють увагу питанню мовної політики України, сприяють її нормалізації та зменшенню впливу політичної спекуляції з боку певних внутрішньо- і зовнішньополітичних сил, які свідомо прагнуть викликати штучне протистояння в суспільстві.

Адже принципове значення для майбутнього української мови має національна мовна свідомість і національна гідність. У цьому чільна роль належить, насамперед, вищому керівництву держави, яке своїм особистим прикладом і зусиллями має утверджувати престиж української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України
2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
3. Закон від 06.10.2016 № 1663-VIII. Про внесення змін до Закону України "Про телебачення і радіомовлення" щодо уточнення умов розповсюдження програм телерадіоорганізацій у складі універсальної програмної послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1663-19>
4. Указ Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60356

7. Закон про мову: що він регулює і як це працюватиме. Повний перелік новацій http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/93769/Zakon_pro_movu_shho_vin_reguluje_i?a_offset&fbclid=IwAR1AowkbF6-IFBONlyNPBuXkyvBNF-TJ2b5HFbc_0GUi8r5lYTd_eqX_t_s

Варавкіна Зінаїда,

старший викладач кафедри іноземних мов,

Стогній Ірина,

старший викладач кафедри іноземних мов,

Національна академія статистики обліку та аудиту, м. Київ

МОВНІ ЗАСОБИ КІНОПОВІСТЕЙ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

У вересні нинішнього року українська й світова спільнота відзначила 125-ту річницю від дня народження видатного кінорежисера, сценариста, педагога, документаліста, письменника, художника, зачинателя авторського кіно і насамперед «великого» українця Олександра Петровича Довженка.

Національну ментальність митець увібрав, вирішивши в українській селянській сім'ї, полюбивши з дитинства мову свого народу, його культуру, звичаї та традиції. І як не намагались сталінські чиновники зробити з нього російського діяча культури, їм це так і не вдалося: О. Довженко усією своєю творчістю залишився на все життя відданим сином України.

Він торкався різних сфер матеріального і духовного життя народу, різних спеціальностей і фахів, – і завжди його термінологія була науково грамотною, точною і витриманою, його синоніміка багата і глибока. Сила його ще й у тому, що в його ніби синкретичній творчості художнє слово поєднується з виразовими засобами кіно, скульптури, живопису [2].

О. Довженко був справжнім народним художником, він багато взяв від багатогранної поетичної душі народу і відобразив це у своїй творчості.

Аналізуючи мову кіноповістей, звертаємо увагу на використання української живої розмовної мови, на мову народної пісні, що вплітаються у прозову мову кіноповістей.

У творчому доробку письменника можна знайти безліч прикладів використання українських народних пісень. Любов до пісні митець перейняв від матері, від якої у роки війни записав 30 народних творів, давши їм назву «Материні пісні». Більшість із них використав у своїх кіноповістях. Улюблені народні пісні Олександра Петровича – «Ой горе тій чайці», «Повій, вітре, на Вкраїну», «Пливе човен води повен».

В одній із кіноповістей О.Довженко писав про своїх героїв, що вони, співаючи, «охоплювали піснями цілі століття свого життя». А в «Автобіографії» зазначив: «Я зробив «Звенигору» якимось одним духом – за сто днів. ...не зробив, а проспівав, як птах». Дійсно, кіноповість прозвучала піснею любові до рідного народу, вірою в його краще майбутнє.

Кіноповість «Арсенал» починається епічно-пісенним висловом «Ой, було в матері три сини», а рядки пісень («Кланяюсь вам до сирої землі»; «Забіліли сніги навколо Києва, загуляли хуртовини»; «Гей, ви, брати мої, товариші бойові»; «Ой, синочки мої, голубчики») часто звучать, увиразнюючи прозову мову твору.

У кіноповісті «Зачарована Десна» багато пісенних текстів звучать ще й окремо, тому її стосовно використання пісенної ритмомелодики літературні критики називають поезією в прозі.

Епічно-пісенний, фольклорний образ матері і розлуки проходить у О. Довженка не один раз. Психологічний початок цього – у враженнях і переживаннях дитинства: «Коло хати мати-зозуля кує мені розлуку. Довго-довго, не один десяток років буде проводити мене, дивлячись крізь сльози на дорогу, довго хреститиме мені слід і стоятиме з молитвами..., щоб не взяла мене ні куля, ні шабля, ні наклеп лихий. Прощання перейде колись у картини мої, розлука зів'є собі гніздо в моєму серці» [3, с. 489].

Кожна пісня, кожне пісенне слово нагадують читачеві улюблені народом образи, які викликають асоціації, що охоплюють родинне та легендарне, героїко-романтичне життя українського народу

Щоб надати усій кіноповісті «Поема про море» урочистого звучання, автор починає її піснею «Рече та стогне Дніпр широкий...», яка нині стала другим гімном України. На сторінках цього твору читачі знайомляться з бурлацькою піснею «Ой, бурлака молоденький»; з чумацькою «Упав чумак край дороги»; з піснею «Ой горе тій чайці». Використанням народних українських та авторських пісень О. Довженко розвинув в українській новітній літературі високі традиції кращих її майстрів.

Майже на кожній сторінці своїх творів митець активно використовує різноманітні мовні засоби народної творчості, зокрема найбільше постійних епітетів: *сира земля, тихий вечір, ясна зоря, золота країна, мак червоний, цвіт рожевий, поле ясне, човни вербові, весла ясеніві, веселі води, воли круторогі, ключ журавлиний, місяць ясний*.

Герої твору послуговуються характерним для усного народного словотвору парним вживанням дієслів та іменників, що позначають одну дію і один об'єкт: *тужить-голосить, гудуть-невгавають, путі-дороги, батько-мати, шляхи-дороги*. Поряд з цим О. Довженко використовує урочисті словосполучення, що творилися народом і мали поширення в період Другої світової війни: *син-воїн, народ-воїн, місто-герой* тощо.

Плідним джерелом словотворчості для митця були і народні розмовні конструкції, просторіччя, фразеологізми, порівняння. Ці складові, безперечно, оживляють мову творів, надаючи їй національної колоритності, невимушеності та допомагають створювати яскраві характеристики героїв.

У мову персонажів кіноповістей Довженко уводить такі компоненти:

- стійкі словосполучки або примовки – *знав би, де раки зимують; що з воза впало, те пропало; щоб не пошитись у дурні; терпець уривався; рот аж по вуха, а ластовиння на виду повне решето;*

- тавтологічні уснонародні словосполучення — *бувалий у бувальцях, покотився покотом, поїдом їли, раннім рано до схід сонця;*
- зменшувальні форми слів – *голубонько, донечко, сістоньки, вістоньки, літечко, хатонько;*
- порівняння, що поширені в живій мові селян — *як гуска в гнізді; як рій бджіл; тихо, немовби в озері; все одно, що з бугаєм говорити; як вовча згряя.*

Заслужують на увагу авторські порівняння, яких у О.Довженка значна кількість: *сама вона в полі, ніби зрима пісня; впала на землю, як у сон; весь ясний соняшниковий світ стояв нерухомо, наче хор вродливих дітей.*

Мова кіноповістей часто рясніє просторічними словами, що відтворює характер побутового мовлення і служить засобом соціально-мовної характеристики образів, наприклад: *затирликала, понаравилось, причулось, прочуматись, розоряється, підірваний на ноги, зірвався з позиції, розклався в дим.*

Серед уснорозмовних синтаксичних конструкцій виразно виділяється часто вживана автором двочленна фігура, друга частина якої побудована як заперечення до першої, але по суті становить посилення першої: «Воно, звичайно, може, їхня правда. Мабуть, таки їхня. Не ті часи. Тепер вже на волах далеко не заїдеш»; «А як ловко співають, не гірш, як ми було, ні, навіть краще»; «Дід Григорій був не балакучий, але хочеться нагадати, що він справді-таки був мовчазний»; «І він залишиться без друга. Фактично, друга вже нема».

Приділяючи велику увагу психологічній характеристиці своїх персонажів, змальовуючи їх душевний стан, переживання та настроїв, митець вдається до створення специфічних мовних новотворів: *закам'яніли в задумі; почуття зреченості; глибоке, важке самоспоглядання; незлагодна залягла смутком на душі; плач від творчого захоплення; почуття тонкого жалю; глибина потрясіння; гул просвітлення; голос душі; хвилина осяяння.*

Щоб глибше розкрити різні якості людини, описати її портрет, автор послуговується *епітетами-означеннями*. Найбільше уваги О.Довженко приділяє опису виразу очей, добираючи такі словосполуки: «гордий

схвильований погляд»; «очі в них світилися прекрасним гнівом, розумом і жадобою знання»; «в очах завжди було повно смутку: тяжкі кайдани неписьменності і несвободи»; «лагідний, розуміючий погляд»; «в очах страждання, палке, бездонне, глибоченне»; «в очах світяться іскри нерозтраченої ніжності»; «очі дівочі спрямовані вперед, замріяні, напружені, запитують долю свою на цьому чарівному льоті»; «дівочі обличчя розумні, ніжні.., і тіні замкнутих вій» [3].

Для показу негативних якостей людей, негативних дій і явищ Довженко використовує осудливу лексику: *негідник, бездушний себелюбець; брехлива, каїнова промова; дипломовані роззяви; пристосованець; наклеп лихий; донощиця; п'янички, ледарі – недисциплінований елемент; підлабузництво, лайка; лайливець.*

За статистичними дослідженнями, у творах митця найчастіше вживаються слова *добро* і *чарівний* та похідні від них. Це, безперечно, пояснюється впливом поезики народної творчості та гуманістичною лексикою письменника: *добра робота, добре слово, добрі руки, добрі діла* та ін.; *чарівна дівчина, чарівна посмішка, чарівний світ, чарівна Десна, зачарована Десна* і под.

Яскравою рисою мови автора є тяжіння до афористичності і створення власних крилатих висловів: «Очі розкрились, а день повечорів»; «Святість босоногого дитинства»; «Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє»; «Духовний клімат епохи»; «Хоч життя послало йому калюжу замість океану, душа в нього була океанська»; «Одні вчені на гроші легкі, інші – на мозолі» тощо. Навіть у авторських філософсько-ліричних відступах «Зачарованої Десни» звучить високохудожня афористичність: «Тоді я ще не знав, що все проходить, все минає, забувається й губиться в невпинній зміні годин, що всі інші пригоди і вчинки течуть, як вода між берегами часу ...» [3].

Таким чином, діапазон уживання народнопісенної лексики та уснорозмовних конструкцій народної мови у Довженка настільки широкий, що справляє таке враження, ніби Олександр Петрович є етнографом чи

дослідником-мовознавцем, і, почавши писати художні твори, він переносить до них усі ті мовні і етнографічні елементи, які збирав та записував роками [2]. Безумовно, мовна палітра усіх творів письменника надзвичайно багата і яскрава, ми спробували доторкнутися лише до її невеликої частини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безручко О.В. Невідомий Довженко / О.В. Безручко. - К.: Фенікс, 2008. – 312с.
2. Білодід І.К. Мова творів Олександра Довженка: (зб. «Зачарована Десна») / І.К. Білодід. – К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1959. – 95 с.
3. Довженко О.П. Кіноповісті. Оповідання / О.П. Довженко. – К.: Наукова думка, 1986. – 708 с.
4. Кочерган Ю.Ф. Олександр Довженко: проблеми майстерності/ Ю.Ф. Кочерган //Вища школа. – Львів: Знання, 1983. – С. 109 - 118.

Виноградова Юлія,

кандидат філологічних наук, старший викладач,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ЛЮДИ РОЗКРИВАЮТЬСЯ В КОНФЛІКТІ

(комунікативна конфліктограма)

Сутність людського буття – неосяжна таїна суцільних випробувань. У повсякденному і повсякчасному біоритмі спілкування ми намагаємося реалізувати себе з метою комфортного співіснування, але це вдається не кожному.

Конфлікт... З огляду на класичне визначення цього поняття, кожен вкладає у нього сенс власного розуміння: «Проблема чи стиль життя?», «Випадковість чи закономірність?», «Непорозуміння чи не бажання розуміння?» тощо. Суб'єктивне тлумачення причин і наслідків виникнення

конфліктів визначає особистісне усвідомлення суті і ступеня впливу цього суспільного (соціального) явища на людину, а саме: розкриття (викриття) прихованого негативізму з боку ініціатора конфлікту і подальше його розпалювання чи нівелювання іншою стороною.

Ми можемо перебувати у конфлікті самі з собою, з іншою людиною чи групою людей, у конфлікті з суспільством і його правилами, але при цьому завжди ладні самотійно обирати шляхи розв'язання різноманітних за своїм характером конфліктних ситуацій. Здатність індивідуума реалізовувати комунікативні навички і здібності у складних емоційних і психологічних вихорах життя впливає на стабільність і рівновагу суспільної свідомості.

Людина і конфлікт... Іноді неможливо уникнути конфлікту або вирішити його самотужки. Лише психічна рівновага, здатність критично мислити, впевненість у своїх діях та вчинках дозволяє вчасно відчувати загрозу конфлікту. Перебуваючи у конфліктному комунікативному середовищі людина може тривалий час не знати, на що вона може бути здатна, опинившись у вирі конфлікту. Приховані риси характеру, нетипова (неадекватна) поведінка, атипична реакція, не контрольованість емоцій, погіршення психічної рівноваги – усе це та багато чого іншого може потрапити назовні і стати передумовою подальших змін у житті людини та суттєво вплинути на її психоемоційний стан. Провокатор конфлікту безумовно, на відміну від «жертви», отримує від цього моральне задоволення.

Різні фази виникнення конфлікту, методи уникнення конфліктних ситуацій різноманітних за змістом і характером, вирішення і подолання їх наслідків тощо розкривають сутність людини, визначають рівень її соціалізації. Ініціація конфлікту може бути обдуманною (провокативною), випадковою (ситуативною) і не свідомою дією. Іноді людина може і не підозрювати, що певні її вчинки можуть призвести до виникнення конфлікту й конфліктної ситуації.

Неконфліктність – це унікальна властивість, але мало хто нею володіє. Слабка людина не здатна протидіяти конфліктам, а сильна – може поринути у

них з головою і захлинутися у повені негативних емоцій, прискіпливих домагань і невиправданих амбіцій. Конфлікти можуть з'являтися в різні періоди життя людини, мати різні причини і передумови виникнення. Але вони ніколи не залишаються поза увагою, натомість назавжди оселяються у спогадах людини, у її пам'яті. Важливо робити правильні висновки і докладати максимум зусиль щодо розв'язання проблемних ситуацій, які призвели чи можуть призвести у майбутньому до виникнення конфліктів, намагатися надалі уникати їх повторення. Не варто зловживати конфліктами і шукати в них вирішення особистих проблем або задоволення власних переконань. Тривале і часте конфліктування ніколи не буде мати позитивних наслідків.

Цілком слушними є слова С.Кінга: «... в житті конфлікти вирішуються зовсім не так, як це буває в кіно. У житті вони взагалі не вирішуються, а просто тягнуться й тягнуться, поки тихо не вичерпуються самі собою. Вони просто висихають, як брудні калюжі на сонці». Для деяких людей конфлікт – це стиль життя, хтось вмiє уникати конфліктів, а когось вони переслідують на кожному кроці упродовж усього життя чи певного періоду життя. Частота виникнення конфліктів у житті людини залежить від багатьох чинників: характер, темперамент, вдача, вікові особливості, рівень освіти, освіченість, психічний стан, фізичний і фізіологічний розвиток, статки, соціальне становище, наявність чи відсутність близьких та родичів тощо. Цей перелік можна продовжувати, але фактори появи конфліктів не завжди залежать від самої людини і її життя.

Не всі конфлікти мають виключно негативні наслідки. Адже доволі часто їх виникнення і розв'язання допомагає у пошуку істинних знань. Але, на нашу думку, існує безліч інших можливостей і методів саморозкриття, самовираження і самореалізації. Нажаль, «справжнє обличчя» деяких людей дійсно можна побачити у складних буденних обставинах, зокрема – конфліктах.

Виникає риторичне запитання: «Чи доводилося вам спілкуватися або бути знайомим із людиною, яка не знає, що таке конфлікт?». Мабуть – ні. Отже, у будь-яких життєвих ситуаціях людина повинна залишатися людиною і жоден конфлікт не повинен перетворювати її на бездумну агресивно налаштовану

істоту, яка перестає усвідомлювати своє головне призначення у цьому складному світі – бути собою, що означає – бути людиною!

Конфлікт... . У кожного з нас не раз виникало питання: «Чому з'являються конфлікти?». Сварки, сутички, скандали, непорозуміння, образи – усе це наслідки конфліктів. Чи можна уникнути цього, запобігти цьому? Можливо насправду людина розкривається в конфлікті і їй це конче необхідно. Усе це важко зрозуміти, адже людське життя сповнене неочікуваних сюрпризів долі, непередбачуваними ситуаціями, випадковими подіями, навмисними викликами тощо.

Люди розкриваються в конфлікті Можливо, але, чому це супроводжується негативним відчуттям? Узагалі саме слово «конфлікт» викликає у багатьох людей неприємні асоціації. Дійсно, конфлікт – це незгода, недомовленість, непорозуміння, розбіжність. В умовах конфлікту людина змушена захищатись, відстоювати свою думку, доводити правоту. Чим більше питань постає, тим частіше виникає відчуття того, що конфлікт не народжується просто так. Може він для чогось потрібен? Відразу згадуються слова Далай Лами: «Ми звикли думати, що, заперечуючи комусь, неминуче починаємо з цією людиною конфлікт, який обов'язково повинен виявити переможця і переможеного або ущемити чиєсь самолюбство». А чи не помилка це? Кожен дає відповідь на це запитання, керуючись власним розумінням поняття «конфлікт».

У певний момент на думку спадає, що проблемне питання розкриття людини в конфлікті має філософське підґрунтя. І це дійсно так, адже «... конфліктні ситуації неминучі, але розумний шукає вихід з них, а дурень – вхід», зауважував В.Губарєв. Розумна людина розкриває у конфлікті свої здібності стратега, психолога, вона завжди знаходиться на крок попереду і докладає максимум зусиль для уникнення конфлікту, а неосвічена – впертість, необачність, злість, які тільки розпалюють конфлікт і вдихають у нього життя.

З огляду на усе вищесказане, здається, що на питання «Чи хотіли б ви опинитись в епіцентрі конфлікту?» навряд чи хтось дав би стверджувальну

відповідь «Так». Виявляється, не всі дотримуються такої думки. Дехто вважає, що саме у такий спосіб, у конфліктній ситуації, під час з'ясування стосунків і доведення тверджень, нарешті, можна висказати людині усе, що ти про неї думаєш, але тривалий час приховував, тримав у собі. Ось саме той момент, коли можна не стримуватись, не тікати від самого себе, відстоювати власну думку тощо. Тоді й справді «Людина розкривається в конфлікті».

З іншого боку не кожен може відразу зорієнтуватись, знайти потрібні аргументи, підібрати вдалі слова, продемонструвати здібності стратега, оратора, опонента тощо. Таким чином людина опиниться у незручній ситуації, буде почувати себе переможеною, пригніченою, емоційно і психічно розчавленою, що аж ніяк не буде мати позитивних наслідків, а навпаки, негативно позначиться на її статусі, авторитеті і подальших стосунках з іншими людьми.

На наше глибоке переконання, людина може розкритись у конфлікті, але лише тільки тоді, коли зможе його приборкати, звести нанівець. Збереження комфортного середовища спілкування і співіснування між людьми – ось справжнє мистецтво комунікування. В усьому світі люди намагаються вирішувати конфліктні ситуації дипломатичним шляхом, шляхом перемовин, домовленостей, поступків. Набагато простіше домовитись, ніж розплутувати наслідки конфлікту.

«Спілкування без конфліктів!», – такі слова, на нашу думку, повинні бути девізом сучасного суспільства. Різні життєві випробування зміцнюють людини, загартовують її волю, роблять її сильнішою. Усе це не повинно відбуватись навпаки. Кожен повинен цінувати добрі стосунки, дружбу. Набагато приємніше міркувати над питанням про те, що «Люди розкриваються у дружбі». У споконвічній і повсякчасній протидії добра і зла людина повинна навчитись робити правильний вибір і думати не тільки виключно про себе, про свою вдачу, а й про оточуючих.

Отже, сучасна людина має бути багатогранною, талановитою, освіченою особистістю, дбати про себе і своє оточення, дбати про суспільний порядок і

добробут, розкривати і реалізовувати свої здібності у гармонії з іншими людьми і суспільством, адже саме такі стосунки, на нашу думку, є запорукою життєвого успіху та комфорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабосов Е.М. Конфликтология: учеб. пособие для студентов вузов / Е.М. Бабосов. – Минск, 2000. – 464 с.
2. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: учеб. пособие / Г.И. Козырев. – М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1999. – 176 с.
3. Конфликтология / Под ред. А.С. Кармина. – СПб.: Лань, 1999. – 448 с.
4. Конфликтология: учебник для вузов / В.П. Ратников и др. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 512 с.
5. Пірен М.І. Конфліктологія: підручник / М.І. Пірен. – К.: МАУП, 2003. – 360 с.
6. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посібник / М.В. Цюрупа. – К.: Кондор. 2004. – 172 с.
7. Шкіль А.І. Соціально-психологічні механізми конфліктної взаємодії в умовах учбово-виховного колективу / А.І. Шкіль. – К., 1990. – 152 с.

Войченко Дарина,

Національний університет цивільного

захисту України, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСІЇ В ТВОРІ ТОМАСА МЕЛОРІ «MORTE D'ARTHUR»

Гуманітарні, у тому числі лінгвістичні, дослідження ХХ – ХХІ ст. все частіше торкаються тих питань, які в силу різних причин не були у полі зору дослідників. До таких, безсумнівно, належить і питання мовних засобів вираження експресії у англомовних творах, зокрема у романі Томаса Мелорі “Смерть Артура”.

Досліджуючи проблеми стилістики, В. Виноградов зазначав, що “історія експресивних форм мови та експресивних елементів мови взагалі в мовознавстві мало досліджена, шляхи та напрямки їх розвитку в окремих конкретних мовах не з’ясовані” [1, с. 70].

Сучасна зарубіжна та вітчизняна лінгвістика виходить із того, що мова у своїй комунікативній функції служить не тільки для обміну думками, але й для вираження емоцій мовця та впливу на емоційну сферу слухача.

У зарубіжному і вітчизняному мовознавстві вивченню експресивних засобів мови приділяли увагу О. Ахманова, В. Виноградов, В. Григор’єв, В. Звєгінцев, В. Чабаненко та ін.

На сьогодні недостатньо вивчено експресивні засоби мови у творі Томаса Мелорі “Смерть Артура”. Це питання не повністю розв’язане, відтак, **актуальне**.

Мета цієї статті – виявити ступінь експресивності засобів мови у романі Томаса Мелорі “Смерть Артура”.

В. Чабаненко зауважує: “Якщо експресія – це інтенсифікація (збільшення, підсилення) виразності, то експресивність – це вже сама інтенсифікована (збільшена, підсилена) виразність” [7, с. 7].

В. Чабаненко також зазначає, що “експресія – це не те, що надає мовленню емоційності, образності, характерності, а те, що саме породжується емоційністю, образністю, характерністю мовлення; це не виразність, а інтенсифікація, підкреслення виразності, це збільшення вражаючої (діючої) сили вислову, надання йому особливої, психологічно мотивованої піднесеності” [7, с. 6–7].

Оскільки ступінь експресивності буває неоднаковий, то В. Чабаненко умовно поділяє її на слабку, помірну та значну.

Слабкою науковець фіксує неефектну загальноповсюдну, часто використовувану, звичну або таку експресивність, що виявляється при кореляції емоційно й оцінно нейтральних, але стилістично маркованих форм [7, с. 10]. Наприклад, загальне питання у творі Томаса Мелорі “Смерть Артура”

виступає прикладом слабкої експресивності: *“What,” said Sir Launcelot, “is he a thief and a knight and a ravisher of women?”* [3, с. 77].

Помірна експресивність – це та проста базова інтенсифікована виразність, емоційно-оцінний інгредієнт (компонент) якої не викликає особливої психологічної напруженості мовлення [7, с. 10–11]. Прикладом помірної експресивності у романі Томаса Мелорі “Смерть Артура” є звертання, навантажене вигуком: *«“Ah, traitor,” said the king Arthur, you are ready to betray me for the richness of the sword, you whom I loved dearly. Now I go again quickly, for your delay may cost me my life, for I feel cold in my bones»* [3, с. 222].

Значна експресивність – це проста, базова експресивність, над якою тяжіє сильна емпфаза або яка має яскраво виражене образне підґрунтя; оригінально створена і похідна експресивність; комбінована експресивність; експресивність, що виникає в результаті різкого відхилення від норми або мовної системи [7, с.11]. Значну експресивність ілюструє речення, у якому поєднуються вигук, звертання, навантажене присвійним займенником та епітетом, і спеціальне питання, що зустрічається в романі Томаса Мелорі “Смерть Артура”: *«“Alas”, said Arthur, my own dear father and brother, why do you kneel to me?”*» [3, с.21].

Отже, зазначені вище мовні засоби у творі Томаса Мелорі “Смерть Артура” виконують емоційно-експресивну функцію, зокрема виявляють різний ступінь експресивності: слабку, помірну та значну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1955. – № 1. – С. 60–87.
2. Гром'як Р.Т. Літературознавчий словник-довідник: Notabene / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко. – 2-ге вид., випр, допов. – К. Академія, 2006. – 752 с.
3. Мэлори Т. Morte D'Arthur / Томас Мэлори. – Ленинград: Просвещение, 1968. – 232 с.
4. Словарь лингвистических терминов / [ред.-сост. О.С. Ахманова]. – 2-е изд., стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.
5. Українська мова: Енциклопедія / [уклад. В.М. Русанівський та ін.]. – 2-ге вид., зі змін. і допов. – К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2004. – 825с.

6. Українська мова: Енциклопедія / [уклад. В.М. Русанівський та ін.]. – 3-тє вид., зі змін. і допов. – К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2007. – 856 с.
7. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови: [Монографія] / В.А. Чабаненко. – Запорїжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с.

Гаркуша Крістіна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ

Джерелом поповнення лексики сучасної української мови є іншомовні слова. Вони вливалися до її складу з різних джерел і становлять близько 10-15 % її словникового запасу. Наша мова перейняла велику кількість чужомовних слів, підпорядкувала їх своїм законам фонетики й граматики, пристосувала до правил українського словотворення і семантичних систем.

Багато нових слів уже адаптувались у буденному лексиконі українців, тобто використовуються тривалий час, активно функціонують і вживаються автоматично. Так, деякі з них, що означають назви загальновідомих явищ і предметів, повністю сприймаються як українські. Наприклад: крейда, папір, вишня, огірок, агроном, юрист, суфікс, лексика, академія, буква, м'ята та ін. Від основ цих слів в українській мові творяться нові слова за допомогою різних словотвірних засобів. Наприклад: агроном – агрономія, агрономічний; гарбуз – гарбузиння, гарбузовий.

Інші засвоєні слова, що означають назви понять і явищ, які не є загальновідомими і рідко вживаються в мові, мають виразні ознаки іншомовних слів, не властиві українській мові. Наприклад: адажію, мольберт, ландтаг, ландшафт, вуаль, фрікасе, фенолфталеїн, ланцет.

Проте всі слова іншомовного походження вимагають до себе критичного ставлення. Їх слід уживати в разі потреби, коли немає відповідного еквівалента

в українській мові або вони дістали міжнародне визнання. До міжнародних належать терміни фінансові, бухгалтерського обліку, поштово-телеграфних зв'язку (бланк, штраф, бандероль, віза, гриф, маркетинг, менеджер, фінанси, бюджет, авізо, дебет). Щоб правильно застосовувати іншомовні слова, треба дотримуватись таких правил:

- не вживати у тексті іншомовні слова, якщо в українській мові існують відповідники: апелювати – звертатися, аргумент – підстава, доказ, домінувати – переважати, екстраординарний – особливий, координувати – погоджувати, лімітувати – обмежувати, пріоритет – першість, репродукувати – відтворювати, симптом – ознака, шеф – керівник;

- не вживати в одному тексті власне українське слово та його іншомовний відповідник (координувати – погоджувати, екстраординарний – особливий, фіксувати – записувати, лімітувати – обмежувати, прерогатива – перевага, симптом – ознака);

- запозичене слово слід вживати правильно та відповідно до його значення [1].

Сьогодні українська термінологія під впливом економічних перетворень, вписуючись у світові інтеграційні процеси, запозичує все більше чужомовних слів, а через їх часте й широке використання більшість із них загальнозрозумілі і не потребують коментарів, пояснень чи перекладу. Тому в словниковому складі української мови вже сприймаються як питомі слова, що прийшли до нас, наприклад, з грецької мови: ванна, архангел, ангел, граматика, діафрагма, театр, музей, або слова латинського походження, як-от: індустрія, реакція, мотор, меридіан, аргумент, префікс, ангіна. Не менш відомі слова запозичені з французької та німецької мов, такі як: люстра, абажур, маскарад, браслет, штат, офіцер, шпинат, вексель.

Дехто вважає, що використання іншомовних слів підкреслює освіченість, інтелігентність, інтелектуальні здібності людини. Але чим освіченіша людина, тим глибше вона зобов'язана знати мову свого народу. А отже, і потреба

хапатися за іншомовне слівце у того, хто зважується писати статті й книги, має виникати значно рідше, ніж у людини з недостатньою освітою.

Спираючись на це ми, можемо розрізняти кілька причин засвоєння чужомовних слів:

➤ слова запозичуються разом із поняттями і не мають українських відповідників (спортсмен, футбол, тунель, пальто, університет, корабель, театр, курорт);

➤ слова уточнюють уявлення про предмет, назва якого вже існує в мові (джем – варення);

➤ слова замінюють описовий вираз, словосполучення (транспорт – замість «засоби пересування») [3].

Необхідно розуміти, що наявність іншомовних слів у мові є закономірним явищем, і коли ними користуватися без зловживань і перекручень, то вони можуть стати одним із засобів її збагачення. Відкритість мови вважається ознакою її сили, а не слабкості. Саме тому культура української мови проголошує не викорінення іншомовних слів, а вимогу не зловживати ними. Бо вживаючи ці запозичення, ми ігноруємо власну лексику та, на жаль, губимо через такий підхід часом більше, ніж знаходимо.

Питання про іншомовні слова має вирішуватися з погляду потреби. Якщо в українській мові немає для позначення поняття власного слова, то можна послуговуватися запозиченим. Якщо поняття може бути виражено українським словом, то саме йому має віддаватися перевага, а не його дублетові-запозиченню. Іншомовні слова не завдають шкоди українській мові, якщо вони не витісняють українську лексику, якщо мовці використовують їх доречно, тобто відповідно до їх значення і до конкретної ситуації мовлення [2].

«Без іноземних слів у культурній мові не обійтись. Але варто вживати їх тільки тоді, коли вони справді доконче потрібні – і, це вже безумовно, у властивому їм значенні...» (М.Рильський) [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К.: Либідь, 1991. – 253 с.
2. Волощак М. Неправильно – правильно: Довідник з українського слововживання: за матеріалами засобів масової інформації. – К.: Просвіта: Українська Видавнича Спілка, 2000. – 128 с.
3. Головащук С.І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. – К.: Наукова думка, 2004. – 448 с.
4. Цит. за: Літературна газета, 24 грудня 1963 р.

Глущик Сергій,

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

СИСТЕМА ІМЕН II ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ

Система імен II половини XVIII століття, зафіксована в матеріалах Київської сотні Київського полку, які наведено в Генеральному описі Лівобережної України 1765–1769 рр. (далі – Опис), сформована з відносно невеликої кількості імен – близько 200 (150 чоловічих 49 жіночих) [1].

За походженням імена є слов'янськими, давньоєврейськими, грецькими, латинськими. Великий вплив на їх частотність має статус канонічного/неканонічного: слов'янські автохтонні імена, носіїв яких не було канонізовано, вживаються практично в поодиноких випадках, причому як правило, у складі патронімної основи, котра могла утворитися як від цього імені, так і від топоніма, який, у свою чергу, теж походить від цього імені.

В Описі зафіксовано формування та функціонування варіантів, які в українській та російській антропосистемах мають статус офіційних або народно-розмовних. Загальної переваги за показником частотності не мають ні українські, ні російські імена. Приблизна рівновага українських і російських

варіантів має різне походження: наявність українських варіантів зумовлена територією, де здійснювався Опис, російські варіанти використовувалися під впливом російськомовних писарів. Про переважання українських або російських мовних явищ можна говорити лише стосовно кожного імені окремо.

Оскільки було здійснено суцільну вибірку іменувань людей у межах Київської сотні, кількісні характеристики в абсолютних вимірах (кількість фіксацій, кількість імен, частотність, варіативність) та у порівняльному аспекті мають високий ступінь імовірності:

Група імен		Кількість імен	Кількість фіксацій	Кількість варіантів	Частотність (4/3)	Варіативність (5/3)
1	2	3	4	5	6	7
Слов'янські	Ч	18	50	26	2,7	1,4
	Ж	2	11	5	5,5	2,5
Давньоєврейські	Ч	30	1391	100	46,3	3,3
	Ж	6	423	11	70,5	1,8
Грецькі	Ч	82	2061	217	25,1	2,6
	Ж	31	1341	96	43,2	3,1
Латинські	Ч	20	431	51	21,5	2,5
	Ж	10	484	39	48,4	3,9
Разом	Ч	150	3945	394	26,3	2,6
	Ж	49	2259	152	46,1	3,1
	Ч+Ж	199	6204	546	31,4	2,7

З наведеної таблиці видно, що в матеріалах Київської сотні Київського полку зафіксовано:

- найбільшу кількість чоловічих і жіночих імен грецького походження (відповідно 82 і 31);
- найменшу кількість слов'янських імен (відповідно 18 і 2).

Найвищу частотність фіксації (відношення чисел у стовпчиках 4 і 3) в Описі мають чоловічі та жіночі давньоєврейські імена (відповідно 46,3 і 70,5), найнижчу – чоловічі та жіночі слов'янські імена (відповідно 2,7 і 5,5).

Найвищу варіативність (відношення чисел у стовпчиках 5 і 3) мають латинські жіночі (3,9) та давньоєврейські чоловічі (3,3) імена, найнижчу – слов'янські чоловічі (1,4) і давньоєврейські жіночі (1,8) імена.

Близько 200 імен, вживання яких зафіксовано у II половині XVIII століття, задовольняли потребу носіїв мови щодо номінативної, дистрибутивної та конотативної функцій через їхню високу частотність (кожне ім'я вливалось в середньому 32 рази), а також певну варіативність (в середньому імена мали три варіанти фонетичного або словотвірного характеру) [2].

Походження імен впливало на їх функціонування лише опосередковано: відмінності фонетичної та морфологічної структури питомої мови від давньослов'янської мовної системи зумовлювали напрям змін і формування варіантів імені. Практично всі імена зафіксовано не лише в канонічному, а й в похідних варіантах. Деякі антропоніми в канонічному варіанті не наводяться.

Від чоловічих (а також від небагатьох жіночих) імен утворено патроніми. Деякі імена зафіксовано лише у складі паронімів. Це явище може вивчатися при дослідженні вікових показників частотності імен та їхніх варіантів.

Словотворчі особливості імен частково зумовлюються їх морфологічною належністю в основному до іменників, а також прикметників і дієприкметників. Основні способи творення імен відповідають їх частиномовним характеристикам: суфіксація, флексація, усічення, усічено-флексивний та усічено-суфіксальний способи. Відмінність імен від апелятивів аналогічних частин мови полягає в низькій частотності префіксального способу творення, що зумовлюється сприйняттям імен як асемантичних одиниць з винятково номінативною функцією. Основними словотворчими формантами імен та антропонімних твірних основ виступають суфікси, флексії, а також частини основи, які зазнають усічення, морфеми, субморфи, асемантичні частини.

Семантика демінутивності є передумовою використання суфіксів для творення паронімів – іменувань осіб, менших (молодших) за віком. Тому більшість демінутивних суфіксів можуть утворювати як пароніми, так і демінутивні варіанти імен [3].

Певна частина фонетичних і словотвірних варіантів закріпилася як офіційні імена в українській та російських мовах. Деякі варіанти мають статус народно-розмовних або okazіональних.

Текст Опису містить унікальний матеріал: у багатьох випадках використовуються не лише написання, близькі до канонічних, а й варіанти, в яких відображено фонетичні та словотвірні процеси, що відбувалися у XVIII столітті та в попередні періоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генеральний опис Лівобережної України XVIII століття 1765–1769 рр. – ЦДІА України, фонд 57, опис 1, книги 149, 413, 414, 415, 419.
2. Глущик С.В. Українська антропонімія у Генеральному описі Лівобережної України 1765-1769 рр.: словотвірна і морфологічна структура (на матеріалі Київської сотні Київського полку): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / С.В. Глущик; наук. кер. В.В. Німчук; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.
3. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Капрова та ін.; Редкол.: В.М. Русанівський (відп. ред.) та ін. – К., Наукова думка, 1983. – 743 с.

*Голоско Світлана,
факультет міжнародних відносин,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

ЖАНР ІНТЕРВ'Ю ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЖУРНАЛІСТА

Анотація: У статті розглянуто особливий аспект журналістської діяльності – професійну комунікацію, що проявляється в жанрі інтерв'ю як особливий формі діалогу.

Журналіст у широкому розумінні за сутністю професії є комунікатором. Збирання, обробка і поширення інформації у професії журналістика є теж, свого роду, комунікацією – із читачем, слухачем, глядачем тощо. У цілому кожна людина є учасником комунікації, але не кожен пересічний є працівником цієї сфери. Власне, сама журналістика є професійною комунікацією, яка здійснюється в усталених жанрах.

Дослідженню питання комунікативної функції присвятив свою працю Ларик О.В. Саме в його роботі ми знайшли значення ключового терміну нашого дослідження: «комунікація – зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями учасників процес встановлення й підтримання контактів між членами певної соціальної групи або 10 суспільства в цілому під час актів мовлення, сприймання та розуміння, пов'язаних із процесами збору фактів, їх зберігання, аналізу, переробки та поширення з використанням знакових систем, звуків, засобів передачі інформації (газети, журнали, телебачення тощо) і результатом якої є конкретна інтелектуально-мисленнєва поведінка співрозмовників.»

Якщо розглянути журналістику, як метод обміну інформацією, то можемо сказати, що ця взаємодія відбувається завдяки діалогу. Ми дослідили праці науковців, пов'язані з цим питанням і можемо виділити одну з них. Як зазначив науковець Штельмах М.Л.: «діалог як універсальна природна форма людського спілкування є сукупністю взаємоопелюючих реплік, які корелюють між собою в структурному, семантичному і функціональних аспектах».

Так, інтерв'ю є не лише способом комунікації, а й інтеракції – організації взаємодії між людьми, та перцепції – процесу сприйняття інформації. Семантичне значення терміну «інтерв'ю походить від англійського «inter», що має одне із значень – «взаємодія», та «view», що має значення «погляд», «бачення». Таким чином, інтерв'ю – це жанр журналістики, що передбачає обмін думками, відомостями, розмова журналіста (інтерв'юера) та фахівця, політика чи іншої публічної особи (респондента) на певну суспільно значущу тематику.

Особливою відмінністю інтерв'ю від звичайної розмови є заздалегідь придумані запитання, журналіст наперед продумує ідею та мету розмови, формує контент. Отже, важливою складовою досліджуваного жанру є запитання. Саме воно «втягує» співрозмовника в дискусію, задає тон розмові, передбачає наявність відповіді та підсумок розмови. Можна стверджувати, що запитання – це основний інструмент творення розмови. Звичайно, гарне інтерв'ю залежить від майстерності журналіста.

Щоб вивчити поставлене питання ми дослідили творчість головного українського інтерв'юера – Анатолія Анатоліча (Анатолія Яцечка), ведучого програми «Ранок з Україною», прямого ефіру найтривалішого ранкового шоу на українському ТБ «Сніданок з 1+1», вокального шоу «Голос Країни», автор і виконавця сольного проекту «Правила граматики». Він двічі був найкращим гравцем інтелектуальної гри «Що? Де? Коли?». Автор і продюсер проекту «Зе Інтерв'юер» Анатолія Анатоліча. Ми дослідили останній вказаний нами проект і можемо зазначити особливості жанру інтерв'ю.

За основу ми взяли інтерв'ю з від 19 липня 2019 року «Про українськи реп» із Alyona Alyona, Михайлом Крупіним та Вовою Зі Львова. У ході окремих діалогів Анатолій Анатоліч ставив безліч делікатних і водночас гострих, хвилюючих публіку, запитань, наприклад: «Чи буде Alyona Alyona брати участь у Нацвідборі Євробачення?», «Чи правда, що Юрій Бардаш є продюсером Міші Крупіна», «Чому Вова Зі Львова переїхав жити до Лом-Анджелосу?», «Як Alyona Alyona познайомилася з Netta?», «Чи планує Вова Зі Львова повертатися до України та чим він зараз займається?» тощо. Спостерігаємо, запитання є актуальними, лаконічними і всі мають відповідь, як і в наступном інтерв'ю із Ахтемом Сеїтаблаєвим, відомим актором та режисером, за 20 вересня 2019 року. Ми спостерігаємо невимушену бесіду двох співрозмовників, однак і низку питань-відповідей, наприклад: «Чому Ахмет Сеїтабалаєв відмовився від ролі Василя Стуса у фільмі «Заборонений»?», «Який щомісячний гонорар Ахмета?», «У якій країні фільм «Кіборги» набрав найбільше переглядів в

«піратській» версії?» «Які мають бути касові збори, щоб фільм «вийшов в нуль»?», «Як знімали фільм «Захар Беркут»?» тощо.

Отже, бачимо, що основним завданням інтерв'ю є отримання відповіді, тож журналіст має бути не лише хорошим комунікатором, психологом, а й фахівцем своєї справи. Саме обізнаність та зарані підготовлений контент є віддачею успіху. Завдяки комунікативній функції журналістики, інтерв'ю є активним контентом в YouTube, на телебаченні, на Інтернет-сторінках видань та в соціальних мережах тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лаврик О.В. Основи журналістики: Навчально-методичний посібник для студентів зі спеціальності «Журналістика». – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – 72 с.
2. Штельмах М.Л. Структурні моделі жанру інтерв'ю: прагматичний дискурс / М.Л. Штельмах // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2006. – Вип. 13. – С. 130-144. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2006_13_19

Даньшова Валентина,

викладач – методист

Державний вищий навчальний заклад

«Київський механіко-технологічний коледж», м. Київ

СТИЛІСТИКА І КУЛЬТУРА МОВИ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ

«Державною мовою в Україні є українська мова». Ці рядки статті 10 Конституції України підкреслюють державотворчу функцію української мови. Хоча давно проголошено її державний статус, проте реальний стан української мови далеко не такий, як задекларовано. Як відомо, престиж мови залежить не тільки від законів, а й від ужитку мови, від її поцінування своїм народом. Відома українська письменниця Оксана Забужко стверджує: «Сучасна криза,

яка опанувала українське суспільство, є насамперед кризою українського мовомислення. Нація, котра мислить про світ і себе в ньому чужою мовою, неминуче мислить несамотійно – тобто сходиться з єдиної, унікальної позиції у всесвіті, приділеної лише їй, знепритомнюється щодо цієї позиції (щодо самої себе)».

Кожна країна, яка не бажає перебувати у колі світових аутсайдерів, опікується розвитком своєї мови. Попри суперечливі законодавчі кроки, у нашій державі на підтримку української мови спрямовані регіональні проекти.

І за тим, який продукт – україномовний, російськомовний, чи, скажімо, англомовний – звучить на радіо, на місцевих телеканалах. Дуже важливим показником мовної культури міста є рівень дотримання мовних еталонів у навчальних закладах різних типів, у професійній комунікації спеціалістів усіх галузей.

В Україні мовне питання не можна розглядати ізольовано від усієї політичної, соціально-економічної та культурної ситуації. У перші роки незалежності було досягнуто певних успіхів в утвердженні української мови. Розширилася сфера її вжитку в адміністрації, в освіті, в науці, з'явилося більше україномовної преси й книг, у вищих навчальних закладах був запроваджений обов'язковий іспит – ЗНО з української мови й обов'язковий курс ділового українського мовлення. Однак кожен крок, спрямований на розширення функцій української мови, супроводжується опором з боку проросійської групи населення. Оскільки це актуальна проблема, лінгвісти досліджують теоретичні і практичні аспекти мовної ситуації і мовної політики (праці Л. Масенко, В. Радчука, Л. Ставицької та ін.).

Метою нашої статті є аналіз громадської думки щодо мовної ситуації в у Києві зокрема. Соціолінгвістичне дослідження проводилось у травні 2019 року. Нами було опитано 100 державних службовців м. Києва віком від 22 до 60 років. Для визначення мовної ситуації було розроблено спеціальну анонімну анкету. На початку анкети респонденти вказували свій вік, місце народження і місце проживання в теперішній час, стать, освіту, професію, рідну мову і мови,

якими володіють. Наступні запитання стосувались оцінки мовної ситуації в державі і в регіоні.

Проаналізуємо отримані дані.

Можна пишатися тим, що населення України ще не втратило почуття національної гідності й українську мову вважає невід'ємною частиною нашої державності. Тому на запитання «Чи вважаєте Ви, що українська мова є одним із символів державності України?» 96% респондентів відповіли ствердно, 4% не змогли дати відповідь.

Водночас розподіл відповідей на запитання, що стосувалося статусу української та російської мов в Україні, виявив стійкі переконання мовців, які серед великої кількості варіантів обрали гідну відповідь: 90% – українська мова – державна, російська мова – має такі самі права, як і решта мов національних меншин, 10% – українська мова державна, російська мова використовується паралельно лише як розмовна.

Наше опитування виявило, що у повсякденному житті 80% респондентів спілкуються українською мовою, 15% – українською та російською, 5% – українською із вкрапленням діалектів. 100% респондентів відповіли, що спілкуються на роботі (тобто на державній службі) тільки українською мовою. Що є важливим атрибутом зміцнення нашої державності.

Відповіді на запитання, якій мові ви віддаєте перевагу при читанні художньої літератури, були такими: 60% опитаних назвали українську мову, 10% – російську, 20% – українську та російську, 10% – мову оригіналу. Як бачимо, перевага – за українською. Але якщо б у руки потрапила цікава література російською мовою, то, напевне, від неї принципово мало хто б відмовився. Правильним є твердження, що мовою оригіналу літературу набагато корисніше читати, ніж у невдалому перекладі.

Тішить і те, що більшість респондентів (65%) у присутності російськомовних людей говорять державною мовою, не зраджують їй в будь-якому місці. 30% утримались від відповіді на таке запитання. 5% опитаних підлаштовуються під співрозмовника, вибираючи мову спілкування. І тут варто

замислитись, чи кожен росіянин перейде на спілкування українською мовою у такій ситуації?

Запитання «Чи престижно зараз спілкуватися українською мовою?» виявило, що багато людей сумніваються у цьому. Відповіді розподілилися таким чином: 60% – так, 20% – залежно від регіону, 20% утрималися від відповіді. На нашу думку, українська мова має бути престижною не тільки в якихось певних регіонах, а й у всій Україні. Цього має добитися влада, але без внутрішнього бажання спілкуватися українською в кожній конкретній людині такого результату досягти важко.

У нашому дослідженні ми не могли уникнути питання, чи потребує українська мова підтримки на державному рівні. Респонденти відповіли на нього так: 100% – потребує, Конституцією України вона визнана державною – і це основне, це більше стосується східних та південних регіонів, які потребують саме підтримки рідної мови у регіоні, у наш час це є актуальним, як ніколи.

Запитання «Чи повинні державні службовці складати іспит на знання української мови?» виявило високу мовну свідомість респондентів: 80% опитаних відповіли ствердно, 20% – заперечно. Більшість опитаних не боїться такого іспиту, оскільки таке випробування в ідеалі мало б спонукати державного службовця до вдосконалення своїх мовних компетенцій. Фахівці, які працюють у сфері державного управління, мають майстерно володіти усною та писемною формами української мови. Мова – це інструмент професійної діяльності.

Відповіді на пропозицію визначити, якою є мовна ситуація на Київщині не були однотипними. Думки респондентів різняться: 20% опитаних назвали ситуацію задовільною, 20% – нормальною, 30% – стабільною, 10% – позитивною, 10% – критичною, 10% – утрималися від відповіді. Майже всі респонденти відносно задоволені мовною ситуацією, яка склалася на Київщині. Порівняно з іншими регіонами, вона не така критична.

Аналіз відповідей респондентів на запитання, хто є для Вас зразком високої мовної культури, виявив, що 60% опитаних вважають мовлення

конкретної людини, 10% – диктора радіо, 10% – диктора телебачення, 10% – інших осіб: філолога, письменника; 10% респондентів дали узагальнювальну відповідь. На їхню думку, еталоном культури мови слугує класична література, мова всього народу. Ніхто з держслужбовців не вважає зразком мову засобів масової інформації, мабуть, з огляду на те, що мова преси сьогодні надто вульгаризована.

Цікаві дані дало спостереження за розподілом відповідей респондентів на запитання «Що можна зробити для покращення мовної ситуації в Україні?». У формі тез наведемо типові формулювання держслужбовців:

- Має бути контроль за правильністю оформлення оголошень, вивісок магазинів.
- Необхідно організувати ряд заходів щодо виховання любові до рідної мови у молодого покоління.
- Більше уваги звертати на вивчення державної мови під час отримання освіти.
- Замість реклами на телебаченні пропагувати норми літературної української мови.
- Кожна людина повинна працювати над собою і не звинувачувати державу, а починати із себе.
- Ввести на сторінках газет рубрику «Говоримо українською», запровадити безкоштовні курси навчання, масові культурні заходи.
- Проводити більше семінарів, мистецьких заходів для пропагування української мови.
- Ввести штрафи за нецензурні висловлювання у громадських місцях, ввести рецензування рекламних щитів та біг-бордів.
- Пропагувати престиж української мови.
- Удосконалювати свою українську мову.
- Учителям, вихователям самим позбутися суржику та інших мовних огріхів, прищеплювати любов до рідної
- Підтримувати одержані здобутки.

Отже, результати соціолінгвістичного дослідження засвідчили, що держслужбовці України у професійній діяльності послуговуються державною мовою. Вони усвідомлюють, що мова є багатовіковим надбанням українського народу і що свій культуромовний рівень необхідно вдосконалювати. Наше дослідження підтверджує думку, що культуромовна діяльність потребує об'єднання зусиль багатьох державних інституцій і передусім залежить від державної мовної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики / Л.Масенко. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 243 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 376 с.

*Дияк Олена,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри культури української мови,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ ЯК ПРОВОКАЦІЙНИЙ ЧИННИК ВИБОРУ МОВНОГО ДРЕС-КОДУ ФАХІВЦЯ: МАЙСТЕР-КЛАС

Питання змін до українського правопису тривалий час непокоїло не лише філологічну спільноту, але й свідомих мовців. Нарешті, 22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив Український правопис зі змінами (активно обговорюваними).

Сучасна редакція Українського правопису, реагуючи на виклики мовної практики, повертає до життя деякі особливості правопису 1928 року і розширює межі використання орфографічних варіантів.

Через відкритість і динамічність сучасної української мови її лексичний склад поповнюється запозиченнями, що й спричиняє потребу адаптувати загальні та власні іншомовні назви до української граматики. Спростити, уточнити, скоригувати, уніфікувати орфографічні правила – це найперше, стрижневе завдання, бо правопис слів іншомовного походження був і є предметом гострих дискусій мовознавців.

Тому нова редакція Українського правопису є важливим кроком до розв'язання багатьох завдань. Правописні зміни спонукають мовців уникати лексичних покручів, суржику, нековирностей і провокують сукупно формувати мовний смак доби!

Тож про найпомітніші зміни й піде мова.

Передусім не зайве упевнитися в міцності власних правописних та орфоепічних навичок, виконавши запропоновані завдання.

1. Знайдіть і підкресліть слово з помилкою в кожному рядку:

- а) пів аркуша, пів години, пів яблука, пів Києва, пів острів, пів дня;
- б) вебсторінка, фолкгурт, еврозона, інтернетпослуга, мінідиск, топмодель;
- в) Ніцца, Руссо, Діккенс, Андорра, Яффа, Лонгфелло;
- г) проєкт, проєкція, секвоя, траєкторія, фое, еті;
- д) фарм-препарат, е-декларация, статус-кво, ДНК-експертиза, Т-подібний, де-факто;
- ж) аннали, хоббі, тонна, панно, інновація, сюрреалізм.

2. Підкресліть або випишіть слова, що можуть мати подвійне написання:

Архімільйонер, ефір, антинауковий, архимандрит, Вергілій, Гомер, аудиторія, икати, індик, ірій, іржа, госпіс, радості, холдинг, Гете, кафедра.

3. Поставте наголоси у словах:

Завдання, випадок, показник, фаховий, корисно, одинадцять, довідник, закладка (у книзі), надлишок, добуток, дециметр, центнер, стовідсотковий, ознака, визвольний, тризуб, цінник, перепис, йогурт, вишиванка, бюлетень.

4. Утворіть від іменників чоловічого роду слова на означення осіб жіночої статі:

Співак, прем'єр, кравець, плавець, майстер, філолог, завідувач, лікар, автор, депутат, очільник, порадник, виконавець, посадовець, фахівець, виборець, продавець, пілот.

Сподіваюся, ви не припустилися прикрих помилок! А щоби й надалі правильно й упевнено мовити й писати, зацентруймо увагу на основних новаціях, які можна об'єднати у дві групи:

1. Власне зміни в написанні слів (без варіантів).
2. Варіантні доповнення до чинної норми.

I. Власне зміни в написанні слів (без варіантів)

1. Отже, без варіантів пишемо літеру **Є** у словах **проЄкт, проЄкція** як *ін'єкція, об'єкт, траєкторія*.
2. **Разом** складні слова з першим іншомовним компонентом, що визначає кількісний вияв чого-небудь: **архі-, архи-, блиц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміям-, супер-, топ-, ультра-, флеш-:** *мініпрограма, ексміністр, віцеконсул, топменеджер* та компонентом **анти-, контр-, віце-, екс-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-, АЛЕ з дефісом:** *«Анти-Дюринг», екс-Югославія*.
3. **Разом** незапозичені слова, у яких перша частина є означенням: *Святвечір, багатвечір, дівичвечір, АЛЕ з дефісом:* *козир-дівка, жар-птиця, євшан-зілля* і под.
4. Маємо подвоєння **-нн-** у слові **священник** (як *письменник, годинник* тощо) на межі морфем – кореня чи основи на **-н-** та суфікса **-н-, -ник, -ниця**.
5. Пишемо **нарізно без дефіса** невідмінюваний числівник **пів** зі значенням «половина» з наступним іменником – загальною та власною назвою **у формі родового відмінка однини:** *пів аркуша, пів години, пів яблука, пів Києва*.

Якщо ж *нів* з наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо **разом**: *південь, півзахист, півкуля, півострів, півоберт*.

6. **Без подвоєння** відтворюємо українською мовою буквосполучення **ск**: *Дікенс, Текерей, Бекі, Букінгем, Бісмарк, Шерлок*.
7. Ім'я *Ігор* за граматичними ознаками належить до м'якої групи, тож правильно вживати у кличному відмінку *Ігорю*, а у формі по батькові писати знак м'якшення – *Ігорьович!!!*

II. Варіативні доповнення до чинної правописної норми

1. Звичайно на початку слова пишемо **I**, проте окремі слова мають варіанти: *ірій – ирій, ірод – ирод* (дуже жорстока людина).
2. У прізвищах та іменах можна передавати звук [g] двома способами: літерою **Г** та літерою **I**: *Вергілій – Вергілій, Гегель – Гегель, Гете – Гете, Гуллівер – Гуллівер*.
3. У запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполуки **ai** як **au**, допустимі орфографічні варіанти: *аудієнція – авдієнція, аудиторія – авдиторія, лауреат – лавреат, пауза – павза*.
4. Буквосполука **th** у словах грецького походження здебільшого передаємо літерою **т**: *аптека, театр, теорія, бібліотека*, проте у словах, узвичаєних в українській мові з літерою **ф** можливі варіанти: *ефір – етер, кафедра – катедра, міф – міт, Афіни – Атени, Борисфен – Бористен*.
5. Іменники III відміни **в родовому відмінку однини** можуть набувати як варіант закінчення **-и**: *гідності – гідности, незалежності – незалежности, радості – радости, честі – чести, любові – любви, осені – осени*.
6. І кілька слів про фемінітиви (іменники на означення осіб жіночої статі). Процес творення іменників жіночого роду від назв чоловічого роду доволі продуктивний в українській мові: *автор – авторка, журналіст – журналістка, лікар – лікарка*.

Та чи доречними в СУЛМ є назви *посолка, міністриня чи міністерша, членкиня?*

Є підстави для творення більшості іменників жіночого роду, пор.: *депутатка, лідерка, очільниця, виконавиця, філологиня, фахівчиня, деканеса, та пілотеса.*

Проте буває, що слово немилозвучне або спричиняє недоречні асоціації, тоді варто вживати такі сполуки, як *пані міністр, пані посол*, а от *членкиня*, то *представниця, учасниця.*

Отже, новації правопису потребують пильного вивчення. Тож будьмо уважні і дбайливі до власного мовлення, усного чи писемного!

*Добровольська Євгенія,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 30-Х РОКАХ XX СТОРІЧЧЯ. ІСТОРІЯ ЛІНГВОЦИДУ

Із встановленням влади більшовиків почався сильний етнокультурний тиск на країни, що опинилися у сфері їхнього впливу. Метою такої політики була подальша русифікація народів цих країн. Установлення радянської влади відновило панівне становище росіян у суспільстві, що, як наслідок, призвело до панування російської мови в усіх сферах життя республік Радянського Союзу. Переважно російською велося діловодство партійного апарату, друкувалися книжки та державні органи преси тощо.

На початку 30-х років XX століття з остаточним приходом Й. Сталіна до влади відбувається сплановане втручання уряду в мовну політику неросійських народів Радянського Союзу. Особливого тиску зазнавали Україна та Білорусь через певну спорідненість мов із російською, хоча є факти, які підтверджують

спроби схожого мовного втручання і в Грузії. Таким чином можна простежити практичне втілення в життя політики етнокультурного змішування, яке мало призвести до повної асиміляції та зросійщення народів інших республік СРСР [2]. Основним методом урядового втручання щодо України було встановлення контролю над структурою української мови, тобто заборона слів, лексичних та синтаксичних конструкцій, орфоепічних та орфографічних правил та норм, замість яких нав'язувалося вживання російських відповідників.

Усі праці мовознавців 20-х років оголошувалися «шкідницькими», такими, що «штучно створюють бар'єр між українською та російською мовами» [5].

23 липня 1925 року Радою Народних Комісарів УСРР постановлено організувати Державну комісію для впорядкування українського правопису (Державну правописну комісію), до якої увійшли понад 20 науковців з УСРР. 4 вересня 1928 року Радою Народних Комісарів УСРР було затверджено новий український правопис, який увійшов в історію як «харківський» або «скрипниківський правопис» – від місця створення чи прізвища тодішнього народного комісара освіти Миколи Скрипника. В його основу лягли правила, що спиралися переважно на фонетичний правопис П. Куліша та Б. Грінченка. Особливістю цього правопису була західноукраїнська традиція відтворення слів. Необхідно зазначити, що Комісія ставила собі за мету лише унормувати та за можливості спростити вже наявні мовні норми, а отже, якихось радикальних змін внесено не було. Члени Комісії цілком слушно зазначали, що «базою для унормування й спрощення служила традиція й природа української мови: встановлюючи те чи інше правило правопису й мови, Комісія намагалася не порушувати без крайньої потреби усталеної традиції, узвичаєної норми, хоч, розуміється, увесь час оглядалася на живу мову в її різних діалектах та її історії» [1]. Проте, як зазначає дослідник мовної політики Ю. Шевельов, «правопис 1928-1929 років, дарма що старанно опрацьований видатними мовознавцями, був нереальний, приречений на невдачу. Від самого початку його прийняли вельми неприхильно, дотримувалися неохоче» [4].

Однак незабаром зміни в орфографії було зроблено зовсім з інших причин. Почався наступ на українську культуру, а також інтелігенцію. 1933 року спеціальна комісія на чолі з А. Хвилюю затаврувала харківський правопис як націоналістичний, було негайно припинено видання словників, а вже через п'ять місяців без усіляких обговорень було створено новий правопис, що повністю уніфікував українську мову з російською. Було відкинуто їх розмежування, ліквідовано норми, що орієнтували українську мову на польську, чеську буржуазну культуру, «викинуто встановлені націоналістами мертві консервативні норми, що перекручують сучасну українську мову, живу мову практики трудящих мас України» [7]. Однак недоліки, які мав такий поспіхом скомпонований правопис, були очевидні для всіх українських лінгвістів.

Українська мова загалом задовольняла культурні проблеми українців, але не набула пошани серед міського населення, не було винятком і зневажливе до неї ставлення. Радянський уряд докладав усіх зусиль, аби мови та культури народів, що опинилися у сфері впливу СРСР, максимально звести до примітивних, «для домашнього вжитку». Поширеним явищем був перехід від української мови спілкування до російської, рідше польської, чеської та румунської. Це свідчить про соціальну неповність української мови. Дане явище є безпосереднім наслідком активної пропаганди радянською владою російської культури та мови, зневажливого ставлення до всього українського, яке в майбутньому вилилося у двомовність української нації, яка і досі може перейти в одномовність. І в кожному окремому випадку ця одномовність ризикує бути неукраїнською.

Наступ торкнувся не тільки українських правописів та словників, а також і їхніх авторів. Не витримавши тиску та цькувань, 7 липня 1933 року вчинив самогубство М. Скрипник. Членів президії Правописної комісії В. Ганцов, А. Приходько, С. Пилипенко було репресовано, дещо пізніше такої ж участі зазнали О. Синявський та А. Кримський. Елемент «націоналістичного

шкідництва», який так знято вишукувала у правописі радянська влада, був стратегічно важливим для боротьби з українським національним відродженням.

Отже, мовна політика радянської влади 1930-х років була спрямована на максимальне зближення мов неросійських народів з російською мовою, ліквідацію національних мовних особливостей, що в сукупності призвело до становлення української мови як соціально неповної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія українського правопису XVI-XX століття. Хрестоматія / Упорядн. В. Німчук та ін. К., 2004. – С.306.
2. Масенко Л. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Мовна політика УРСР: історія лінгвоциду. – Київ, 2005. – С. 5.
3. Німчук В. Історія українського правопису: XVI-XX століття. Хрестоматія. Передне слово. – Київ: Наукова думка, 2004. – 581 с.
4. Український правопис (Проект). – Харків, 1926. – С. 5.
5. Хвиля А. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті. – Харків, 1933. – С. 35.
6. Шевельов Ю. Про критерії в питаннях українського офіційного правопису / Ю. Шевельов. Вибрані праці: У 2 кн. – К., 2008. – Кн. 1. Мовознавство. – С. 502.
7. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941) // Сучасність. – 1987. – С. 161.

*Дудко Ольга,
магістрантка 108-мСО групи
факультету української філології та
літературної творчості імені Андрія Малишка
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, м. Київ
(науковий керівник Паршак К.Д.)*

**ВЗАЄМОДІЯ, СИНКРЕТИЗМ
ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ
У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА**

Нині публіцистичний дискурс виявляє якнайтісніший зв'язок із дискурсом політичним. Зміст, тематичний діапазон сучасних ЗМІ охоплює переважно найзлюбоденніші проблеми суспільного життя країни, одним із проявів якого є її політичне сьогодення. Крім того, сучасні мас-медіа є виразниками (явними чи прихованими) інтересів ти чи тих політиків, політичних партій, угруповань, течій тощо. Тому актуальним є питання взаємодії, синкретизму публіцистичного та політичного дискурсів в сучасних мас-медіа.

Г. Завражина зауважує, що співвідношення публіцистичного (масово-інформаційного) та політичного дискурсів, що артикулюються в одній комунікативній події, можна пояснити за допомогою поняття «інтердискурсивність». Масмедійний політичний дискурс – це особливий тип дискурсу, не окремий вид масово-інформаційного чи політичного дискурсу, не механічне їх поєднання, а закономірний результат їхньої еволюції і водночас чинник їхнього подальшого розвитку, в якому органічно поєднуються їхні основні особливості. Масмедійний політичний дискурс реалізується передусім у текстах масмедіа різних жанрів, присвячених політичній проблематиці [1, с. 6].

Політичний дискурс – це насамперед дискурс політиків. Він формується в контексті функціонування політичних інститутів (засідання уряду, сесія парламенту,

з'їзд партії) і є політичним, якщо супроводжує політичний акт у відповідній інституційній атмосфері. Це мовний чи образний прояв якого-небудь об'єкта-явища (широке трактування дискурсу), чи комунікації (вужке трактування). До політичного дискурсу належать публічні виступи, заяви політиків, політичних оглядачів та коментаторів, інтерв'ю, бесіди, дебати, тексти, публікації у ЗМІ, матеріали спеціалізованих видань, що мають справу з різними аспектами політики [3].

М. Гайс зазначав, що «політика, по суті, є мовленнєвою діяльністю, у якій мова використовується для інформування інших про політичні проблеми і для переконання в необхідності взяти участь у діях, пов'язаних з певними проблемами» [5]. Інтерес до вивчення політичного дискурсу виявляють представники різних професій і різних наукових дисциплін – журналісти, політологи, філософи, соціологи, фахівці в галузі теорії комунікацій, а також лінгвісти. Можна виділити такі основні типи лінгвістичного аналізу дискурсу: особлива увага до парафрази і синонімічності (порівн. роботи М. Пешо, П. Анрі, Ж. Пуату, Д. Малдідьєра); акцент на аргументації і синтаксисі (Т. Трю, Ж. Зайдель); зосередження на висловлюваннях (порівн. роботи Л. Курдессеса, П. Фіала, Е. Верона, П. Ашарда); лексичні і лексикометричні дослідження (наприклад, Ж. Жиляму, Р. Муньє, Ж. Коммерета і Р. Моро, М. Турньєра, А. Бергунью); дослідження наративних функцій (Ж.-П. Фейє); риторичні дослідження (К. Гільомен); семіотика (Р. Барт); відмінкова граматики; антропологічні та соціолінгвістичні дослідження (порівн. роботи Дж. Комароффа, Д. Паркіна, Ж.-Б. Марселезі) [6].

Однією з найважливіших функцій політичного дискурсу, яка виокремлює його із загального мовного контексту, вважається функція переконання. На думку П. Паршина, «будь-який текст впливає на свідомість адресата з семіотичного погляду. Але для політичного тексту мовленнєвий вплив є основною метою комунікації, на досягнення якої орієнтується вибір лінгвістичних засобів» [2]. Принципова відмінність політичної мови від повсякденної полягає не у використанні певних формальних засобів, а в такій зміні співвідношення між знаком (словом) і значенням, при якому звичні одиниці мови отримують незвичну інтерпретацію, а добре відомі ситуації включаються до несподіваних смислових контекстів: речі

«перестають називатися своїми іменами». Ця специфіка політичного дискурсу як системи багато в чому пояснює і специфіку політичного тексту, з якого може бути прочитаний певний неекспліцитний смисл, який не зводиться до буквального, а іноді прямо протилежний йому. Більше того, деякі вчені вважають, що цей неекспліцитний смисл і є «істинним» смислом політичного тексту [там само].

Сьогодні, коли все більшого значення набувають механізми політичного маніпулювання, мова почала набувати ще важливішого значення у політичному житті суспільства, оскільки вона є одним із основних і безпосередніх елементів маніпулятивного процесу. Політичний дискурс розглядається лінгвістами як об'єкт лінгвокультурологічного вивчення, як вторинна мовна підсистема з функціями, словником та комунікативним впливом. Цілями політичного дискурсу можуть бути: досягнення суспільної згоди, прийняття й обґрунтування політичних і соціально-ідеологічних стратегій, підтримка або руйнування позицій, нав'язування тієї або іншої ідеологічної орієнтації масовій свідомості та інше. Основними функціями політичного дискурсу є: маніпулятивна; функція переконання; інформативна; аргументативна; створення переконливої картини кращого майбутнього. Загалом політика й ідеологія не можуть бути нейтральними до мови як найрепрезентативнішої ознаки людського суспільства, тому що не можуть існувати незалежно від людей, людської спільноти, а відповідно – і мови [4].

Політичний дискурс є складним комунікативним явищем, метою якого є боротьба за владу способом формування суспільної думки, яке охоплює текст як вербалізований результат мовлення, контекст – ситуативний і соціокультурний, а також спеціальні мовні засоби, які відповідають меті і завданням дискурсу. Він виявляє найтісніший зв'язок із дискурсом публіцистичним, засвідчуючи синкретизм обох типів дискурсів у сучасному мовному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завражина Г. В. Мовленнева агресія та засоби її вираження в масмедійному політичному дискурсі України (на матеріалі російськомовної газетної комунікації): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Г. В. Завражина. – К., 2008 – 22 с.
2. Паршин П. Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции / Паршин П. Б. // Системные исследования. – 1986.

3. Попов Р. А. Політичний дискурс: проблема теоретичної ідентифікації / Р. А. Попов – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej2/txts/pol-prav/05prapti.pdf>
4. Романюк А. Б. Аналіз досліджень політичного дискурсу / А. Б. Романюк, А. В. Заяць // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 743 : Інформаційні системи та мережі. – С. 200–209.
5. Geis M. L. The Language of politics / M. L. Geis - NY. Springer Verl., 1987. – 189 p.
6. Seidel G. Political discourse analysis / G. Seidel // Handbook of discourse analysis. – L. etc., 1985. – Vol. 4. – P. 43-60.

Жерновий Володимир,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Дуже довгий час українській мові не приділяли достатньої уваги як важливому державотворчому фактору. Проте, починаючи з 2014 року, з початком збройної агресії з боку Росії, українським урядом здійснювалися активні заходи щодо розширення вжитку української мови.

Одним з перших рішень нового українського уряду було скасування неоднозначного закону «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI. З одного боку, законопроект зазнав загальної критики. Проте подальші спроби скасування цього закону викликали негативні реакції в південних та східних областях України, де показник вживання регіональних мов досить високий.

Наступним кроком у мовній політиці нової влади стало запровадження заходів щодо розширення сфери вжитку державної мови. Основним з них стало введення в 2016 р. квот для україномовної продукції в ефірі телеканалів і радіостанцій. У перший рік дії законопроекту в ефірі зріс відсоток україномовних новин, в інших передачах телеведучі почали частіше вживати українську. Весь кінематограф, знятий з 1 серпня 1991 року, почав

трансляватися українською, окрім того, що був вироблений самим каналом. Це була доволі специфічна реалізація зазначених «квот», оскільки власний ефірний продукт зараховувався до української «квоти» незалежно від мови. Надалі цю суперечність було усунуто, до того ж деякі телеканали вже почали виробництво телесеріалів та фільмів українською мовою [1].

Достатньо неоднозначним кроком у реалізації мовної політики стало ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту», який значно обмежує навчання рідною мовою представників національних меншин. Особливо жорсткою була позиція Угорщини, яка вимагає від України суттєво змінити закон про освіту і відкласти його реалізацію до 2023 року, інакше Будапешт блокуватиме усі європейські та євроатлантичні прагнення Києва [5].

Спробою комплексного вирішення мовної проблеми стало ухвалення 25 квітня 2019 року Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Новий закон відчутно зміцнює статус української мови та розширює сферу її функціонування. Закон має забезпечувати пріоритетність української мови у більш як 30 сферах суспільного життя: зокрема у державному управлінні, ЗМІ, сфері освіти, науки, культури, реклами, послуг. Водночас, він є достатньо гнучким щодо застосування інших мов поруч з українською і взагалі ніяк не впливає на приватне спілкування [3].

Після затвердження функціонування української мови як державної уряд почав вносити зміни до українського правопису. Кабінет Міністрів 22 травня 2019 р. схвалив нову його редакцію, що набула чинності 3 червня цього року, замінивши норми правопису 1992 року [2].

Правописна комісія повернула до життя низку особливостей «харківського» правопису, який затвердили в 1928 році. На переконання членів комісії, їх поновлення має наукове підґрунтя.

Проте закон викликає великі суперечності щодо компетентності уряду ухвалювати такі рішення, адже після визнання закону «Про засади державної

мовної політики» неконституційним, Кабмін втратив повноваження встановлювати норми українського правопису» [4].

Отже, протягом останніх років мовна проблематика стала однією з ключових в політиці українського уряду. Незважаючи на позитивний задум, її реалізація є доволі неоднозначною, порушуючи в ряді положень засади мовної політики європейських країн, зокрема Європейську хартію регіональних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://detector.media/infospace/article/141740/2018-10-13-vidsogodni-zakon-pro-movni-kvoti-na-telebachenni-mae-zapratsyuvati-na-povnu-silu/>
2. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5029-17>
5. <https://www.radiosvoboda.org/a/29903937.html>

*Забіяка Іван,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
журналіст*

«МОЯ ХАТА З КРАЮ...»

культурологічно-політичний аспект

«Моя хата з краю, я нічого не знаю». Так досить часто характеризують байдужість, ба, навіть природу, ментальність українців. Байдужість практично до всього, що виходить за рамки особистого, за рамки квартири, обійстя, за рамки посадових обов'язків. Та – досить часто і в їхніх рамках. Останнє лякає й насторожує чи не найбільше.

Мій життєвий і практичний досвід змусив продовжити цей фразеологізм ще й таким – «і знати не хочу». Прикладів цьому більше, ніж достатньо.

Майже на кожному кроці стикаєшся з байдужістю. Чи це стосується – о, ще й як стосується! – екологічних проблем, загальної і конкретної культури, збереження середовища, держави... І чи не найосновніше – ставлення так званих українців до державної мови, тобто – української. Моя хата з краю, державної мови не знаю і знати не хочу, і вчити не буду.

Що характерно: багато окремо взятих членів суспільства в цілому – нормальні люди. А якщо ще й за чаркою та з сальцем і часничком, то може й заговорити по-українськи і в груди вдарити себе, і навіть «розпрягти коней».

Байдужістю в цілому в тій чи іншій мірі хворе все суспільство! І це не звинувачення. Це діагноз чи навіть і вирок. Інакше б не було тих проблем, які є на сьогодні в Україні.

Є, слава Богу!, частина людей свідомих, для яких, коли «общее добро в упадку», забувають «отця», забувають «і матку», лишають дружин, дітей і летять «повинність ісправлять» (за Іваном Котляревським). Але таких стабільно низький відсоток. І вже досить давно стабільно низький. Хоча саме завдяки таким досить часто суспільство, держава ще якось існують...

Важко сказати, коли до тієї «хати» додали «не знаю». Адже всі мандрівники в XVII, XVIII століттях відзначають українців як небайдужих, освічених, культурних, толерантних людей. А вже в другій половині XIX століття Тарас Шевченко закликає будити громаду, бо «німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть!». Самі упокорені, байдужі і дітей в такому ж дусі виховують.

Я переконаний, що формула «Моя хата з краю, я нічого не знаю» українцям нав'язана зовні. Швидше всього, з часів закріпачення. Людей треба було закріпостити фізично і психологічно. Фізично простіше. А психологічно – складніше.

Нині, коли московія розв'язала з Україною війну, з'явилося таке поняття, як гібридна війна. На наше глибоке переконання ця війна почалася з моменту підписання Богданом Хмельницьким військової угоди з московією 1654 р.

Вона, московія, ще й досі не оприлюднила переяславські статті, мотивуючи, що їх немає. Українські дипломати кажуть, що вони є, але в них із боку московії велика кількість гарантій, які вона ніколи не виконувала і не збирається.

Їм вигідніше нав'язати нам роль меншого брата чи сестри; з назви держави Русь – Малоросію; цинічно переписати українські літописи; систематично забороняти українську мову, підтягувати її до московської, здійснювати різні маніпуляції навколо неї, які тривають і нині; показувати у фільмах українців поліцаями, зрадниками; здійснювати міграційно-асимілятивні процеси, які почалися з часів Катерини другої... І це лише вершечок айсберга.

Це все «дяка» московитів за те, що, починаючи з випускників Києво-Могилянської академії XVII ст., які несли туди освіту, культуру, цивілізацію, а нині й з інших українських вишів несуть.

Українців душили фізично, психологічно й морально, відверто й підступно. Незначні протести не були масовими, визначальними. Цим і користалися наклепники. А українці терпіли й терплять, не помічають, ба, навіть проявляють не лише лояльність, терпимість, а значна частина стає на захист чужого. Та ще й як стає! Крим і Схід продемонстрували це і демонструють. Було б ь більше «захисників», якби не стримали наступ. Але це не означає, що їх поменшало. Вони принишкли: або в очікуванні, або проявляють спротив не публічно.

Наша толерантність, поміркованість, лояльність до чужинців нас і губить.

До болю прикро, що нав'язливі дискримінаційні ярлики, адресовані українцям, успішно прижилися й приживаються, сприймаються як належне!

* * *

Але чи не найбільша проблема в контексті «хати з краю» полягає у внутрішній гібридній війні, конфліктності в Україні. Вона була і є! І вона тотальна! Вона страшніша від зовнішньої. Темпи і масштаби її збільшуються. Різні сумнівні реформи і новації; багато чого голослівного і популістського;

паплюження справжніх героїв і нав'язування міфічних, ворожих; конфліктність між владою і простим народом; ворожнеча на релігійному (духовному) ґрунті; цінова політика; відсутність справжньої ідеї і програми державотворення; постійні хитання між заходом і сходом; несприйняття або формальність перед державними символами; цинічне або підступне восхваляння чи пропагування советчини; терпимість до таких пропагандистів; сусальне українство і т. ін.

Все це розхитує Україну на всіх її фронтах і найбільше – на духовному. Біда не в тому, що півтора десятка дівок вийшло на сцену й підспівували солісту з гібридним прізвиськом, якому Україна по барабану (його слова інші). А біда в тому, що на сцену вийшло національне обличчя України як за формою так і за змістом і позлорадствовало у «кращих» українських традиціях. Моя хата скраю, собі гроші заробляю. На чому заробляю і чим – мене не цікавить і вас хай також.

Із цим треба боротися. Перший, найважливіший загальнонаціональний рубіж, бар'єр, кордон між гібридністю і духовними цінностями – це мова. Українська мова в Україні – це не лише маркер нації, держави, ба, навіть загравання з нацією. Це насамперед відсутність обговорення питання мови як проблеми в суспільстві на політичних, псевдо наукових, побутових рівнях. Це вирішення питання української державної мови раз і назавжди. Інакше кримінальна відповідальність в категорії державна зрада. Все! Крапка!

Питання української мови в Україні має розглядатися лише як явище світове, наукове, лише в плані її історичного розвитку, індивідуального розвитку конкретних визначних українських творчих постатей, вплив чи взаємовплив її на розвиток мов сусідніх держав, скажімо, тієї ж мови варварської московії. Адже там дуже багато українізмів! І їхня кількість збільшується тощо.

Другий – це культура.

Третій – це історія Держави.

Всі ці три рубежі, бар'єри, кордони об'єднують три умови: володіння, знання і повсякденне практичне застосування.

Три умови проявляються лише в одному – в їхній повсякденній результативності на користь насамперед духовним цінностям, інтересам Держави. Якщо немає результатів, усі умови лише декларації, а точніше – демагогія, профанація і показуха, що означає – державна зрада.

Понад три з половиною століття московія веде гібридну війну проти України. Чому вона так в'їлася в нас, причепилися як реп'ях? Принад багато. Але основна, на нашу думку, та, що ми жодного разу не дали московитам належної відсічі. Були моменти, коли можна було переломити ситуацію, хід подій, скажімо, відома Конотопська битва 1659 року, але й вона виявилася половинчастою і не завершеною. 100 років тому також втратили самостійність.

Проти нас воюють тому, що ми дозволяємо, ми даємо привід своєю толерантністю, поміркованістю, наївністю, тому, що користуємося «я нічого не знаю», а не справжнім – «перший ворога стрічаю». І стрічаю не хлібом-сіллю, а зі зброєю в руках, з тією жорстокістю і ненавистю, яку ворог проявляє по відношенню до нас. З такою жорстокістю і ненавистю, щоб страх від них передавався з покоління в покоління століттями! Щоб назавжди відбити бажання воювати з нами.

Проти нас воюють підмінами понять, смислів, маніпуляціями. Нам їх нав'язують століттями, а ми нічим не протидіємо. Діяти треба на випередження, вдаватися до абсолютно таких же методів, маніпуляцій, підмін, використовувати їхні ж слабкості, ницості. Треба просто знущатися з них нашим гумором, сарказмом, мудрістю. Є таке прислів'я: «Там харашо, где нас нет». Це їхнє прислів'я: правдиве і щире. Його я знайшов в Інтернеті за назвою: «Русские народные пословицы и поговорки. Серия «Школьная библиотека»» (http://old.prosv.ru/ebooks/lib/2_Poslovici/7.html) Тут і маніпулювати, ніяких підмін робити не треба, бо справді: їх немає в Прибалтиці, в Польщі, в Германії і там не так, де вони є – в Абхазії, в Придністров'ї, в Україні, в Сирії. «Где ногой ступит – трава не растёт» (Там само). Це ж яка правда! Чи не напрямок протидії, гібридної війни проти московії?

Ми здатні, ми зможемо перемогти на історичному, культурному, мовному фронті проти московії. І це важливіша перемога, визначальна. Зможемо, бо за нами Правда. І цією Правдою треба зарядити десятки мільйонів мізків, починаючи з дитинства. І не має значення чи хата з краю, чи в центрі. Головне, щоб ми були єдиними, одностайними. Якщо цього не станеться, то не «воріженьки», а ми згинемо «як роса на сонці».

Слава Україні!

Карабардін Андрій,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ

«МОВНЕ» ПИТАННЯ В ПОГЛЯДАХ ВАСИЛЯ СТУСА

*«Митець потрібен своєму народові
та й усьому світові тільки тоді,
коли його творчість зливається
з криком його нації»*

Василь Стус

25 квітня 2019 року був прийнятий, а 16 липня того-таки року підписаний закон України №5670-д «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Основні його засади такі: закон виступає на захист статусу української мови як державної, українською мовою має володіти кожен громадянин України, рідна мова має використовуватися в усіх сферах життя, окрім приватної та релігійної, створюється нова посада Уповноваженого із захисту державної мови в Україні, який буде пильнувати за виконанням прийнятого закону тощо [3].

На думку автора, прийняття і підписання даного закону має для сучасного українського суспільства два висновки. По-перше, це певний «меседж» для

сучасників – ще більше оберігати українську мову, ще уважніше ставитися до її статусу як державної в Україні. По-друге, прийнятий припис змушує нас звернутися до сумних уроків досвіду минулих поколінь, які боролися за цей статус. Статус «як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації». Статус, завдяки якому може якісно відбуватися «забезпечення розвитку української мови для зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як державотворчого чинника української нації» [3].

У різні часи, у різні епохи генерацій прийняття даного закону викликало б певний фурор серед суспільства. Тому прийняття цього закону є винагородою тим історичним постатям, які боролися за державну і мовну незалежність. До кагорти таких діячів належить борець за незалежність України ХХ століття, видатний поет – Василь Семенович Стус. В умовах тоталітарного режиму СРСР, який охоплював як державний, так і суспільний лад, Василь Стус, намагався підняти животрепетні питання українського соціуму, про які звикли в той час мовчати. Одним з таких питань було як раз таки питання української мови та її статусу в Радянському Союзі.

Метою статті є спроба проаналізувати життєпис поета Василя Стуса скрізь призму «мовного» питання, тобто в окремих прикладах з біографії зазначеної постаті розглянути його ставлення до проблеми функціонування української мови в дану епоху та власні погляди щодо її вирішення.

Автор згодний з дослідницею Людмилою Бабенко, яка вважає, що на формування поглядів Василя Стуса в питанні мови вплинуло два фактори: його первинна соціалізація в родинному оточенні та історичні засади, які не могли не відбитися на світогляді поета. Родинна соціалізація якісно вплинула на бачення майбутнього поета та борця за українську незалежність. Вона відображалася тим, що в родині постійно говорили між собою виключно українською, співалися українські пісні, до того ж вступ Василя Стуса на факультет української філології Сталінського педагогічного інституту був

обумовлений сімейними традиціями [1, с. 105]. Одним з прикладів наслідку родинної соціалізації виступає свідчення донецького поета Євгена Летюка: «Мене завжди приємно вражала манера Стуса говорити скрізь підкреслено українською мовою, навіть тоді, коли в цьому не було потреби...» [4, с. 82].

Щодо історичних засад, які впливали на світогляд поета, можна виділити період його вчителювання в Горлівській середній школі №23. З цього життєвого проміжку згадуються принаймні два випадки зі Стусом, які гостро стосувалися мовного питання. Перша ситуація – проблема нерозуміння закону про освіту 1958 року тодішнім вчителем української мови, за яким батьки мали змогу обрати мову навчання дітей у школі. У романі «Заборонений: історія життя і боротьби Василя Стуса» згадано діалог учителя та матері однієї з учениць школи:

- Василь Семенович, драстуйте!
- Добридень, проходите! – підвівся Василь.
- Я мама Свети Ліщинської із 7-Б, – відрекомендувалася жінка і діловито підійшла до столу.
- Я вас упізнав, хоч ви й у хустці. Щойно перевірив твір вашої доньки. Вітаю! Світлана робить великі успіхи, – жінка знітилася, опустила очі, дістала із сумочки складений удвоє папірець і швиденько поклала на стіл перед Стусом.
- Ви мене прастіте, але хай краще руській ізучає. В житні будет легче.

«Сізіфова праця... Німецьку, франзуцьку, англійську – будь-яку вивчають, окрім рідної!» - цитата поета, з якої помітне його занепокоєння щодо даного закону.

Другий випадок, який описаний в тому самому романі – інцидент Василя Семеновича з місцевими шахтарями теж в мовному питанні. Тоді вони з колегою та тезкою Стуса, Василем Шиманським вирішили пообідати в одній з місцевих їдалень

- Чого бажаєте? – почув Шиманський голос роздавальниці.

- Дайте мені, будь-ласка, на перше – борщ, на друге – шніцель із картопляним пюре і компот, - замовив Шиманський.

- Ти що там лепеш? Перше, друге... Гаварі нормально, по-руські! – розлютився якийсь п'яний шахтар. Йому не терпілося випити й закусити, і його дратували неспішна манера вибору й українська мова Шиманського.

- Як вам не встидно? Єто же учітеля нашої школи! – втрутилася роздавальниця.

- А мнє плєвать! Нє убілі етіх бандеравцев в сорок п'ятом, так щас дабйом! – не вгавав шахтар.

Кров ударила Стусу у скроні. Він аж почервонів від люті і, відчувши неймовірну силу, смикнув нахабу за груди і підняв угору.

- Замовкни, негіднику!

- Всьо нормально, брат! Атпусті єво! Мір! Дружба!

- Заспокойся, Василю! – Шиманський поклав Стусові на плече руку і відчув, що той весь тремтить.

Стус поставив п'яного на підлогу [2, с. 56-58]. В цьому випадку вже можемо прослідкувати повне обурення Стуса мовною ситуацією на Донбасі. Поет розглядав цю ситуацію як справжню проблему свободи слова та свободи вибору мови для населення, незалежно від його походження, соціального статусу й тому подібне.

Причому дану проблему Василь Стус у листі до Андрія Малишка 12.12.1962 викладає поету як проблему національну – що саме за мовним питанням стоїть збереження української нації: «Я вважаю, що доля Донбасу – це майбутня доля України, коли будуть одні солов'їні співи. Як же можна миритись з тим особливим інтернаціоналізмом, який може призвести до згуби цілої духовної одиниці людства? Адже ми не пруси, не полаби, адже нас – за 40 мільйонів. У факті такої денаціоналізації народу багато вини традиційної, давньої, багато тут завинили минулі покоління, але це лишень пояснення і пояснення часткове. А пояснення – то ж не вихід, воно нічого не змінює... А ми

нині маємо (та й не тільки нині), що українське стає часом синонімом відсталого, неглибокого, примітивного навіть». В тому самому листі можна простежити експресивну складову даної дилеми, та як вона хвилювала поета: «Зрозумійте мене в моєму горі, бо я чую прокляття віків, чую, бездіяльний, свій гріх перед землею, перед народом, перед історією. Перед людьми, що своєю кров'ю кропили нашу землю. Довгий мартиролог борців за національну справедливість лишає нам історія, а ми навіть на гнів праведний не можемо здобутись». Або ж кінець цього листа: «Вибачайте, Андрію Самійловичу, що свій біль я вирішив виплескати на папір. Коли є змога – дайте, прошу, хоч яку-небудь відповідь...» [4, с. 33-35].

Досить ідентично згадує про ставлення Стуса до мовної проблеми на Донбасі поет Василь Голобородько: «Дуже не любив Василь Донбасу, хоч і жив на Донбасі у самій «столиці» шахтарського краю. Так, він бачив наслідки інтенсивної індустріалізації того краю: безладне (хто наважиться сказати, що цілеспрямоване?) перемішування народів, з поступовою їх денаціоналізацією та русифікацією. Українські школи на цій українській території зникали одна за одною. 1964 року, у час мого вступу до Київського університету на українське відділення філологічного факультету, україномовна семирічка у моєму рідному селі була переведена на російську мову, якою лишається й дотепер. Місцева преса виходила в основному російською мовою. І все це робилося на тлі нібито неважливості й непотрібності підкреслювання та відстоювання національної приналежності, на тлі офіційних заяв про нібито розквіт націй і національних культур. І ставлення до навколишнього середовища було відверто споживацьке, грабіжницьке – Донбас перетворювався на великий смітник, зовсім не придатний для життя. Усе це бачив Василь і розумів, що проблеми денаціоналізації не були суто донецькими, вони стосувалися всієї України, і Донбас уже тоді наочно демонстрував, у яке суспільство може перетворитися в недалекому майбутньому вся Україна. На превеликий жаль, ні Василь, ні я, ні інші, хто серйозно задумувався над цим, не помилилися...» [5, с. 6].

Щодо часу, коли Василь Стус навчався, працював та жив в Києві, можна згадати випадок 1964 року, коли поет виправдовувався перед тодішнім керівництвом Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка за вечірку танця твісту, на яку «завітала» місцева міліція:

– Чому ви відмовилися від спілкування з міліцією? – прочитавши пояснювальну записку, запитав Зубов. (тодішній заступник директора Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка – ред.)

– Я спілкувався... Українською.

– Ви націоналіст, Стусе?

– Міліціонери у столиці України повинні володіти українською мовою [2, с. 87-88].

Цей та вище перераховані випадки свідчать про досить вагоме бачення Василем Стусом мовної проблеми в Радянському Союзі. На його думку, хто, як не він, мав піднімати це питання, виносити його на широкий загал. У своєму листі до сина 25.04.1979 Василь Семенович писав: «...Але я – не поступлюся! І з кожної миті своєї, з кожного почуття й думки своєї зроблю свій портрет, тобто портрет цілого світу: хай знає цей світ, що душив, гнув мене, що я вижив, зберігся, доніс до людей усе, що хотів. А що хотів донести? Що люди мають жити, як янголи: з любов'ю одне до одного, з почуттям, що всі люди – брати, рівні, чесні, богоподібні, всесильні, незламні, кришталеві...» [4, с. 164].

Які з цієї історичної ретроспективи може взяти уроки сучасне українське суспільство? По-перше, пам'ятати долю наших предків, які боролися за той статус української мови, які ми зараз можемо мати. По-друге, пам'ятати важливість української мови у вирішенні життєво важливих завдань. Як Василь Стус, наполягати на тому, щоб «мовне» питання мало завжди значущий характер. А якщо враховувати той факт, що мова виступає однією з ключових складових національної ідентичності, то збереження статусу української мови та виконання завдань, які поставлені законом зразка 2019 року, допоможуть сучасному суспільству в активній побудові державної ідеї України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Витоки опозиційних настроїв Василя Стуса / Л. Л. Бабенко // Література та культура Полісся. - 2012. - Вип. 71. - С. 104-109
2. Заборонений: Історія життя і боротьби Василя Стуса. Роман / Сергій Дзюба, Артемій Кірсанов. – Харків: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019 – 176 с.
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» – Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
4. Листи до сина / Василь Стус / упоряд., передм., коментарі Стуса Д. – Харків: Вид-во «Ранок», 2019. – 280 с.
5. Не відлюбив свою тривогу ранню... Василь Стус — поет і людина: Спогади, статті, листи, поезії /Упоряд. Орач (Комар) О. Ю. – К.: Укр. письменник, 1993. – 400 с.

Кірсанов Максим,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

**МОВНЕ ПИТАННЯ ЯК ПРОВОКАЦІЙНИЙ ЧИННИК
КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Чому українська мова в незалежній, вільній Україні, на превеликий жаль, є фактично другорядною?

Мова повсякденного життя в багатьох містах країни – російська або просто суржик. Чомусь свідомість української нації не може прийняти своєї рідної, справжньої мови.

Протягом історії Україна опинялася під владою багатьох держав: Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, Московії, Австро-Угорщини, Радянського Союзу, і кожна з цих імперій намагалася будь-якими зусиллями винищити всі ознаки самоідентифікації. Можна зробити народ своїм рабом, однак рано чи пізно він усвідомить потребу обрати власний шлях

розвитку, а мову головним чинником цього пізнання. Найперше, саме мова стояла кісткою в горлі для цих геополітичних гігантів і, звісно ж, через це вони намагалися її знищити.

До чого тільки не вдавалася Річ Посполита, аби змусити замовкнути українців, проте на захист стали козаки, які не дали погаснути вогнику української нації, який ледве жеврів. Навіть більше, вони всіляко підтримували розвиток української мови та культури, а гетьмани не раз виступали меценатами та створювали українські бібліотеки.

Згодом до винищення української нації приєдналася Російська Імперія, з якою, так жорстоко помилившись, уклав березневі статті Богдан Хмельницький, сподіваючись захистити Україну, проте фактично присягнув на вірність новому поневолювачеві. Як наслідок – Російська імперія познущалася з української мови і продовжує робити це і в XXI столітті різними гібридними методами. Треба з'ясувати причини, через які українська мова не може вільно розквітати в наші дні.

Довгоочікуване проголошення незалежності, здавалося, мало б призвести до розквіту української мови і дати змогу українському народові вільно й безперешкодно, не слухаючи принижень, спілкуватися нею. Проте виникла інша проблема, зовсім неочікувана, адже більшість українців продовжувала спілкуватися «зручною» для себе мовою – російською.

Тож певною мірою можна стверджувати, що мова, її життя та розвиток залежать від народу – її носія, і байдужість до неї – прямий крок до її загибелі.

Український народ, мабуть, звик, живучи під владою різних імперій, спілкуватися мовами, які були загальноприйнятими. Російську мову за часів Радянського Союзу вважали правильною, головною, поважною, а українську – мовою неосвічених селян.

Масовість російської мови призвела до такого собі імперського синдрому – причетності до тієї чи іншої імперії. Це можна пояснити проросійськими настроями в деяких регіонах нашої країни та багатьох людей, які думають, що під владою іншої держави житиметься краще. Однак, напевне, краще жити в

своїй невеличкій хатинці, ніж прагнути бути рабом у чиямось розкішному маєтку.

Якщо говорити про мовне питання як провокативний чинник, то, напевне, кожний українець стане винуватцем того, що мова є приводом для провокацій, адже в єдиній країні з єдиною мовою це просто неможливо, тому що ті, хто любить свою країну та свою мову, аж ніяк не захочуть жити під владою іноземної держави. Як бачимо, для багатьох наших співвітчизників зі сходу «зручна» мова виявилася важливішою від єдності та батьківщини. І все ж таки чільну роль грає імперський синдром нашого народу.

Найбільшою проблемою розвитку державної політики щодо мови в Україні є те, що вона не має стабільної позиції та залежить від інтересів панівних урядів. Припустімо, один уряд вів проросійську політику, інший проукраїнську, ще один – нейтральну, а чинний уряд намагається поєднати проросійську та проукраїнську політику. Проте поєднання є неможливим, адже рано чи пізно потрібно буде робити вибір. Тож єдиною підтримкою української мови є кожний свідомий українець. Наприклад, у демократичній країні ХХІ століття ніхто не має права заборонити спілкуватися тією чи тією мовою або змусити спілкуватися державною, але кожному українцю ніщо не заважає послуговуватись нею в повсякденному житті, у побуті, на офіційних заходах і загалом будь-де.

Нас, певне, ще довго переслідуватиме імперський синдром, але останнім часом спостерігаються позитивні зрушення в суспільній свідомості: радикалізм, притаманний для 2014 року, поступово згасає, а за ним приходить справжнє, чисте усвідомлення патріотизму та бажання щось змінювати на краще. Отже, як висновок, збереження та примноження української мови є важливим обов'язком кожного громадянина, незалежно від політики уряду та інших чинників. Лише від нації залежить існування й розвиток мови, культури і загалом держави.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДІЛОВОДСТВА

Будь-який орган державної влади у своїй діяльності виконує підготовку, виконання, затвердження, зберігання документів.

Поняття «документ» у різних сферах має різне трактування. Його застосовують у таких галузях знань, як інформаційні технології, документознавство, архівознавство, музейна та бібліотечна справа.

Цікавим є те, що інформаційну сутність документа, власне поняття «документ» тлумачать по-різному, залежно від обраного для визначення критерію. Є такі види критеріїв: конкретна мета створення документа, зміст, форма, спосіб відтворення інформації, сфера побутування. Кожна наукова дисципліна, визначаючи поняття «документ», виокремлює переважно лише один аспект, який найбільше стосується відповідної сфери. Так, історія розглядає «документ як джерело історичних знань». Для правової науки він є засобом документування та доказів певних правових відносин. Фахівці в галузі управління визначають документ як засіб фіксування управлінських дій.

Термін «документ» є базовим поняттям у будь-якому діловодстві. У Національному стандарті України «Діловодство та архівна справа», визначено: «Походить термін від латинського слова “document” – джерело, свідоцтво, свідчення, посвідчення».

«Документ» визначається як інформація, зафіксована на матеріальних носіях та основним є завдання збереження та передавання інформації в часі та просторі. Якщо розглядати документи як форму взаємодії об'єктів та суб'єктів, то можна виявити значну кількість систем документації, що взаємопов'язані та впорядковані. У свою чергу, діловодство також визначається як «сукупність процесів, що забезпечують документування управлінської інформації та

організування роботи зі службовими документами, невід'ємними складовими діловодства є документування та організація роботи з документами». Отже, документування є процесом створення та оформлення документа, змістом якого є управлінська інформація.

«Документ» (за Поль Отле) – «це будь-яке джерело інформації, передання людської думки, знань незалежно від того, чи втілене воно в матеріально фіксованій формі або є провідником (передавачем) інформації в часі».

«Документ» (ділове українське мовлення) – «матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у зведеному порядку і має відповідно до чинного законодавства юридичну силу».

«Документ» (лат. *documentum* – зразок, доказ, свідоцтво) походить від дієслова «*docere*» – вчити, навчати. Корені цього слова йдуть до індоєвропейської прамови, де воно означало жест витягнутих рук, пов'язаний з передачею, прийомом або отриманням чогось. За іншою версією, слово «*dek*» походить від числа «десять» і пов'язано з тим, що на розкритих долонях витягнутих рук налічувалося десять пальців. Поступово корінь «*dek*» був замінений на «*doc*» у слові «*doces*» – вчу, навчаю, від якого було утворено слова «*doctor*» – вчений, «*doctrina*» – вчення, «*documentum*» – те, що вчить, повчальний приклад. У цьому значенні слово «документ» використовували Цезар і Цицерон. Пізніше воно набуло юридичного звучання і стало означати «письмовий доказ», «доказ, почерпнутий з книг, підтверджувальних записів, офіційних актів». У значенні письмового свідоцтва слово «документ» вживалося від середньовіччя до XIX ст. З латинської мови воно запозичене у всі європейські мови.

Досліджуючи історію терміна «документ», потрібно наголосити, що на початку XX ст. воно мало два значення:

- 1) будь-який папір, складений законним порядком, який може служити доказом прав на що-небудь (майнових, стану, на вільне проживання) або на виконання якихось обов'язків (умови, договори, боргові зобов'язання);

2) взагалі будь-яке письмове свідоцтво («Енциклопедичний словник» Ф. Павленко).

Очевидно, що документ виник майже одночасно з появою писемності у тих чи інших народів світу. Сучасний документ, звичайно, відрізняється від документів стародавніх епох своєю стилістикою, способом написання, технікою та матеріалом виготовлення. Найпоширенішим матеріалом для виготовлення документів у давнину була глина. До нас дійшли сотні тисяч клинописних текстів, які повідомляють науковцям про побут, природу, історію, науку та культуру стародавніх народів. Так, серед руїн палацу царя Ашурбаніпала в Ніневії археологи відкрили декілька кімнат, в яких, здавалося, хтось звалив тисячі клинописних табличок. Після підрахунку їх виявилось близько 30 тисяч.

У стародавньому світі інформацію записували на папірусі. Найбільшу частку інформації становило державне листування, облікові та статистичні дані величезного бюрократичного управлінського апарату. Великої популярності і поширення набуває з часом і такий матеріал для виготовлення документів, як пергамент, призначений для письма за особливою технологією обробленої шкіри телят чи свиней. На початку нашої ери було винайдено папір. З удосконаленням виробництва і поширення в усьому світі паперу він став найголовнішим матеріалом для виготовлення документів. Різної щільності і фактури, папір використовувався і подекуди у вигляді перфокарт та перфострічок, інформація на яких записується і зчитується з допомогою пристрою – перфоратора. В сучасному діловодстві не обминули увагою і такий вид матеріалів для документування, як фотоплівка. Сьогодні видатні і важливі події документуються на кіноплівці та магнітофонній стрічці – протокольні частини міжнародних урядових та науково-технічних контактів [2].

Входять у практику діловодства і документи-голограми. Тобто документ, який містить зображення, запис і відтворення якого здійснюється за допомогою лазерного променя без використання лінз. Голограма може бути плоскою та

об'ємною. Голографічний документ можна зображати і відтворювати в трьох вимірах.

Різноманіття матеріалів для виготовлення документів дає змогу створювати їх для різних цілей і, відповідно, різного призначення. Необхідність у складанні документів виникає одночасно з появою писемності. Саме нагальна потреба в укладенні різноманітних документів (угод, договорів, актів) і викликає появу писемності як засобу фіксації і збереження державної і приватної документації. З розвитком писемності ділові папери стали засобом спілкування та передачі інформації. Після створення давньоруської держави писемність стала необхідною для письмових відносин з іноземними діячами, укладання угод з іншими країнами. В умовах формування класового суспільства виникла потреба у складанні заповітів, записах боргів, укладанні торговельних купецьких контрактів, у написах на речах про їхнє призначення, приналежність. Важливі документи давньоруські князі зберігали пильніше, ніж коштовності. Відомо, що за князювання Ярослава Мудрого зібрання найдавніших грамот і договорів Русі з іншими країнами розміщувалися у Михайлівському приділі Софійського собору. Вчені припускають, що саме тут були зосереджені і документи доволодимирівського часу. Одним з найбільш відомих сховищ ділових паперів був також Києво-Печерський монастир. Через пожежі, княжі міжусобиці та монголо-татарську навалу більша частина пам'яток давньоруської доби загинула. Збереглися лише окремі з них – найдавніші рукописні книги, твори оригінальної давньоруської літератури. Всі вони сьогодні є не тільки пам'ятками писемності та літератури, а й документами тогочасної епохи. Також важливими документами були княжі устави і «уроки», церковні устави. Княжі устави спрямовувалися на доповнення або зміну внутрішніх державних норм і порядків. Уроками називали постанови князів переважно фінансового характеру: про податки, данину на користь князя тощо. Церковні устави мали на меті впорядкувати правове становище церкви в державі, церковні суди, забезпечити церкву матеріально. Збереглися церковні устави князів Володимира і Ярослава. Перший відомий у копії XIII ст., другий –

XIV століття. Найважливішим історичним документом є найдавніший літопис «Повість минулих літ», який також дійшов до нас не в оригіналі, а у пізніших списках.

Величезний масив актових книг сформувався внаслідок діяльності громадських і земських судів. Все, що відбувалося у судах, заносили до актових книг. Більшість книг вели за подвійною системою: спочатку акти записували до чернетки «протоколу» – за скороченою схемою, а потім переписували в чистовик – індикт.

Подальша реорганізація та розвиток актового документування в судах відбувалися за Статутом 1566 року. В основному змісті документів простежується прагнення дотримуватись канцелярської мови, хоч часто трапляються елементи живої розмовної мови, характерної для представників тодішнього феодального суспільства.

Актове діловодство проіснувало на території Правобережної України до 1840-х років. Наприкінці XV – на початку XVI ст. склалася система приказів – центральних органів державного правління (загалом їх було близько 80). Канцелярії функціонували при кожному державному, духовному чи громадському закладі. Документи в них складали та оформляли фахівці за певними загальними правилами.

Діяльність канцелярії, роботу окремих службовців зі створення офіційних текстів добре видно з елементів створюваних документів. Так, на кожному документі, що надходив до приказу, ставили дату оформлення. Текст писали у вигляді стовпців на вузьких (15–17 см) смужках паперу, які за необхідності склеювали. Зворотний бік залишали чистим для адреси, резолюції, поміток. Документ мав форму сувою. У діяльності приказів XV–XVIII ст. виробився сталий процес роботи з документами, який і дістав назву приказного діловодства. Документування інформації стало потребувати значного досвіду, якого нерідко не мав начальник приказу – суддя. Документи поділяли на законодавчі, які виходили від органів державної влади, та розпорядчі, які складали органи управління. З'явилися особливі форми документів – книги: для

грошових операцій – прибутково-розхідні; для обліку мита – митницькі; для обліку врожаю – умолотні та інше [1].

На території Лівобережної України, що на той час увійшла до складу Росії, документування інформації в установах до XVIII ст. велось згідно з канцелярськими традиціями і законодавством не регулювалося. Петро I у 1699 році вводить гербовий папір, а у 1700 році стовпці замінюються зошитами. Застарілу систему приказів у 1717–1718 рр. змінили 12 колегій, кожна з яких відповідала за певною галузь чи сферу управління і підпорядковувалася Сенату. Згодом 13-ю колегією став Синод, що відав церковними справами. Для оформлення угод у XVIII столітті був утворений письмовий порядок їх здійснення. Для відносин між вищою владою і владою на місцях встановлювалися відповідні види документів. Було сформовано засади організації обліку, проходження та зберігання документів. Тоді ж з'явилася назва «архів». Законодавчі та розпорядчі акти державної влади оформляли указами, регламентами, інструкціями, протоколами [3].

Отже, виникнення документа і документування інформації пройшли певні етапи еволюції.

Останнім часом для підготовки, опрацювання та зберігання документів у електронному вигляді все частіше використовують засоби комп'ютерної техніки, що дає змогу заощаджувати час і кошти. Нині спостерігається загальна тенденція до загального безпаперового діловодства. Текстові та табличні процесори, комунікаційні програми, планувальники та інші комп'ютерні програми покликані полегшити, спростити й автоматизувати рутинну паперову роботу.

Узагальнивши все сказане, можна зробити деякі висновки.

1. Документи мають державне значення, відображаючи суспільні відносини, характер державного ладу та державну політику в різних її проявах, суть взаємовідносин владних інституцій з територіальними спільнотами громадян.

2. Документи мають юридичне значення, фіксуючи підвалини правових відносин фізичних та юридичних осіб і регулюючи їхні дії.

3. Документи мають соціально-психологічне значення, відіграючи роль суспільно-стабілізуючого чинника, закріплюючи у людини розуміння наявності сталих загальноприйнятих норм суспільної поведінки.

Вимоги до якості документів, строків їх виконання та доведення до виконавців стають усе більш жорсткими. Тому найважливішим напрямом поліпшення діловодства є повна автоматизація та комп'ютеризація ділових процесів, застосування новітніх засобів та технологій. Це допоможе зекономити час та зусилля на малопродуктивну ручну працю, пошуки необхідних матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція професійного спрямування (Вступ до фаху) : навчальний посібник для студентів гуманітарного факультету, спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність». – Полтава: ПолтНТУ. – 92 с.
2. <https://kum.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/45/2019/03/Лекція-4.-Документ-як-основний-елемент-справочинства.pdf>
3. https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjK0JbgpoPmAUSi8MKHb-MD3gQFjACegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgii_rbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FModre_2011_2_37.pdf&usg=AOvVaw1-yzdWGlwmF8Ew6XXh9h_o

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Сьогодні під впливом технічного процесу та глобалізації ХХІ сторіччя суспільство зазнає стрімких змін в усіх сферах життя. Не виключенням стає й мова, оскільки окрім стабільності та нормативності лінгвістичної системи, важливим залишається й процес поповнення її новими словами, термінами й поняттями паралельно із виникненням нових реалій залежно від розвитку нації на певному історичному етапі.

Відзначимо, що одним із джерел поповнення словникового запасу виступає процес утворення **неологізмів** чи так званих нових слів, які є предметом вивчення лінгвістичної науки **неології** – розділу мовознавства, який «займається вивченням нових слів – способів їх утворення, типів значень, сфер використання тощо [5]. Однак через запозичення великої кількості іншомовних слів на позначення тієї чи іншої нової реалії й подальша адаптація їх в національній мові, так звана асиміляція до певної мовної системи, спричиняє певні труднощі під час перекладу, а потім й вживання, тому що такі слова або ще не фіксуються словником або проходять складний шлях адаптації до тієї мовної система, яка й запозичує певне слово з іншої мови. Особливо лексичний запас сучасної української мови збагачується шляхом запозичення з інших мов, особливо англійської, за допомогою вживання варваризмів чи адаптації запозичених слів до української мовної системи із сфери Інтернет-технологій, ІТІ, Інтернет-комунікації й Інтернет-сленгу, наприклад, такі слова як: лайкати, постити, сканувати, баг, нативний, ламер, движок, факап, пост, тред, юзер тощо.

Окрім того, існує тенденція до використання перекладачами нових слів в рідній мові, уникаючи трансліту, скорочень чи надмірного виникнення

варваризмів, що активізує явище **пуризму** («франц. purisme, від лат. purus – чистий) – крайній вияв турботи про чистоту літературної мови, культуру мови, орієнтація на встановлення суворих правил дотримання літературних норм, оберігання мови від впливу іншомовних запозичень, очищення її від нелітературних явищ (діалектизмів, просторіччя тощо) [3] в багатьох країнах Європи й України зокрема. Найчастіше власне українські відповідники функціонують в науковій сфері й ЗМІ, що є не зовсім виправданим й зрозумілим у міжнародному середовищі й провокує виникнення проблем перекладу з української мови на англійську й навпаки та кодифікації таких лексем (наприклад, «неділка» замість «атом», «стіжок» – «конус», «рівник» – «екватор», «маятник» – «хитун», «цідило» – «фільтр» тощо), що й спричинило **актуальність** нашої роботи. За твердженням К.М. Машковцевої «неологізми є особливим шаром лексики кожної мови, який має статус найбільш нестійкого та змінюваного, що робить неможливим укладання загального словника неологізмів» [1, с. 27]

Зазначимо, що багато науковців та культурних діячів активно підтримують так зване «очищення» рідної мови від запозичень. Наприклад, сайт *Gazeta.ua* опублікував матеріали проекту «Словотвір», під час роботи якого було зібрано низку українських слів, які здатні замінити популярні запозичення, а саме: замість «барбершопу» пропонують вживати «голярня», «лайку» – «вподобайка», «ок» – «гаразд», «юзер» – «користувач», «лайфхак» – «лазівка», «аплікація» – «застосунок», «wtf?» – «якого біса?», «хештег» – «кришмітка», «гімн» – «славень», «інвент» – «захід», «бат» – «хиба», «чизкейк» – «сирник», «кавер» – «переспів», «пазли» – «складанка», «меню» – «стравопис», «шлагбаум» – «перепин», «дедлайн» - «реченець» тощо [6].

Мовознавці усього світу з питань вивчення й функціонування неологізмів (наприклад, К. Машковцева, В. Гак, Ю. Жлуктенко, В. Заботкіна, Ю. Зацний, Ю. Шевельов, І. Андрусак, Л. Бархударов, В. Карабан, В. Заботкіна, А. Дамстер тощо), а також з проблем перекладу цих лексем (І. Арнольд, І. Гальперін,

А. Янков, R. Fischer та ін.) [1, 2] почали активно досліджувати неологізми, оскільки нові життєві реалії та суспільні процеси потребують нових лексем.

Відзначимо, що у лінгвістиці існує багато визначень терміну «неологізм». Ми звернулися до визначення О. Селіванової: «неологізми – це слова чи сполуки слів, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні...» [4, с. 417.]. На думку А. Погорілої та О. Тимчук, складність визначення поняття «неологізм» полягає у його відносності, оскільки нові лексеми залежить від терміну створення та «знаходяться в процесі входження в загальне використання» [2]. Також складність вживання та перекладу цих слів полягає у запізненні фіксації та кодифікації у словниках або й відсутність цих понять [2].

Отже, загалом можемо зробити висновки, що утворення неологізмів шляхом запозичення з інших мов, найчастіше англійської, шляхом використання трансліту, скорочень чи надмірного вживання варваризмів, на разі є актуальною тенденцією в сучасній українській мові. Однак існує й інша царина розвитку – активна протидія запозиченням явища пуризму в українській мові, що спровокована тенденцією до очищення мови від надмірних запозичень, діалектизмів, суржику, просторіччя тощо. Саме активне прагнення мовців знайти вдалий відповідник в рідній мові замість транслітерації, описового перекладу чи використання варваризмів є на разі актуальною проблемою сучасного українського мовознавства, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машковцева К.М. Особливості перекладу неологізмів з англійської мови українською на матеріалі трактату Е.Саїда «Орієнталізм». Студентські наукові студії: молод. наук. журн. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. Вип. 1(32). 2013. С. 27–30.
2. Погоріла А.І., Тимчук О.Т. Особливості перекладу неологізмів українською мовою URL:<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/35.pdf>.
3. Пуризм. Українська мова: Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана. 2000. 752 с. URL:<http://litopys.org.ua/ukrmova/um79.htm>.

4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. С. 417.
5. Словник UA: портал української мови та культури. URL:<https://www.slovnuk.ua/index.php?sword=НЕОЛОГІЯ>.
6. Стравопис, вподобайка – 18 українських слів на заміну запозиченням. URL: https://gazeta.ua/articles/chistota-movlennya/_stravopis-vpodobajka-18-ukrayinskih-sliv-na-zaminu-zapozichennyam/820821.

Кондратенко Катерина,
Юридичний інститут,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ГОЛОВНИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

«Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову»

(Ліна Костенко)

Українська мова є фундаментом існування української нації і держави, невід'ємним атрибутом української державності.

Одним із головних чинників формування нації та держави в більшості європейських країн була і є національна мова, яка поряд із культурно диференціюючими ознаками (традиції, фольклор, одяг тощо) створює передумови для об'єднання народу.

Ціла низка дослідників, серед яких Дж. Джозеф [2; 11], Е. Хобсбаум [9; 10], Б. Андерсон [1] та ін. звернула увагу на проблему взаємозв'язку мови, ідентичності та нації. Водночас спільної думки щодо проблеми цього взаємозв'язку досі вироблено не було. Частково це можна пояснити браком єдиного тлумачення понять «нація» та «національна ідентичність» у сучасній науці. У багатьох дослідженнях поняття етнічної та національної ідентичності виступають якщо не тотожними, то принаймні дуже близькими за змістом. Так,

наприклад, В. Євтух визначає етнічну ідентифікацію як психологічний процес ототожнення, когнітивне й емоційне уподібнення індивідом себе з іншою особою, групою, етнічною спільнотою.

Національна ідентичність передбачає насамперед співвіднесення індивідом себе з певними політичними інститутами та символами, ключовим із яких є держава та її атрибути. Цілком слушною є думка, згідно з якою національна ідентичність передбачає також існування в нації почуття спільної історичної долі та принаймні близького майбутнього [5, с. 98].

Оскільки мова є основним засобом комунікації в соціумі, тому впливає на формування ідентичності, зокрема й на такий її різновид, як національна ідентичність. Проте стверджувати, що мова перебуває в прямій залежності від національної ідентичності або навпаки аж ніяк не можна. Між мовою та національною ідентичністю існує радше опосередкований взаємозв'язок [7, с. 164].

Суттєві мовні відмінності впливають на сприйняття та передачу інформації від одного члена суспільства до іншого. Не викликає сумнівів, що донести інформацію до співрозмовника можна швидше й ефективніше у випадку, якщо обома комунікаторами використовується спільна мова.

Наукові погляди на роль мови в етнічних та національних процесах мають суттєві розбіжності. Дж. Фішман наголошує, що «у примордіалістських колах зв'язок між мовою та етнічністю досить часто вважається непохитною святиною. З точки зору конструктивістів, є чимало «свідчень» того, що втрата традиційного зв'язку з мовою не призводила до втрати відповідної етнічної ідентичності. До певної міри синтезувати примордіалістські та конструктивістські погляди на роль мови в бутті спробував Дж. Джозеф, його думку, національні мови й ідентичності знаходяться в складному діалектичному взаємозв'язку. Мова, як уважає Дж. Джозеф, є ключовою складовою національної ідентичності щонайменше з п'яти причин:

1. Групи людей, які проживають на одній території і вважають, що мають спільні довготривалі інтереси, мають притаманні їм способи мовлення, що відрізняють їх від інших подібних груп.

2. Ідеологія національної єдності передбачає уявлення, що нації є реальними з тієї причини, що людям, які їх складають, притаманна глибока культурна єдність, що є результатом існування спільної мови.

3. Конкретні концепти, які складають національну ідентичність, співвідносяться зі словами в національній мові й знаходять втілення в сакральних текстах нації, таких як конституція або ключові твори національної літератури, враховуючи національний гімн.

4. «Правильна мова», стандарти якої насаджують через систему освіти, відіграє провідну роль у збереженні та відтворенні культури.

5. Коли нація прагне контролювати тих, хто може перебувати в її складі, голосувати й користуватися перевагами, які надає держава, вона може використовувати мову як найбільш очевидний критерій для вирішення питання, чи належить конкретна особа до неї.

Мова використовується як потужний консолідуючий чинник нації в тому випадку, якщо її потенціал здатні зрозуміти й використати суспільні еліти. Ерік Хобсбаум вважає, що існування давно та міцно утвердженої культурної еліти, яка володіє писемною національною мовою (літературною та адміністративною), є важливою передумовою перетворення етнічної групи на національність.

Державність української мови є уособленням української держави, гарантією збереження національної ідентичності українського етносу і державної єдності України, головним стимулом консолідації українського суспільства на всій території України і формування сучасної української політичної нації. З огляду на це українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору.

Доленосне і принципове значення для майбутнього української мови і української держави має національна мовна свідомість і мовна гідність. У їхньому формуванні провідну роль має відігравати українська інтелектуальна еліта, насамперед вище керівництво держави, яке своїм особистим прикладом і зусиллями має утверджувати престиж української мови, української нації і держави. Вільне володіння державною мовою – юридичний обов'язок кожного громадянина України.

Отже, головний чинник національної ідентифікації – мова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон. – К. «Критика», 2001. – 271 с.
2. Джозеф Дж. Язык и национальная идентичность / Джон Джозеф // Логос № 4 (49). – 2005. – С. 20–48.
3. Євтух В.Б. Ідентифікація етнічна // Етнічність: енциклопедичний довідник / В.Б. Євтух. – К.: Фенікс, 2012. – 396 с. – С. 158–159.
4. Кривич Н.Ф. Українська мова як фактор формування національної самоідентифікації. - Науковий часопис Київського національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). - Випуск 7. Серія 8.- Київ, 2017.-С.85-90.
5. Сміт Е. Націоналізм : Теорія, ідеологія, історія / Ентоні Сміт. – К.: Видавництво “К. І. С.”, 2004. – 170 с.
6. Стернин И. Язык и национальное сознание / Иосиф Стернин // Логос. – № 4 (49). – 2005. – С. 156–171.
7. Хобсбаум Э. Все ли языки равны? Язык, культура и национальная идентичность / Эрик Хобсбаум // Логос. – № 4 (49). – 2005. – С. 49–59.
8. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года / Эрик Хобсбаум. – Санкт-Петербург : «Алетейя», 1998. – 306 с.

Красовська Алла,
вчитель початкових класів,
спеціаліст вищої категорії, Комунального закладу
«Навчально-виховний комплекс № 1
(середня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад)
м. Покров Дніпропетровської області»

СПЕЦКУРС «ВВЕДЕННЯ В НАУКУ»

(4 клас, змістовий модуль 4, тема 8)

Тема уроку: Дивовижний світ води

Мета уроку:

- закріпити знання учнів про значення води, її дивовижні властивості та три стани (рідкий, твердий, газоподібний);
- сформувавши уявлення про кругообіг води в природі; розкрити значення поняття «вода-мандрівниця»;
- удосконалити вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у природі на основі власних спостережень;
- формувати уявлення учнів про цінність та значення води у житті людини, про шляхи її забруднення та способи охорони від забруднень;
- сприяти економному витрачання води вдома, довести необхідність економно витрачати воду в діяльності людини;
- розвивати вміння проводити досліди, спостереження, обробляти отримані результати;
- розвивати логічне мислення, усне та писемне мовлення, спостережливість;
- виховувати інтерес до вивчення природи рідного краю, любов до рідної природи, прагнення берегти природу, зокрема воду;

Обладнання:

- глобус;

- зображення води у різних станах: річка, озеро, море, снігові замети, хмарне небо, туман у долині, заповишені інеєм дерева, росяна трава, айсберг, бурульки, веселка;
- таблиця «Кругообіг води в природі»;
- таблиця «Властивості води»;
- таблиця «Вода у природі»;
- твори-мініатюри учнів на тему «Подорож Крапельки води»;
- «Альбом цікавинок про Воду»;
- добірка художніх творів про воду;
- ілюстрації зображенні Землі з космосу;
- музичні записи

Хід уроку

I Організація класу

Вже дзвінок нам дав сигнал

Час роботи вже настав

Сьогодні будемо спостерігати,

Висновки робити і працювати.

II Оголошення теми та мети уроку

-А тему уроку ви дізнаєтесь, коли розгадаєте загадку:

Що таке: пливе і ллється,

Часом на камінь дереться.

Як немає – все висихає,

Звірі й птахи помирають? (*Вода*)

- Правильно, це вода. Тема нашого уроку так і називається «Дивовижний світ води»

III Актуалізація опорних знань.

1 Бесіда «Відома звіку рідина»

- Усі ми звикли дивитися на воду, як на звичайну річ. Але воду називають найбільшим дивом світу. У нас в гостях сьогодні чарівна Крапелька води, яка принесла нам глобус і хоче, щоб ми дуже швидко покрутили його. Глобус увесь

здається блакитним. Гляньте, скільки синього і блакитного кольору на ньому. Нашу планету так і називають – голуба планета Земля. Це підтверджує і фотографія, зроблена з космосу. Якщо нашу планету умовно поділити на чотири частини, то три з них – вода: океани, моря, річки, озера. І це ще не все. Вода є не тільки в водоймах, а й в надрах землі. Це джерела, які виходять на поверхню землі. Вода є в атмосфері, це водяна пара, хмари, туман, дощ. І ніжно-голубий колір нашого неба зумовлений саме тим, що атмосфера насичена краплинами води. Ось як багато води на Землі!

(Розгляд ілюстрацій із зображенням води в різних станах: річки, озера, моря, снігові замети, туман, роса, заповишені інієм дерева)

Т 1

2 Робота з таблицею «Якою буває вода?»

- Крапелька з нами грає, хоче обманути, і весь час перетворюється то на крапельку роси, то на крапельку туману, то на велику градину, то на срібний іній. Давайте складемо таблицю про три стани води в природі.

Рідка вода	Тверда вода	Газоподібна вода
Дощ	Сніг	Водяна пара
Туман	Крига	Веселка
Роса	Бурульки	
Хмари	Айсберг	
	Іній	
	Град	
	Візерунки на склі	

3 Робота з таблицею «Властивості води»

Є в природі дивина –
Прісна, без смаку вона.
Запаху немає теж,
Її в руки не візьмеш.

Коли чиста - то прозора,
 За що люблять її зорі.
 Сіль чи цукор, як ковтне,
 Не знайдеш вже їх ніде.
 Смаку тоді набуває,
 Кожен з нас те добре знає.

Рідкий стан	Твердий стан		Газоподібний стан
Вода-рідина	Сніг	Лід	Водяна пара
- текуча	білий	прозорий	- прозора
- прозора	м'який	безбарвний	- невидима
- безбарвна	легший	твердий	- легка
- без запаху		за воду	
- не має власної форми		крихкий	
- розчиняє деякі речовини		легший	
		за воду	
Під час нагрівання розширюється, а під час охолодження стискається			

За результатами дослідницької роботи на попередніх уроках учні роблять висновки про властивості води в різних станах)

Т 2А

4 Робота з таблицею «Кругообіг води в природі»

– За таблицею розказати про кругообіг води в природі.

Т 2

Фізкультхвилинка «Дощик накрапає»

*Поливає нашу школу смуга злив,
 Щоб ми були здорові, щоб росли.
 Дощ танцює і співає – е-га-га!
 Бо природу добре знає 4 клас!*

IV Виступи учасників проекту

1 Робота над дослідями

Дослід 1. «Жива і нежива вода»

У 3 склянки з водою було посаджено цибулю.

Перша склянка стояла на видному місці, діти підходили до неї у гарному настрої і пошепки казали ласкаві слова: *любов, добро, дякую, радість, гарний*.

Другу склянку поставили у куток і підходили до неї у поганому настрої, пошепки казали погані слова: ***ненависть, образа, горе, війна, хвороба***.

Третю склянку поставили на шафу, на неї ніхто не звертав уваги.

Через 10 днів спостереження нас здивувало. Цибуля в першій склянці виглядала найкраще, в другій – пір'я було не таке соковите, а в третій склянці вода мала неприємний запах, і цибуля почала гнити.

Висновок: вода має пам'ять, енергію, реагує на наші слова та думки, дії. Тому треба бути добрими, щирими і намагатися уникати поганого настрою.

Дослід 2. Приготування талої води шляхом заморожування.

Для цього треба закип'ятити воду, охолодити її і у каструлі чи банці поставити у морозильну камеру на деякий час. У першу чергу вода замерзає біля стінок посуду, виштовхуючи всі домішки до середини. Коли товщина крижаного кільця збільшиться приблизно до чверті, то треба ще не замерзлу воду вилити, а кригу залишити до повного розтавання. І у вас в руках тала вода! Талу воду використовуйте для пиття, приготування їжі, а також для миття волосся.

Висновок: Тала вода дуже корисна і благотворна. Здавна відомо, що тала вода регулює вміст холестерину в крові та в печінці, сприяє розчиненню каменів у нирках і сечовому міхурі, швидко загоює рани, нормалізує кров'яний тиск, сон.

Дослід 3. Чи є вода в людині?

Візьмемо дзеркало і подихаємо на нього. На дзеркалі з'явилися крапельки води.

Висновок: Вода є в людині. Майже 80% організму людини – це вода.

Без води людина не проживе і 5 днів, тоді як без їжі може обійтися 5 тижнів (при умові, що буде пити воду). Втрата десятої частини води в організмі людини призводить до смерті більшості людей і тварин. Людський організм здатний сам виробляти воду, розщеплюючи білки, жири та вуглеводи. Таку воду називають метаболічною. Проте людям недостатньо цієї води, і ми змушені споживати її додатково. Згідно з рекомендаціями лікарів – не менше 2 літрів щодня.

2 Літературна телевікторина.

Вода дає життя рослинам, тваринам і людям. Можливо, саме тому герої казок частенько використовували живу воду, або просто воду для того, щоб повернути до життя загиблих.

- Пригадайте, у яких саме казках використовували воду?

(Учні називають казки, за ілюстрацією до них пояснюють, з якою метою використовували воду в них)

«Іван-царевич і сірий вовк»

«Сестриця Оленка і братець Іванко»

«Фініст – ясний сокол»

«Коник-горбоконики»

«Івасик Телесик»

«Царівна-лягушка»

«Гуси-лебеді»

«Біла качечка»

3 Демонстрація мінеральних вод України.

Наші предки поклонялися воді. Вони обожнювали будь-які водойми: море, озеро, річку, джерело, криничку. А за чистоту та смак джерельну воду народ називав живою, тобто особливо цілющою. Люди вірили, що вона додавала сили, зцілювала рани, повертала до життя. Усьому світові відомі цілющі українські води: «Миргородська», «Баржомі», «Трускавецька»,

«Нафтуся» та багато інших. Ці води створила сама природа. Воду добувають за допомогою дуже глибоких свердловин. І називають її артезіанською.

(Учні демонструють пляшки з водою, розказують про властивості такої води)

Релаксаційна пауза. Слухання аудіозапису «Звуки дощу»

Уявіть, що ви стоїте під теплими краплями літнього дощику

4 Гра «Зумій пояснити вислови»

Виявляється, що в українській мові є майже 50 фразеологізмів зі словом вода. А чи пам'ятаєте ви такі фразеологізми?

(Учні зачитують свої фразеологізми і пояснюють їх.)

Варити воду (знущатися з кого-небудь).

Вийти сухим із води (уникнути покарання, виправдатися).

Вилами по воді писане (про щось малоімовірне, таке, що може не відбутися)

У ложці води втопити (поставити кого-небудь у дуже скрутне становище; про намагання завдати кому-небудь прикрості).

Мов води в рот набрати (не сказати жодного слова, мовчати за будь-яких обставин).

Канути у воду (перестати існувати, зникнути).

Наче у воду опущений (зажурений, засмучений).

Під лежачий камінь вода не біжить (той, хто нічого не робить, нічого й не здобудуть).

Водою не розлити (тісна дружба).

5 Презентація «Альбому цікавинок про воду»

Розповіді учнів про деякі цікаві факти, що стосуються води. Свої розповіді діти ілюструють малюнками.

1 учень

Вода – найбільший накопичувач тепла на планеті. Вона зберігає тепло в 10 разів більше, ніж суходіл.

2 учень

Вода має дивовижні властивості. Вона створює на своїй поверхні плівку поверхневого натягу. По ній, як по землі, ходять водоміри, личинки комарів, повзають моллюски. А деякі риби навіть прикріплюють до плівки свою ікру.

3 учень

Вода може розчиняти деякі речовини. Яких тільки розчинів вона не утворює! Це й морська вода, і кров, і молоко, і фруктові соки, і мінеральні води... . Усіх не перелічити!

4 учень

Вода – це життя. Тисячі років можуть пролежати зернятка в сухій землі. Та коли їх зволять краплини води, вони обов'язково проростуть!

5 учень

Спробуйте уявити життя сучасної людини без води! І ви зрозумієте, що вода – безцінний дар природи, що потребує вивчення, збереження та великої пошани!

6 учень

Якщо бізони хочуть пити, то відчувають воду за 5-7 км.

7 учень

Для того, щоб виростити 1 кг овочів, потрібно 200 кг води.

8 учень

Без води влітку верблюди може прожити 3 доби, а взимку – 8 діб.

9 учень

Людині вода потрібна кожного дня. Разом з їжею ми щодня споживаємо в середньому близько 3 л води. За все життя людина споживає в середньому 50-60 т води (дві цистерни)

10 учень

- Медузи на 95-98% складаються з води.

IV. Підсумок проекту

Рефлексія

1 Екологічна гра «Комплімент воді»

А зараз ми поп'ємо водички

Із поетичної скарбнички!

Доберіть, будь ласка, влучні слова для уславлення краси та значущості води.

- Розляглася земля неозора, а найкраща вода ... (*прозора*)
- На землі калинове намисто, а найкраща вода ... (*чиста*)
- Тут діброва шумить невмируща, а найкраща вода ... (*цілюща*)
- Ось і день проминув. Ніч коротка, а найкраща вода ... (*солодка*)

2 Тест

	Так	Ні
Без дощу і трава не росте		
У морі прісна вода		
Ріки, озера – це теж вода		
Райдуга може з'явитися вночі		
Вода – колыска життя на землі		
Вода ніколи не може замерзнути		
Дніпро – найдовша річка України		
Без води людина зможе обійтися		

Т 3 А

3 Сенкан

Вода.

Чиста, прозора.

Тече, розливається.

Вода – це скарб.

4 Весела кінцівка

Учні надувають мильні пузири і виконують плавні рухи під музику Баха.

<https://www.youtube.com/watch?v=2ifXjNm6rWE>

Матеріали для вчителя (наочність)

Фізкультхвилинка «Дощик накрапає»

<https://www.youtube.com/watch?v=RxQG-O-qXas>

Аудіозапис «Звуки дощу»

<https://www.youtube.com/watch?v=-m8bofugINc&t=3038s>

Весела кінцівка. Музика

Баха<https://www.youtube.com/watch?v=2ifXjNm6rWE>

Т 1

Т 2

Матеріали для учнів

Рідка вода	Тверда вода	Газоподібна вода
Дощ	Сніг	Водяна пара
Туман	Крига	Веселка
Роса	Бурульки	
Хмари	Айсберг	
	Іній	
	Град	
	Візерунки на склі	

Т 1А

Рідкий стан	Твердий стан	Газоподібний стан
Вода-рідина	Сніг Лід	Водяна пара
- текуча	білий прозорий	- прозора
- прозора	м'який безбарвний	- невидима
- безбарвна	легший твердий	- легка
- без запаху	за воду	
- не має власної форми		
- розчиняє деякі речовини		
	крихкий	
	легший	
	за воду	

Під час нагрівання розширюється, а під час охолодження стискається		

Т 2А

	Так	Ні
Без дощу і трава не росте		
У морі прісна вода		
Ріки, озера – це теж вода		
Райдуга може з'явитися вночі		
Вода – колиска життя на землі		
Вода ніколи не може замерзнути		
Дніпро – найдовша річка України		
Без води людина зможе обійтися		

Т 3А

Кудас Катерина,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Останнім часом досить поширеною та популярною є гендерна тематика. У потоці публікацій з цієї теми не можна не помітити розбіжностей у трактуванні різними авторами самого поняття «гендер». Так, одні вчені розглядають «гендер» як сукупність біологічних та фізіологічних ознак статі, інші взагалі вважають такий термін неприйнятним, але визнають «жіночі дослідження» як самостійний напрям.

Однак більшість дослідників вважає, що гендер, на відміну від поняття статі, стосується не суто біологічних чи анатомічних властивостей, за якими відрізняються чоловіки й жінки, а соціально сформованих рис «жіночості» та «мужності». Тобто поняття «гендер» означає психологічні, соціальні та культурні відмінності між чоловіками й жінками.

На сьогоднішній день ця проблема досить виражена у діловодстві. Поширеним нині є мовний андроцентризм – явище, коли загальний чоловічий рід застосовують на позначення і жінок, і чоловіків, навіть тоді, коли для більшості назв цих професій можна утворити форми обох родів. Так, наприклад, відсутні відповідники жіночого роду у всіх складних назвах посад, звань: головний бухгалтер, віце-прем'єр, старший викладач, статист-дослідник, змінний майстер тощо.

Ця тема дійсно заслуговує на увагу, тому що, як свідчать численні дослідження в галузі психолінгвістики, мова (слово) і мислення (думка) взаємопов'язані: як наші думки впливають на те, що і як ми говоримо, так і сказане нами формує наші думки, а отже, впливає на все наше життя.

Суть проблеми полягає не в тому, щоб надати однакових прав особам різної статі, а насамперед у тому, аби створити такі умови суспільного життя, щоб жінка і чоловік справді були спроможні реалізувати себе повноцінно як в особистому, громадському, так і в професійному житті.

У діловодстві чоловіки та жінки мають свої особливості. Так, наприклад, характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, стиль, тональність великою мірою залежать від гендерних та комунікативних статусів учасників спілкування.

На поведінку й спілкування істотно впливають два чинники: психофізіологічні особливості та родові стереотипи (механізми, що забезпечують закріплення і трансляцію гендерних ролей що передаються з покоління в покоління).

Чоловіки у комунікації зорієнтовані на соціальні статуси і владу. Вони пристосовуються до ієрархічних соціальних ролей у комунікації.

Жінки віддають перевагу партнерській, рівноправній комунікації. На відміну від чоловіків, вони зорієнтовані на встановлення хороших стосунків, прагнуть до їх зміцнення, знищення соціальних та інших ієрархічних бар'єрів. Тобто жінки намагаються скоротити дистанцію між собою і партнером у комунікації, а чоловіки цю дистанцію підтримують.

Істотно різняться стилі чоловічого і жіночого спілкування: у спілкуванні чоловіків найважливішою є інформація, тобто факти, цифри і результати. Жінки, крім інформації, великою мірою зорієнтовані на атмосферу спілкування, на інтерактивні, міжособистісні аспекти. Так чи інакше, всі ці чинники впливають на аспекти діловодства загалом і визначають його гендерні особливості [1].

У червні 2018 року українська дипломатія отримала новий закон про дипломатичну службу. Причин для його оновлення було чимало: цього вимагала ситуація, в якій перебуває країна, до того ж, цього потребував ухвалений раніше закон про державну службу. І експерти, і дипломати, і президент назвали його революційним та таким, що всерйоз реформує дипломатичну службу, наслідуючи досвід низки європейських країн [2].

У далекому 1919 році у Великій Британії ухвалили закон, який забороняв гендерну дискримінацію та створював рівні можливості для чоловіків та жінок на дипломатичній та консульській службі. Проте британський Foreign Office ще довго не поспішав робити ставку на жінок – тоді вважали, що жінки занадто відкриті для спокус і не будуть сприйматися серйозно іноземними урядами.

Гендерні здобутки України набагато скромніші: схожих норм, спрямованих на МЗС, у нас ніколи не було, але від 2005 року діє рамковий закон про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Також почала діяти заборона дискримінації за ознакою статі, яка увійшла і до нового закону про державну службу.

Таким чином, гендерні аспекти ділової комунікації, рівний доступ чоловіків та жінок до професії, поступово вирішуються на рівні національного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=701>
2. <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/16957/>

*Лісніковська Наталія,
Юридичний Інститут, ДВНЗ
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана», м. Київ*

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Кожен із розділів мовознавства має особливий об'єкт і предмет вивчення, які потребують для їх дослідження не лише загальнонаукових і загальномовних, але й спеціальних методів аналізу й опису конкретних мовних явищ [4].

Методи лінгвостилістичного аналізу – це “сукупність різних прийомів аналізу тексту (і його мовних засобів), за допомогою яких у стилістиці формуються знання про закономірності функціонування мови в різних сферах спілкування; способи теоретичного освоєння, спостереженого і виявленого в процесі дослідження” [2]. А тому цілком закономірно, що поряд із використанням загальнолінгвістичних методів в стилістиці уможливлено використання особливих, власних методів, відповідних предметові дослідження і меті аналізу.

Виділяють такі методи дослідження:

1. Основний і найважливіший у таких дослідженнях, безперечно, функціональний підхід, який:

- передбачає аналіз одиниць різних рівнів мови, передусім їх комунікативно-системне (з урахуванням мети й завдань спілкування), а не структурно-системне дослідження;

- полягає у встановленні значущості певних закономірностей функціонування мовних засобів для специфіки мовленнєвої системності стилю і його різновидів (текстів);

2. Описовий метод – планомірна інвентаризація одиниць мови і пояснення особливостей їх будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії. [1]. Прийоми внутрішньої інтерпретації - це різні способи вивчення мовних явищ на основі їх системних парадигматичних і синтагматичних зв'язків, тобто, як зауважив Ф. де Соссюр, вивчення мови в самій собі і для себе самої. Парадигматична методика охоплює опозиційний прийом (на основі зіставлення і протиставлення мовних одиниць встановлюються їх диференційні ознаки, а на основі спільності й відмінності одиниці об'єднуються в різні парадигматичні групи [2].

3. Порівняльно-історичний метод (компаративний, лінгвогенетичний) – сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мовних сімей і груп, а також окремих мов для встановлення закономірностей їх розвитку. Цей метод ґрунтується на наукових прийомах відтворення (реконструкції) незафіксованих писемністю наявних у минулому мовних фактів шляхом планомірного порівняння відповідних пізніших фактів двох чи більше конкретних мов, відомих за писемними пам'ятками або безпосередньо за їх уживанням у мовленні. Порівняльно-історичний метод був і залишається найважливішим інструментом установлення спорідненості мов і пізнання їх історії. Найважливішою процедурою порівняльно-історичного методу є реконструкція звуків і морфологічних архетипів, яка здійснюється за допомогою встановлення відповідників на всіх рівнях мови [1].

4. Комплексний метод вивчення мовних явищ, що передбачає використання даних різних наук, передусім тих, що безпосередньо пов'язані з лінгвостилістикою – філософії, психології, логіки, соціології, теорії комунікації,

прагматики; саме вони дають можливість пояснити й інтерпретувати експериментальні дані; [5]

5. Багатоаспектний аналіз взаємозв'язку різнорівневих мовних одиниць у процесі їх функціонування, з'ясування закономірностей цього функціонування, специфіки функціональних стилів [3].

Крім основних, функціональна стилістика використовує часткові методи. Зокрема, до найуживаніших (і важливих) із поміж них можна назвати:

1) семантичний (або семантико-смісловий) – його вважають провідним із огляду на значущість адекватності вираження і в окремому висловленні, і в тексті різних смислових відтінків), який пов'язаний із аналізом мовних одиниць із погляду їх змістово- 12 смислового значення в мікроконтексті чи в тексті загалом, а також із погляду визначення специфіки взаємодії зовнішнього і внутрішнього членів висловлення;

2) стилостатистичний – використовується для визначення стильової специфіки к наслідку дії на цей стиль тих чи інших екстралінгвальних чинників [2];

3) порівняльний – допомагає в стилістичних студіях з'ясувати специфіку кожного зі стилів, його функціональної, лінгвістичної, композиційної й семантико-сміислової своєрідності у співвіднесеності;

4) порівняльно-діахронічний – ґрунтується на порівняльноісторичному аналізі висловлень і текстів та орієнтований на процесах формування функціональних стилів на різних етапах їх становлення й розвитку у зв'язку зі змінами соціальних, історичних умов, тобто екстралінгвальних факторів мови [2].

Цілком очевидно, що “конкретний стилістичний аналіз завжди передбачає застосування загальнонаукових методів (метод безпосереднього спостереження, описовий із використанням прийомів зіставлення, класифікації, експерименту, реконструкції, узагальнення, інтерпретації), філологічних (прийоми інтерпретації і порівняльний аналіз мовного матеріалу), загальних лінгвістичних методів, тощо.

Застосування певного методу в конкретному дослідженні, як відомо, залежить передусім від його мети. Різноманітність мети вивчення певного стилістичного явища ґрунтується на тому, що об'єктом лінгвостилістичного вивчення є засоби мовної виразності й закономірності функціонування мови відповідно до “змісту висловлювання, мети, ситуації, сфери спілкування та ін. екстралінгвальних факторів” [2]. А отже, вибір того чи того методу значною мірою прогнозований метою дослідження, який і формує певний методикостилістичний напрям і аспект дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід І.К. Сучасна українська мова : Стилістика / за заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 30–39.
2. Богдан С.К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень: методичні рекомендації для слухачів і керівників секції української мови / С.К. Богдан. – Луцьк, 2011. – 28 с.
3. Єрмоленко С.Я. Методи стилістичних досліджень / С.Я. Єрмоленко // Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. д-ра філол. наук, проф. С.Я. Єрмоленко. – К.: Грамота, 2007. – С. 13–17.
4. Загорійчук А., к. п. н., Орловська О.В. Методи лінгвістичних досліджень А.Загорійчук //
5. Мацько Л.І. Методологія і методи стилістики / Л.І. Мацько // Стилістика української мови: підручник / О.М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – С. 11–20.
6. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана”, 2000. – 752 с.

Лобода Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова, м. Київ

СВІТОВИЙ ДОСВІД УРЕФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОПИСІВ

Для успішного здійснення реформи українського правопису неможливо не враховувати досвід інших країн, які у своїй історії мали також приклади регулювання національної мовно-правописної ситуації з різних причин: через дії влади, наукових установ або громадських організацій.

На жаль, визначена нами проблема не знайшла глибокого вивчення в лінгвістичних джерелах. Існують лише поодинокі праці науковців: О. Скопненка (мовна реформа в Білорусі), С. Запрудскі, І. Лучук (правописні реформи у слов'янських мовах), Д. Данильчука, О. Кочерги (загальний огляд перебігу реформ в європейських мовах). Проте їх аналіз уможливив визначення спільних особливостей в реформуванні різних національних правописних систем, з'ясування причин їх і наслідків. Автори зазначених вище праць стверджують:

1) ідеальний, остаточний правопис не може існувати взагалі, бо завжди треба або відновлювати щось старе чи втрачене, або випробовувати щось нове і здобути, або фіксувати реальність чи навпаки – нормативно відмежовуватися від нав'язливої потворної реальності (І. Лучук). І це стосується не лише правопису української мови;

2) в кожному випадку цей процес пов'язаний із специфікою конкретної національної мови і мовної ситуації в суспільстві, але в цілому методи, засоби, причини й наслідки реформи мають універсальні риси, а отже, можуть бути застосовані й до українських реалій;

3) реформування графічних і орфографічних систем належить до основних напрямів корпусної (тобто не пов'язаної зі зміною статусу мови) мовної політики держави – поряд із термінотворенням та реформуванням нормативно-стилістичної системи мови.

Здійснений нами аналіз правописного реформування у різних світових мовах уможливив визначення причин та підстав для таких змін.

Насамперед, першою та найпоширенішою причиною можна вважати нагальну потребу **відновити щось старе або втрачене чи відмежуватися від нав'язливої потворної реальності**. Саме з цим пов'язана і необхідність реформування українського правопису – відновити національні забуті (втрачені) (1919, 1929) риси або відмовитися від нав'язаної під час тривалого періоду уподібнення до російської орфографічної практики.

У багатьох державах потреба вироблення загальнонаціонального правопису пов'язана, крім того, з необхідністю **об'єднання самої нації, певного народу**, бо за вимогою, висловленою І. Огієнком у праці «Наука про рідномовні обов'язки», соборна літературна мова знає й один соборний правопис як зовнішню ознаку своєї єдності. Зазвичай такі зміни будуються на компромісі однієї практики правопису щодо іншої.

Саме таким був скрипниківський (1928) правопис, ініціатором якого став М.О. Скрипник – державно-політичний діяч молодого України початку 20 ст. , народний комісар освіти УРСР з 1927 року. На думку реформатора: «Правопис лише тоді має значення, коли він дає можливість кожному письменному виявити легко на письмі свої думки, не витрачаючи зайвих сил на вивчення штучних граматичних правил, а це значить, що правопис мови відповідає властивостям її...» [4, с. 421 - 428].

Саме тому для упорядкування українського правопису на початку 20-х років (у ньому існувало багато розбіжностей) була заснована Державна Комісія при Народному комісаріаті освіти. Після майже року роботи ця комісія виробила проект українського правопису. З серпня 1926 року почався період широкого публічного обговорення його. Підсумком цієї дискусії мала стати

скликана Народним комісаріатом освіти конференція, під час якої планувалось дійти остаточної згоди щодо виробленого Державною комісією українського правопису. У ній брало участь понад 50 делегатів, які репрезентували всі історичні українські землі і навіть були делегати із закордонної України. На думку самого М. Скрипник, це був своєрідний філологічний собор, на якому необхідно було здійснити три завдання:

1) знайти найліпші й найголовніші вирази правопису самої української мови та її властивості: не мова для правопису, а правопис для мови;

2) найшвидше та найпростіше вивчити правописну справу і просунути її якнайширше в маси трудящих;

3) засвоєння українського письма масами, що призвело до відмови від окремих правильних з філологічного погляду пропозицій, однак які б склали труднощі для засвоєння українського письма (введення додаткових літер дз, дж, латинського j, заміни ф - хв, г - ґ, перехід на латинку та ін.) [4, с. 421 - 428].

У одному із найбільш дискусійному питанні орфографічного оформлення чужих (іншомовних) слів хоча проєкт і не здобув якогось певного вирішення, але зазнав такої критики, що вимагав уже перегляду його в наступній редакції. Обговоривши проєкт правопису і відповідно проголосувавши, делегати затвердили новий правописний кодекс, а 6 вересня 1928 року нарком освіти М. Скрипник підписав його до виконання. Цей правопис за його ім'ям дістав назву «скрипниківський».

Згаданий правопис, введений у дію 1929 року, був побудований на компромісі: поряд із загальнолітературними відбивалися місцеві вимовні й граматичні явища та архаїзми, окремі правила не відповідали основним традиціям формування української літературної мови, а інші були штучно ускладнені, зокрема, слова іншомовного походження писалися відповідно до західноукраїнських традицій. Саме через розглянуті вище та деякі інші норми, що відокремлювали мову Західної України від мови Радянської України та й взагалі Наддніпрянщини, «Український правопис», затверджений Наркомом освіти М. Скрипником, «від самого початку прийняли вельми неприхильно.

Бажане поєднання двох правописно-мовних традицій не відбулося...» [4, с. 451].

Саме причини об'єднання нації спонукали до спроб реформування у Німеччині, яка тривалий час жила на дві країни. Рішення про це було ухвалено ще 1 липня 1996 року на зустрічі міністрів культури німецькомовних країн у Відні. Згідно з угодою, мовне забезпечення закладів освіти та офіційних установ Німеччини, Австрії, Швейцарії та Ліхтенштейну, а також окремих регіонів Бельгії, Італії, Румунії та Угорщини, у яких функціонує німецька мова, з 1 серпня 1998 року мало бути переведено на новий німецький правопис, а з 1 серпня 2005-го він мав стати єдино нормативним (після 7-річного перехідного періоду паралельного функціонування обох правописів). Попри всі ці рішення 2003 року президент Федеральної спілки німецьких учителів Йозеф Краус заявив, що реформа правопису зазнала невдачі, адже в одній тільки мережі ЗМІ в Німеччині функціонувало на той час понад 20 різних варіантів орфографії. На думку місцевих журналістів, новий правопис тільки погіршив ситуацію і призвів до масової плутанини, оскільки лише 38% населення ФРН виявилися ознайомленими з новими правилами. Навіть вищі державні посадовці порушували нові орфографічні правила в офіційних документах; більшість німецькомовних літераторів від самого початку відмовилися прийняти новий правопис. Все це призвело до абсолютного безладу у правописній практиці та не призвело до очікуваних наслідків .

Наступною причиною здійснення орфографічної реформи може вважати потребу **збереження єдності мови перед загрозою розпаду на окремі діалекти або ареальні форми**. Саме це спричинило потребу реформування правопису іспаномовних держав – цією мовою розмовляють понад 400 млн. осіб з 22 країн на 3 континентах. Учасники I Міжнародного конгресу іспанської мови (квітень, 1997, Мексика) ухвалили, що найдієвішим засобом зміцнення цілісності мови є збереження єдності її орфографії.

Ще однією причиною правописного реформування є потреба **спрощення його, вилучення застарілих явищ**. Ці обставини спричинили реформу

орфографії у Болгарії у 1945 році, що призвело до змін у застарілій графічній традиції: вилучено літери ять, юс великий, скасовано написання ь у кінці слів. Одним із мотивів внесення змін до болгарського правопису було наближення її до правопису російської мови, оскільки остання почала широко вивчатися в Болгарії після входження її до «соціалістичного табору» [1, с. 141].

Зазначені обставини лягли в основу кампанії зі спрощення ієрогліфів китайської мови, яка тривала в часі майже 80 років і не завершена досі. При цьому навіть суворо централізована система державної влади КНР не змогла забезпечити повного й послідовного переходу на спрощене письмо у 1977 році. Найбільші центральні китайські газети почали були застосовувати спрощену ієрогліфіку, але швидко виникла плутанина, яка змусила уряд повернутися до попередніх написань.

І, нарешті, у світовій практиці простежено практику реформування правопису з потреб **випробувати щось нове або фіксувати орфографічну реальність**. Відповідно до названої причини можна пояснити зміни, здійснені у правописі Болгарії, і цією обставиною. Хоча насправді це пояснюється не відновленням її національного обличчя, а насправді наближенням до правопису російської мови, що було очевидним у часи широкого вивчення та використання російської мови.

Крім того, саме ці причини спонукали в 1926 році білорусів скликати Правописну комісію для розгляду пропозицій із реформування національного правопису та графіки: запропоновано було ввести сербські літери для звуків [дз, дж], ј для й та ін. Підготовлена як проєкт іще 1930 року реформа білоруської орфографії не відбулася через репресії білоруських науковців, зокрема майже всіх провідних мовознавців у справі «Спілки визволення Білорусі». Нині в Республіці Білорусь чинними є орфографічні правила 1959 року. Крім того, «Закон про мови в Республіці Білорусь» (1998), який закріплює рівноправне функціонування білоруської та російської мов, та інші нормативні закони забороняють уживання альтернативних правописних і граматичних варіантів.

Запропонована пізніше у 1933 році, як і у Болгарії, реформа білоруського правопису була спрямована на русифікацію і переорієнтування його на російський, що призвело навіть до заміни провідного раніше фонетичного принципу на морфологічний. Зрозуміло, що ця ситуація, як і у Болгарії, була продиктована політичним втручанням у мовну практику іншої країни.

Проаналізовані праці засвідчили, крім схожих причин здійснення правописних реформ, для багатьох народів простежуються спільні універсальні риси, тенденції щодо їх реалізації. Так більшість дослідників вважають:

- 1) у всіх країнах реформування здійснювалося з великими труднощами;
- 2) зазвичай здійснення правописних реформ розтягувалося у часі, тривало багато років (реформа у Китаї тривала 80 років!);
- 3) часто реформування або завершувалося без очікуваних сподівань (Німеччина, Іспанія) із поверненням чи до старої традиції, або паралельного функціонування старої та нової орфографічної практики, що часто призводило до правописного хаосу;
- 4) гострота реакції соціуму (яка спостерігається у всіх випадках здійснених реформ) значно впливає на розуміння значення графіки та правопису як певних соціальних символів, політичних, ідеологічних уподобань.

Підсумовуючи здійснений нами аналіз світової практики реформування національних правописних систем, варто згадати ще раз працю І. Огієнка «Наука про рідномовні обов'язки», у якій автор обґрунтував значення правопису, які актуальні й нині:

1. Правопис – то необхідне важливе зовнішнє враження кожної літературної мови.
2. Не вільно занадто скоро міняти правопис, бо це впливає на загальну «грамотність» народу.
3. У культурно свідомого народу – нації не провадиться більшої боротьби за правопис: цю справу спокійно вирішують учені та уряд, а громадянство приймає урядовий правопис [3, с. 240].

ЛІТЕРАТУРА

1. Данильчук Д. Український правопис: роздоріжжя і дороговкази / Дмитро Данильчук. – К.: Либідь, 2013. – С. 141.
2. Запрудскі С. Правапісныя рэформы у славянскіх літаратурных мовах у XX стагоддзі: Доклад на XII Міжнародным з'ездзе славістаў. – Мінск, 1998.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – С. 238 – 243.
4. Скрипник М. Підсумки правописної дискусії // Історія українського правопису XVI – XX століття. Хрестоматія. – К.: Наук. думка, 2004. – С. 415 – 451.

Мяновська Анастасія,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

МОВА ЯК СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ

В сучасну епоху, що характеризується цілою низкою різноспрямованих зрушень та суперечливих трансформацій глобального масштабу, які в переважній більшості випадків несуть загрозу безпечному існуванню країн і народів, підривають глибинні засади національної ідентичності, провокують етнополітичні зіткнення і т. ін, особливого значення набуває проведення державою ефективною політики в мовній сфері (державної мовної політики). Ця політика тісно переплітається з основними цілями і завданнями таких найважливіших напрямів діяльності, як освітня, культурна, національна, інформаційна, міграційна політика, покликана не тільки зберегти державну мову і мови народів, що населяють відповідну національну територію, а й зробити їх основою для загальнонаціонального миру і злагоди, а також для просування країни на міжнародній арені, заняття нею гідного місця в глобальному соціолінгвістичному просторі, як рівноправного учасника діалогу світових культур і цивілізацій.

Відомі випадки, коли дії окремих особистостей призводили до змін в долі мови. Наприклад, Самюель Джонсон був укладачем словника нормативної англійської мови, що зіграв значну роль у стандартизації англійської мови XVIII ст.

Мовна політика держави в сучасних міжнародних відносинах є важливою складовою її діяльності з вирішення мовних проблем. Однак існують розбіжності в самому розумінні терміна «мовна політика».

І.В. Попеску в статті «Теоретичні основи мовної політики» пропонує наступну типологію мовної політики. Мовна політика може бути конструктивна, спрямована на розширення функцій і ролі мови, і деструктивна; централізована, яку проводить держава, і нецентралізована, яка не має обов'язкової сили. Залежно від типу мовної ситуації, дослідник виділяє три типи мовної політики: мовна політика в умовах одномовної держави, мовна політика в умовах багатомовної держави і мовна політика за межами цієї держави [2].

Внутрішня форма терміна «мовна політика» відразу орієнтує нас на дослідження, засноване на міждисциплінарному підході. Поняття мовної політики неминуче пов'язує політологію і лінгвістику, і, з нашої точки зору, не представляється можливим досліджувати це явище в рамках однієї науки – окремо політологічної або окремо лінгвістичної. В іншому випадку не доводиться говорити про об'єктивність результату дослідження.

Слід зазначити, що їх взаємозалежність настільки велика, що в уявленні деяких вчених вони стають синонімічні. Так, Р.Т. Лакофф формулює цю думку в такий спосіб: «мова – це політика, політика передбачає владу, від того, скільки у людини влади, залежить, як він каже і як його розуміють» [1].

Мова використовується не тільки для спілкування, але також є засобом просування політичних, економічних, культурних інтересів держав і міжнародних організацій, тому необдумане його використання може перешкоджати успіху на міжнародній політичній арені.

Мова не лише відображає дійсність, але й формує її шляхом інформаційного впливу. Важко не погодитися з твердженням, що мова – система знаків, що передає інформацію. В сучасному світі інформація має важливе значення, адже інформація сьогодні – це джерело реальної сили, тому той, хто володіє інформацією, володіє всім.

Подібну думку висловив І.Н. Панарін, що говорить, що «з найдавніших часів життя людини залежало не тільки від її здатності добувати їжу і т. п., але не меншою мірою і від того, наскільки швидко і повно вона отримувала інформацію (наприклад, про небезпеку) і наскільки швидко на неї реагувала» [3].

На основі аналізу інформації про зовнішнє середовище формувалося розуміння того, що розвиток і вдосконалення інформаційних процесів і посилення взаємодій і комунікативності підвищують здатність до виживання як окремих індивідумів, так і соціальної системи в цілому. Це привело до інтенсивного наростання інформаційних процесів в людському суспільстві і на більш високих рівнях взаємодії, в тому числі на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lakoff R.T. Talking Power: The politics of language. – New York, 1990. – С. 7.
2. <http://www.russian.kiev.ua/archives/2003/0310/031029ep01.shtml>.
3. https://rideo.tv/panarin_i_n

ПРОБЛЕМА БІЛІНГВІЗМУ ЯК НАСЛІДОК ШТУЧНОЇ РУСИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У 1960-ТІ РОКИ

Білінгвізм – процес одночасного використання двох мов у спілкуванні. Він виникає двома шляхами – природним і штучним. Специфіка білінгвізму в Україні полягає в тому, що вона виникла внаслідок політики насильницької русифікації, яку проводила радянська влада. Особливий інтерес становить період початку 1960-х років, коли відбувався черговий етап русифікації в Україні.

У 1960-х рр. відбувалось кількісне зниження україномовних книжкових видань, які скоротились з 80% у 1950 р. до 66% у 1963 р. Загалом україномовна книжкова продукція в СРСР у 1963 р. становила 3321 назву, близько 4,3% при 17% українського населення. Аналогічна тенденція спостерігалася в галузі періодичних видань. У 1960-х рр. на російську мову поступово перейшла значна кількість видань наукової періодики. Так, у 1967 р. російськомовні наукові журнали й періодичні збірники, видані в УРСР, кількісно вже переважали україномовні (відповідно перших виходило 197, других – 126 [6, с. 22]).

У цей же час у партійних колах поширюється нова пропагандистська теза, згідно з якою функція російської мови в СРСР уже не обмежується роллю засобу міжнаціонального спілкування, а проголошується другою рідною мовою неросійських народів СРСР.

Спершу ця теза поширюється в лінгвістичній літературі й публіцистиці, а в 1961 р. М. Хрущов вводить її в текст своєї доповіді на XXII з'їзді КПРС. Голова партії відзначав, що добровільне вивчення російської мови «має

позитивне значення для розвитку міжнаціонального співробітництва» [6, с. 232].

Оскільки доповідь першого секретаря КПРС виконувала роль зразка для наслідування, її поширюють спершу засоби масової інформації, а згодом і у сфері гуманітарних наук теза про російську мову як другу рідну мову стає обов'язковою в офіційному мовознавстві союзних республік [6, с. 19].

Водночас Микита Сергійович суворо засуджував «українських буржуазних націоналістів», які прагнули ширшої лібералізації України. Радянські силові органи неухильно і кваліфіковано втілювали у життя настанови партійного вождя, кидаючи за ґрати чи позбавляючи можливості працювати за фахом десятки і сотні кращих інтелігентів України.

Разом з тим, після ухвалення освітнього закону та з активізацією русифікаторського курсу представники творчої інтелігенції не припиняли боротьби за розширення сфери вжитку української мови. Так, на початку 1960-х рр. зростає кількість рукописних творів, де у формі алегорії або відверто говорилося про витіснення української мови і звучали заклики до її захисту.

Одними з найбільш резонансних були виступи Б. Антоненка-Давидовича з критикою мовної політики 1930–40-х рр., О. Гончара та М. Шумила з приводу звуження сфери вжитку української мови в засобах масової інформації.

Велике значення мало критичне обговорення проблем стану української мови на Республіканській конференції з питань культури української мови, організаторами якої виступили Київський державний університет та Інститут мовознавства Академії наук УРСР. Вона проходила в стінах Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка в лютому 1963 р. На ній були присутні близько 600 осіб. За спогадами учасників, у конференції брали участь академік Іван Білодід, директор Інституту мовознавства, один з авторів концепції про «дві рідні мови» [2, с. 14-16], письменник Б. Антоненко-Давидович, один із кращих дикторів Українського радіо П. Бойко. Спершу доповіді були лояльними до влади, оскільки у них йшлося про тенденції зближення мов, і навіть про подальше їхнє злиття [3]. Потім виступив Матвій

Шестопал, доцент факультету журналістики. Він заперечив теорію двомовності, зауваживши, що тільки у змії може бути два язики, а в людини не може бути дві рідних мови. Знання ж кількох мов – це зовсім інше, це характеризує людину з позитивного боку, але не означає, що у цієї людини декілька рідних мов [3].

Мав слово на конференції і Петро Бойко, один з найкращих тогочасних дикторів Українського радіо, який запропонував рішуче усувати з української літературної мови слова, які з'явилися під «силовим» впливом російської мови [3].

Викриттю прихованої політики русифікації в Україні, що набирала обертів, було присвячено виступ письменника Б. Антоненка-Давидовича. Звертаючись до учасників конференції, він зазначав: «Противники української мови так зараз розперезалися, що вирішили навіть у Київській музкомедії припинити ставити п'єси українською мовою... Таке ж саме становище і в Харківській опері... Дуже погано, що на сьогодні майже не випускається технічна література нашою рідною українською мовою» [6, с. 251].

Конференція зрештою мала риси акції громадянської непокори партійній політиці. Крім вимог захисту української мови і заперечення теорії двомовності, учасники конференції вимагали про необхідність законодавчо закріпити в УРСР державний статус української мови.

Після конференції було вжито заходів щодо недопущення у майбутньому таких зібрань, у яких би брали участь усі охочі, особливо «ненадійні» особи. Надто ж активних, з погляду влади, науковців і журналістів звільняли з роботи, переводили на низькооплачувані посади, забороняли публічні виступи тощо [3].

Значна активізація творчої інтелігенції відбувається після жовтневого пленуму ЦК КПРС у жовтні 1964 р. Саме з усуненням М. Хрущова від влади пов'язувалась надія представників літературно-мистецького середовища на розширення сфери вжитку української мови і спостерігалось прагнення винести питання розвитку української мови на обговорення партійних органів і домогтися скасування 9-го пункту «Закону про школу».

Подібні твердження висловлювали члени Спілки письменників України І. Дзюба, Г. Донець, Ю. Назаренко, Т. Франко та ін. Так, Т. Франко зауважував: ««Буде образливо, якщо й нинішні керівники не відмовляться проводити, подібно Хрущову, лінію русифікації в Україні, будуть, слідом за ним, заявляти, що національне питання в Радянському Союзі вирішене ідеально. Русифікація – це одна з самих великих помилок нашого керівництва, вона ображає національну гідність й викликає недовіру, неприязнь до росіян, як і в часи дореволюційні» [5, с. 52].

Квінтесенцією опору русифікації стало написання в 1965 році І. Дзюбою твору «Інтернаціоналізм чи русифікація?», імпульсом до якої стали події на конференції. Цю роботу передали, зокрема, Петрові Шелесту, для якого, за спогадами його сина Віталія, вона стала ледь не настільною книгою, хоча партійний лідер України при цьому темпераментно заперечував більшість її положень [4, с. 122]. Утім, певні жести в бік української мови і культури за Петра Шелеста робилися: від запровадження читання українською мовою лекцій у вузах до масового видання перекладів світової класики.

Так, виступаючи на нараді ректорів і секретарів партійних організацій вищих навчальних закладів у липні 1965 р., секретар ЦК Компартії України з ідеології А. Скаба дав вказівку про перехід викладання у вузах республіки українською мовою в тримісячний строк [1, с. 87]. Аналогічні рішення прийняли деякі органи державного управління. У свою чергу, Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР розробило заходи, згідно з якими передбачалося запровадити у вузах, на курсах і в академічних групах вивчення української мови за факультативною формою. Українська мова мала стати мовою наукових журналів, підручників і посібників. Однак вказані плани не було виконано, натомість розпочались нові кампанії з переслідування інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан О.Г., Данилюк Ю.З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). – Київ: Рідний край, 2000. – 616 с.

2. Білодід І.К. Мова і ідеологічна боротьба. – Київ: Наукова думка, 1974. – 84 с.
3. Грабовський С. Від «Культури мови» до «Інтернаціоналізму чи русифікації?»: напівзабута сторінка українського життя у лютому 1963 року URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1111176.html> (дата звернення: 20.11.2018).
4. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. – Київ: Либідь, 1995. – 224 с.
5. Політичні протести й інакодумство в Україні (1960–1990): Документи і матеріали /упор. В.М. Даниленко. – Київ : Смолоскип, 2013. – 736 с.
6. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / упорядн.: Л.Масенко, В.Кубайчук, О.Демська-Кульчицька; за ред. Л.Масенко. – Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. – 399 с.

Переверзева Олена,

Національний університет цивільного

захисту України, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Вивчення проблем становлення та розвитку сучасної галузевої терміносистеми, її нормалізації та кодифікації на разі залишається актуальним у мовознавстві (А. Д’яков, Т. Кияк, О. Кочерга, А. Крижанівська, З. Куделько, О. Кримець, О. Лужецька, Л. Полюга, Г. Наконечна, Г. Онуфрієнко, Т. Панько, О. Петришин та ін.), оскільки сучасна українська мова постійно розвивається й поповнюється різними лексемами, як термінами чи номенклатурними поняттями, так і різними територіальними чи соціальними діалектизмами як власне українськими, так і іншомовними.

Відзначимо, що одним із джерел поповнення словникового запасу мови виступає процес запозичення нових термінів з інших мов та утворення власних, що є важливою передумовою функціонування й розвитку сучасної вітчизняної

галузевої терміносистеми. Актуальність даного дослідження полягає, на нашу думку, в тому, що на основі зібраних термінів й понять у галузі «хімічний та радіаційний захист», ми плануємо укласти словник з хімічної термінології, яким би послуговувалися студенти й курсанти Національного університету цивільного захисту України, що є важливою практичною складовою нашого дослідження.

Зважаючи на той фактор, що до проголошення України незалежною державою розвиток української термінології був слабким, що спричинило відсутність достатньої кількості питомих українських термінів, оскільки багато лексем просто запозичувалися з інших мов, особливо з англійської та російської мови шляхом *калькування* (наприклад, *витребування* (укр. вимога), *неув'язка* (укр. непогодженість), *помітка* (укр. позначка, карб).

Відзначимо, що значна кількість запозичень фіксується саме в терміносистемі, оскільки в період глобалізації та інтенсивного розвитку світового технічного прогресу відбувається стихійне виникнення нових термінів та понять, особливо у сфері комп'ютерних технологій, програмування, медицини, нанотехнології тощо. Тому нормалізація та кодифікація сучасних термінів дуже важлива, оскільки укладання сучасних термінологічних словників із різних галузей науки сприятиме збагаченню наукового стилю сучасної української мови й дозволить сформувати мовно-професійну компетентність сучасного науковця.

Сьогодні лексичний словник поповнюється переважно лексемами на базі англійської, німецької, французької мов та латинізмами. Особливо лексичний запас сучасної української мови збагачується шляхом запозичення з інших мов за допомогою вживання варваризмів чи адаптації запозичених слів до української мовної системи, наприклад, такі слова як: *вейтити*, *сканувати*, *клонований*, *лобіювати*, *інтернет-кафе*, *відеоряд*, *веб-сторінка* тощо. Дослідники лексичних запозичень з англійської мови О.Петришин та О.Лужецька «методом суцільної вибірки з газетних та журнальних текстів україномовних періодичних видань, електронних словників» виділили п'ять

тематичних груп, які активно поповнюються: «культура, економіка, суспільно-політичне життя, повсякденне життя, науково-технічна сфера» [2].

Саме за рахунок запозичень українська мова активно збагачується, наприклад, суспільно-політичною, економічною чи бізнесовою лексикою (наприклад, *спікер, консенсус, стагнація, корупція, дефолт, інвестор, пролонгація, топ-менеджер, арт-бізнес, паблік рілейшенз* тощо), технічною (*акумулятор, материнська плата, карта пам'яті, маршрутизатор, голосова пошта, принтер* тощо) [1], медичною (*інтоксикація, алопеція, канцероген* тощо), хімічною (*кон'югація, коолігомер* тощо).

Однак поряд із активним запозиченням іншомовної лексики, зокрема з англійської мови, в українському суспільстві, поряд з іншими європейськими країнами, такими як: Німеччина, Польща, Чехія, Угорщина тощо, виникає явище пуризму, особливо в науковій сфері й ЗМІ, що часто є невиправданим (наприклад, *неділка* замість *атом*, *летовище* замість *аеродром*, *вагадло* замість *маятник*, *вихвала* замість *реклама*, *зачислячка* замість *комп'ютер* тощо).

Отже, проблема нормалізації та кодифікації української наукової термінології є актуальною в сучасному українському мовознавстві. Особливо треба звернути увагу на питання про співвідношення в ній національного та іншомовного: не вдаватися до надмірного пуризму або бездумного запозичення, якщо є власне українські відповідники. Створення ж нових галузевих термінологічних словників з певної галузі (в нашій роботі на прикладі хімічної термінології) дозволить поповнити словниковий запас української наукової сфери й сприятиме успішній адаптації й кодифікації нових термінів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилова О. Процеси калькування в сучасній українській мові (на прикладах комп'ютерної лексики). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. VI (45). Р. 152. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/viewFile/242/111>

2. Петришин О. Л., Лужецька О. М. Новітні англомовні запозичення як засіб міжкультурної комунікації. *Young Scientist*. 2018. № 3.1 (55.1). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/33.pdf>.

*Радчишина Марія,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Мета статті: охарактеризувати мовну особистість, проаналізувати роль сучасного суспільства в утвердженні української мовної особистості, окреслити умови формування та розвитку української мовної особистості в умовах двомовного суспільства

Ключові слова мовна особистість, соціум, українська мова, культура мовлення, мовна ситуація, українське суспільство.

Погляд на життя, культура, цінності репрезентується через мову людини. Особистість, мовна культура якої вплинула на її якості, духовний світ називають мовною особистістю. Під цим терміном науковці розуміють: «...поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження і вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [2]. Сучасне українське суспільство повинне розвиватися на засадах патріотизму та усвідомлення цінностей нації. Ми маємо свою державу, невід'ємним символом якої є українська мова. Мовна особистість завжди вирізняється особливим почуттям національної гідності. Бажання спілкуватися, писати, мислити рідною мовою повинно бути природнім і сильним. Проте в умовах сучасного українського суспільства на шляху

розвитку мовної особистості може стати безліч перешкод. Це зумовлено становищем рідної мови в державі та рівнем мовної культури громадян. У статті проаналізовані основні проблеми, які постають перед мовною особистістю в умовах сучасного українського суспільства.

Українське суспільство формувалося в умовах двомовності, тому маємо головну проблему – штучне об'єднання мов без дотримання літературних норм, так би мовити, – суржик. Часто можна почути, що люди відмінюють українські слова за правилами іншої мови чи будують нехарактерні для рідної мови словосполучення та речення. Ця проблема й досі наявна тому, що ще у радянський час основна увага приділялася вивченню саме російської мови, а рівень володіння національною мовою був вторинним. Сьогодні ж недостатній рівень володіння українською мовою та поверхове знання російської призводить до того, що українці «змішують» ці дві абсолютно різні мови. Американська соціолінгвіст Л. Біланюк наголошує на тому, що для деяких українців суржик – рідна мова, мова їхніх батьків, прищеплена в дитинстві [3]. Ця проблема приховується не лише у побутовому спілкуванні українців, навіть засоби масової інформації не можуть продемонструвати нам достатнє знання державної мови. Яскравим прикладом порушення літературних норм української мови є вживання активних дієприкметників із суфіксом -уч-, -юч-, -ач-, -яч-, які не властиві нашій мові. Проте, часто у газетах чи на телебаченні ми помічаємо форми, що максимально відповідають російській: «багато мітингуючих», «діючий регламент», «пануюча верства» і т. ін.

Розвиваючи себе як мовну особистість важливо перебувати в середовищі рідної мови, але, на жаль, не можна сказати, що більшість українців розмовляє державною мовою, до того ж для нас вже звичними стали російськомовні ЗМІ, російськомовна музика, шоу з російськомовними ведучими чи членами журі, де лише зрідка можна почути українську. Видання українською мовою становлять лише 4% від усіх друкованих видань України, решта здебільшого видання російською. З часом в українській нації сформувалася думка про те, що розмовляти двома мовами одночасно абсолютно нормально. Зважаючи на вплив

мови ЗМІ на мовну культуру, потрібно контролювати якість мови преси, телебачення, радіо та друкованих видань в Україні, проте на це лише зрідка звертають увагу.

Проблема прихована у тому, що зі збільшенням російськомовного контенту зменшується україномовний. Переважна більшість українців пов'язують свою культурну діяльність з російською мовою, пояснюючи це тим, що нею користуються частіше. Мовна особистість в Україні – «україновибagliва», через духовні цінності та суспільні переконання обирає лише якісний український контент.

Також важливою іншою проблемою мовної особистості є зменшення спілкування в процесі живої комунікації і акцент на спілкуванні у соціальних мережах, де комунікація є деформованою і модифікованою. Почастішало використання сленгу, скорочень, жаргону тощо. Сленговий простір постійно розширюється з розвитком суспільства. У соціальних мережах молодь використовує здебільшого сленгову лексику, часто незрозумілу для старшого покоління. Саме завдяки соціальним мережам у нашій мові з'явилися низка нових слів, таких як: «фоловери», «інстаграм», «лайк», «фейсбук» та ін. Звичайно, спілкування в колі молодіжної аудиторії потребує знання цієї «хештегової» мови, тому все частіше мовній особистості загрожує потрапити під вплив соціальних мереж, які все більш негативно впливають на мову.

О. Дзюбіна у своїй праці «Комунікативний аспект соціальних мереж Facebook і Twitter» зазначає: «Соціальна мережа як жанр Інтернет-комунікації володіє певною тематикою, комунікативними цілями, стилістичними особливостями, а вираження усного мовлення за допомогою писемного проявляється на всіх рівнях структурної організації цього жанру: фонетичному, граматичному, лексичному, синтаксичному і графічному» [1]. Тобто порушення літературних норм, які ми спостерігаємо у соціальних мережах охоплюють усі мовні рівні. Здебільшого комунікація у мережі Інтернет зумовлює порушення граматичних і орфографічних норм: зниження грамотності письма, тенденція до англomовних запозичень, скорочення слів, подання інформації без

розрізнення великих і малих літер тощо. Отже, соціальні мережі кидають виклик літературним нормам української мови, адже під їхнім впливом в процесі живої комунікації людина починає розмовляти за прикладом спілкування у соціальних мережах, використовуючи сленг та порушуючи граматичні правила.

Отже, під впливом безграмотних текстів, суржика, російськомовного контенту та сленгового спілкування у соціальних мережах мовна особистість може втратити бажання спілкуватися правильною українською, проте, незважаючи на низку проблем, українське суспільство все частіше обирає саме українську мову і сприяє її популяризації в державі. Мовна особистість має змогу активно розвиватись в умовах сучасного суспільства, обираючи лише якісний контент у мережі інтернет та україномовні ЗМІ, яким довіряють.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбіна О. Комунікативний аспект соціальних мереж Facebook і Twitter. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки, 2016 р. – 2, 218-222 с.
2. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 2001. – 222 с.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія /. – Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.
4. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
5. Ткаченко О. Чи можуть бути в Україні дві загальнодержавні мови? // Літературна Україна. – 1999.
6. Нечипоренко А.Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського», - Київ, Україна.

Самойленко Аліна,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС)

У статті розглянуто зміни в новій редакції Українського правопису

Ключові слова: *українська мова, інноваційні процеси, Український правопис.*

Мовні інноваційні процеси — це процеси, що проявляються на лексичному рівні й охоплюють:

1) з'яву нових слів — як питомих, утворених на ґрунті української мови, так і запозичених (неологізація);

2) появу на конкретному етапі розвитку мови нових значень у загальновідомих словах (розширення семантики слова);

3) активну міграцію слів у межах лексичної системи від периферії до центру і навпаки (пасивізація та актуалізація).

Серед інноваційних процесів особливо помітною є нова редакція Українського правопису.

Сучасна редакція правопису розширила межі використання орфографічних варіантів, визначила правила написання нових запозичених слів, нових власних назв, усунула застарілі формулювання та спростила й, де це можливо, уніфікувала орфографічні норми.

Перелік змін в Українському правописі:

1. § 2. Уживання І, И на початку слова

Деякі слова мають варіанти з голосним **и**: *ірій і урій, ірод і урод*.

На початку окремих вигуків (*ич!*), часток (*ич який хитрий*), дієслова *ікати* (вимовляти *и* замість *і*) та похідного від нього іменника *ікання*.

На початку слова вживаємо в деяких загальних і власних назвах, що

походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх вимови в цих мовах: *ийбѐн, ир, Ич-обá, Кім Чен Ин*

2. § 29. Подвоєння літер як наслідок їх збігу

1. Подвоєння літер на позначення на письмі збігу однакових звуків:

3) кореня або основи і суфіксів прикметників чи іменників: *св'ященник*.

3. § 31. Правопис префіксів

Примітка. У назвах церковних звань, титулів та чинів уживаємо префікси **архи-** та **архі-**: *архимандрит і архимандрит, архиєрѐй і архієрѐй, архистратіг і архістратіг та ін.*

4. § 32. Іменникові суфікси

4. За допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-(я)**, **-ин-(я)**, **-ес-** та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі.

Найуживанішим є суфікс **-к-**, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка* та ін.

Суфікс **-иц-(я)** приєднуємо насамперед до основ на **-ник**: *верстальниця, набірниця, порадниця* та **-ень**: *учениця*.

Суфікс **-ин-(я)** сполучаємо з основами на **-ець**: *кравчїня, плавчїня, продавчїня*, на приголосний: *майстрїня, філологїня; бойкїня, лемкїня*.

Суфікс **-ес-** рідковживаний: *дияконѐса, патронѐса, поетеса*

5. § 35. Складні слова зі сполучними голосними звуками О, Е (графічно Е та Є)

2. Коли перша частина складного слова — основа іменника, числівника або займенника, то сполучним звуком буває:

4) **е** після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, та після м'якого подовженого приголосного першої частини графічно передаємо буквою **є**: *націєтвóрення, хімієтерапія*.

4. Разом пишемо:

1) складноскорочені слова (мішані та складові аббревіатури) й похідні від них: *Св'ятвѐчїр*.

2) слова з першими регулярно вживаними іншомовними компонентами на голосний та приголосний: *арт-, веб-, поп-, прес-, фолк- (фольк-), артрінок, вебсторінка, попмузика, пресконференція, фолкгурт, фолькмузика.*

Примітка. Якщо такі іншомовні компоненти приєднані до власного імені, то їх пишемо з дефісом: *пан-Європа, псевдо-Фауст.*

3) слова з першим іншомовним компонентом, що визначає кількісний (вищий від звичайного, дуже високий або слабкий, швидкий і т.ін.) вияв чогонебудь: *максі-, міді-, міні-, максіодяг, мідіодяг, мініблók, мінідиск.*

Примітка 1. У компонентах **максі-, міді-** кінцевий *і* в позиції перед приголосним наступного слова не переходить в **и**: *максімóда, максісúкня, мідімóда, мідіспідніця.*

4) слова з першим іншомовним компонентом: **віце-, екс-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-:** *віцепрем'єр, ексчемпіонка, лейбгвардієць, оберофіцєр, штабскапітан, унтерофіцєр.*

Примітка 1. Із власною назвою (прізвищем) такі компоненти пишемо з дефісом: *«Анти-Дюринг», екс-Югославія.*

6. § 36. Складні іменники:

1. Разом пишемо:

Примітка. Невідмінюваний числівник **пів** зі значенням 'половина' з наступним іменником — загальною та власною назвою у формі родового відмінка однини пишемо окремо: *пів áркуша, пів відрá, пів годíни, пів літра, пів міста, пів огірка́, пів óстрова, пів я́блука, пів я́щика, пів я́ми; пів Євро́пи, пів Киє́ва, пів Украї́ни.*

Якщо ж **пів** з наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: *півáркуш, південь, півзáхист, півкóло, півку́ля, півлітра* (розм. 'пляшка з горілкою або іншою випивкою ємністю 0,5 літра'), *півмісяць, півóберт, півовáл, півóстрів.*

2. З дефісом пишемо:

б) є назвою літери грецького алфавіту, що лексикалізувалася: *альфапрóмені, альфа-рóзнад, альфа-часті́нка, бéта-прóмені, бéта-рóзнад, бéтачасті́нка, дéльта-промі́ння, дéльта-фúнкція, дéльта-часті́нка;*

7. § 52. Назви історичних подій, епох, календарних періодів і свят, суспільних заходів

Примітка 1. У назвах свят: *День Собóрності України* з великої букви пишемо всі слова.

8. § 53. Назви, пов'язані з релігією:

Примітка 1. Слова **апóстол, святий, преподóбний, мученик** та ін. пишемо з малої букви: *апóстол Матві́й, святий Пантеле́ймóн, свята́ великомучениця Варва́ра, преподóбний Серафі́м Сарóвський, блаже́нна Феодо́ра. Але Пресвята́ Богорóдиця, Свята́ Трійця, собóр Свято́го Петро́.*

Примітка 2. У церковних і релігійних текстах з великої букви пишемо займенники, що вживаються замість слів **Бог, Божий**: *Блажен муж, що бої́ться Господа, що заповіді Йо́го любить! (Біблія); нехай святиться ім'я Твоє (Біблія).*

Примітка 3. В усталених словосполученнях, що використовуються в розмовній мові, де слова **Бог, Господь** та ін. не вживаються як їх найменування, їх пишемо з малої букви: *бог зна що (невідомо що), бог зна коли́ (невідомо коли), госпо́дь з тобо́ю (ва́ми) (вживається як здивування, заперечення, докір), бог з ним (з тобо́ю) (вживається на знак згоди, примирення, прощення та ін.). З малої букви пишемо вигуки *бо́же, го́споди, їйбо́гу, го́споди бо́же мій, бо́же збав, крім випадків, коли слова Боже, Господи є звертанням до Бога.**

6. Великі букви вживаємо в повних офіційних найменуваннях найвищих церковних посадових осіб: *Вселéнський Патріа́рх, Па́па Рі́мський, Святі́йший Патріа́рх Ки́ївський і всієї́ Руси-України, Католи́кóс-Патріа́рх усієї́ Грúзії, Верховний Архисті́скоп.*

Примітка. Найменування інших церковних звань і посад пишемо з малої букви: *митрополіт Вінницький і Бърський, архимандрит (архімандрит), архієпископ (архієпископ), пастор, мулла, імам, ксьондз.*

9. § 54. Назви органів влади, установ, організацій, товариств, партій, об'єднань, підприємств, фірм, агентств

7. Назви сайтів без родового слова пишемо з малої букви (*тві́тер, ту́гл*); назви сайтів з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках (*мережа «Фейсбук», енциклопедія «Вікіпедія»*); назви сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок (*РНБО ввела санкції проти Яндекса*).

10. § 58. Назви товарних знаків, марок виробів:

2. Назви виробничих марок технічних виробів (машин, приладів і т. ін.) беремо в лапки і пишемо з великої букви: *автомобілі «Нісан», «Вольво», «Фольксваген», літак «Бойнг 777», трактор «Слобожанець».*

Але назви самих виробів беремо в лапки і пишемо з малої букви: *«нісан», «вольво» «фольксваген» (автомобілі), «бойнг» (літак). «слобожа́нець» (трактор).*

11. § 68. Зразки відмінювання іменників

12. § 82. Родовий відмінок (II відміна)

л) назви сайтів і служб електронної пошти: *фейсбу́ка, юту́ба, іме́йла.*

6. Назви населених пунктів (крім зазначених у п. 2.1.1.2 к): *Амстерда́му, Го́мелю, Ліверпу́лю, Ло́ндону, Мадри́ду, Пари́жу, Чорно́білю.*

Примітка. Ці іменники можуть мати варіантне закінчення —**а(-я)**: *Амстерда́ма, Го́меля, Ліверпу́ля, Ло́ндона, Мадри́да, Пари́жа, Чорно́біля*

13. § 95. Родовий та давальний відмінки (III відміна)

Іменники на **-ть** після приголосного, а також слова **кров, любóв, óсінь, сіль, Русь, Білору́сь** у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**: *гідно́сти, незале́жності, ра́дості, сме́рти, че́сти, хорóбрості; кро́ви, любóви, óсени, со́ли, Ру́си, Білору́си.*

14. § 122. Звуки [g], [h]

3. У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови — буквою г (*Вергілій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуар, Гуллівер*) і шляхом імітації іншомовного [g] — буквою г (*Вергілій, Гарсія, Гетель, Георг, Гете, Грегуар, Гуллівер і т. ін.*).

4. Звук [h] переважно передаємо буквою г: *гінді, гбспіс*,

15. § 123. Буквосполучення th у словах грецького походження

У словах, узвичаєних в українській мові з **ф**, допускається орфографічна варіантність на зразок: *анáfема і анáтема, дифіра́мб і дитира́мб, ефі́р і ете́р, ка́федра і кате́дра, логарі́фм і логарі́тм, міф, міфоло́гія і міт, мітоло́гія, Ага́тангел і Агафа́нгел, Афі́ни і Ате́ни, Борисфе́н і Бористе́н, Демосфе́н і Демосте́н, Ма́рфа і Ма́рта, Фесса́лія і Тесса́лія та ін.*

16. § 126. Звук [j]

Звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою й, а в складі звукосполучень [je], [ji], [ju], [ja] буквами є, ї, ю, я: *проє́кт, проє́кція, фоє́, Го́я, Саво́я, Феєрба́х.*

17. § 131. Буквосполучення au, ou

У запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** шляхом транслітерації як **ау**, допускаються орфографічні варіанти: *аудіе́нція і авдіе́нція, аудито́рія і авдито́рія, лауреа́т і лавреа́т, па́уза і па́вза, фа́уна і фавна.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Український правопис. – Харків: 2019. – 348 с.

Сторож Олег,
старший вчитель,
вчитель вищої категорії
ліцей №144 ім. Г.Ващенко, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СЕРЕД УЧНІВ ЯК МАЙБУТНЯ ОСНОВА ЖИТТЄВОЇ ОРІЄНТАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ПРОСТОРІ (КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ)

Сучасні освітні стандарти вимагають не лише якісного засвоєння навчального матеріалу, але й вміння застосовувати набуті знання для вирішення різноманітних типових проблем у конкретних життєвих ситуаціях.

Такі вміння можна розвивати за допомогою кейс-технологій – методом аналізу ситуацій. Зміст методу полягає в *осмисленні* запропонованої ситуації, опис якої не лише відображає життєву проблему, але й застосовує аспекти реалізації певного комплексу знань, необхідних для вирішення запропонованої ситуації.

Історія кейс-методу

Вперше метод було використано викладачами Гарвардської бізнес-школи у 1924 році. У процесі підготовки аспірантів, виникла проблема забезпечення слухачів відповідною літературою. Єдиною альтернативою вирішення була не лише пропозиція самостійного або групового опису і обговорення конкретних кризових ситуацій, у яких опинялися організації і підприємства різних форм власності, але й перспективні шляхи виходу. Таким чином кейс-метод став активно використовуватись у всьому світі.

Отже, суть методу полягає у тому, щоб передати учням завчасно підготовлену конкретну ситуацію, запропонувавши їм певний формат аналізу і напрацювання можливих варіантів її вирішення за попередньо встановленими критеріями.

Класифікація кейсів за структурою

1. Структуровані. Короткі й точні, інформаційно вичерпні.
2. Неструктуровані. Кейси передбачають об'ємний матеріал для подальшого опрацювання і відповідної оцінки (набувається досвід швидкого і критичного мислення, вміння відділяти основне від другорядного).
3. Кейси для новачків («чайників»). На меті ставиться з'ясувати, чи може учень мислити нестандартно, генерувати креативні ідеї за чітко відведений час, підхоплювати думку опонента й розвивати її з подальшими використанням на практиці.

Класифікація кейсів за розміром

1. Повні (20-25 аркушів). Призначені для командної роботи учнів протягом декількох уроків.
2. Короткі (2-3 аркуша). Передбачають коротку дискусію на одному занятті.
3. Міні-кейси (1-2 аркуша). Застосовуються як наочність (ілюстрації, схеми, таблиці) для якісного засвоєння теоретичного матеріалу.

Ключові особливості кейс-методу

1. Розглядається конкретна реальна ситуація.
2. Пошук альтернативних шляхів її вирішення.
3. Колективна (групова) робота над єдиною проблемою.
4. Групова оцінка запропонованим ідеям.
5. Контроль емоційного стану у ході дискусій.

Кейс – найбільш складне для вчителя, особливо для початківця, завдання, яке вимагає певної ерудиції, педагогічного досвіду і часу, а це, як правило, підбір відповідного матеріалу за певною ситуативною моделлю. Зазвичай їх готують у письмовому вигляді, читають і обговорюють. Кейси є основою спілкування на уроці під чітким керівництвом учителя.

До певної міри, зазначений метод передбачає так звану рольову гру, а це свідчить про перетворення кейс-методу в ігровий метод навчання, який проектує крізь гру інтелектуальний розвиток її учасника. Дорожня карта роботи

з кейсом (проблемою) дається або в описі до неї (учень її лише осмислює), або пропонує свої (авторські) шляхи подолання запропонованої проблеми. Звісно, що кожен учень має право на особисте бачення вирішення проблемного питання. Але не це є головним в кінцевому результаті. Пріоритетним, особливо для педагога і не менш значущим для учня є реакція оточення на запропонований курс, особливо вчителя. Сучасна педагогіка наголошує на тому, що роль учителя – це роль наставника, який має право дискутувати, але ніяк не нав'язувати власні думки. На умовах такої рівності учень розуміє, що за обрану позицію і її наслідки у вирішенні проблеми несе відповідальність він сам, а учитель на певному етапі може про них лише застерегти.

Озброївшись проблемними питаннями, учитель повинен лише спрямовувати бесіду або дискусію у потрібне русло, контролювати час і накал розмови, застерігати від поверхневого мислення відповідними методами стимулювання і мотивації.

«Нове – це добре забуте старе», - стверджував французький літератор Жак Пеше. У складному методологічному контексті кейс-метод є складною системою, яка об'єднала в собі більш прості методики навчання: моделювання, системний аналіз, проблемний метод, мисленнєвий експеримент, описовий метод, метод класифікації, ігровий метод, кожен з яких більшою або меншою мірою відіграє свою роль у формуванні адаптації учня у складні життєві будні.

Робота учителя, який практикує кейс-методику, має дві складові. Першою складовою є творча робота з підготовки кейса і питань для аналізу, дидактичних матеріалів з випереджувальними завданнями (самостійна робота учнів) і завданнями для проведення самого уроку. Друга складова – це безпосередня робота в класі, де роль вчителя зводиться до вступного і заключного слова, поділі класу на робочі групи, організації дискусії, а також оцінці роботи окремих учасників діалогу і учнівського колективу загалом.

Важливо пам'ятати, що будь-яке заняття повинне мати свій початок і кінець.

Початок дискусії – це чи не єдиний момент, коли ситуацію повністю ще контролює учитель. Саме цим варто скористатися якомога продуктивно, адже від того, як почнеться дискусія, залежатиме загальний настрій учасників, зацікавленість і прогнозований напрямок вирішення проблеми.

Беззаперечним і науково доведеним фактом є те, що використання в кейс-методиці дискусій, суперечок, аргументів позитивно впливає на розвиток норм і правил спілкування.

Кейс-технології – один із тих механізмів, який дозволяє задіяти комунікативні і творчі здібності учнів, які можна продуктивно розвивати більшою мірою на уроках української літератури і мови.

Художні твори української літератури цілком відповідають потребам і сучасним запитам підростаючого покоління, адже ідейним змістом є не зовнішня складова, а глибокий внутрішній світ героїв, характери, морально-етична складова їх вчинків. Сфера людського життя не піддається однозначній оцінці одного і того ж характеру або вчинку, тобто, протиріччя і проблемність існуватимуть завжди. У нашому випадку, саме це дає основу для роботи у форматі кейс-методики.

Учень отримує реальну можливість генерувати власні знання, оволодівши готовими. Це ще одна можливість співвіднести теорію з реаліями життя, провести ґрунтовний аналіз між художніми творами і життєвими явищами, з якими вони, як майбутні випускники, матимуть справу у дорослому житті.

Кейс-технологія на сьогоднішній день протиставлена таким видам роботи, як мовчазне наслідування і відтворення за вчителем, відповіді на його запитання, «сліпе» заучування, тощо. Учень добровільно погоджується (йому цікаво) обирати серед запропонованих рішень одне, або пропонувати й обстоювати власне, альтернативне.

Але не варто вважати запропоновану методику панацеєю у навчальному процесі, універсальним методом. Для середніх шкіл кейс-технологія не є стовідсотково інтегрованою методикою, адже має право на існування за єдиної

умови – наявності глибокого інтелектуального розвитку педагога його креативності і класичних базових навичок учня.

**Витяги фрагментів з уроку української літератури у 8-му класі
на тему «Леся Українка. Поема «Давня казка»**

Мета: навчити учнів формулювати проблему поеми, вирішувати її індивідуально або в групі, використовувати набуті знання на практиці; формувати уявлення про роль мистецтва і митця у суспільстві; поглибити навички характеристики образів-персонажів; розвивати критичність мислення, самостійність, увагу, образну уяву, зв'язне мовлення на основі використання кейс-технологій, акторські здібності та здібності віршування; виховувати естетичні смаки, шанобливе ставлення до поезії, моральні якості – гуманізм, щирість, неприйняття і засудження несправедливості.

Тип уроку: комбінований (урок ідейно-художнього аналізу та характеристики образів літературного твору), урок відкритої думки.

Методи і прийоми: метод кейсу, робота в групах, читання за ролями, діалог/дискусія, тест.

Обладнання: кейси, навчальний підручник із текстом поеми, літературознавчий та тлумачний словники, мультимедійні технічні засоби, папір, кольорові олівці, рефлексивні карти.

Міжпредметні зв'язки: українська мова, історія, мистецтво, інформатика.

Теорія літератури: казка, поема, мотив, антитеза.

**Попереднє ознайомлення зі змістом поеми Лесі Українки «Давня казка» учні мали провести вдома.*

Кейс. Використовуючи заготовки (перука, одяг, театральний грим, тощо), передайте основні портретні характеристики Поета і риси його характеру через запропонований діалог першої зустрічі головних героїв. (Очікуваний образ: *Поет не самотній, щасливий, вільний, має ясний розум, спокійний, врівноважений, каліка, чесний, щедрий, добрий, сміливий*).

Леся Українка дійсно порушує ще й проблему *людського щастя*. Чи вдалося поетесі розкрити цю проблему в контексті поетичного слова? Чи, може, з цим впоралася б і проза? А, можливо, це під силу й образотворчому мистецтву?

У цьому нам допоможе робота з наступним кейсом.

Кейс. Кожній із трьох груп пропонуються окремі зразки текстів про ЩАСТЯ у науковому, публіцистичному і художньому стилях, за змістом яких необхідно дати відповідь на запитання (*мовна лінія*).

- Чи впливає мовний стиль висловлювання на загальний характер лексичного значення слова «щастя»?

Група 1. Приклад тексту про щастя в науковому стилі.

Щастя – психоемоційний стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого задоволення та безмежної радості. Те, що викликає відчуття найвищого задоволення життям, дає радість людині.

Група 2. Приклад тексту про щастя у публіцистичному стилі.

Кожна людина, яка створює матеріальні та духовні цінності, має право на **щастя**. В цьому Григорій Сковорода був переконаний і стверджував це своїми творами. Він писав, що заради **щастя** не потрібно далеко їхати, колінкувати перед сильними світу, бо воно завжди і всюди з людиною. Його тільки треба пізнати.

Група 3. Приклад тексту про щастя в художньому стилі.

Загляньте глибоко в душу, озирніться назад, поверніться туди, де ви були **щасливі**... В день, хвилину,...В секунди, наповнені тихою світлою радістю, душевною рівновагою, незгасаючим внутрішнім теплом. Час, коли Ви були **щасливі**, коли тримали в руках малесеньку краплиночку **щастя**, задля якої могли б забути все. Кристалічне, прозоре, вміщує цілий світ у собі і водночас являється цілим світом... Суміш спогаду і почуттів, вічності і болю скороминущості.

Кейс. Міні-диспут

«Щастя - кольору душі, а душа – уже як зафарбуєш»

(Марта Сторож)

За змістом даного висловлювання, кожній групі, яка отримала в кейсі індивідуальні фрагменти текстів на тему моральності, пропонується придумати можливі варіанти розвитку сюжету поеми Лесі Українки «Давня казка» або запропонованого уривка.

Іван Франко. Історична повість «Захар Беркут»

... – Тухольці! – кричав Тугар Вовк. – Начальник монголів обіцяє вам віддати вашого полоняника живого й здорового і жадає, щоб ви за те нас, кілька нас іще лишилося, випустили живих і здорових із сеї долини! В противнім разі жде вашого сина неохибна смерть.

Немов хочачи доочне показати їм усю правдивість тої погрози, Бурунда підняв свій страшний топір над головою безоружного Максима.

Вся громада стала мов без духу. Затремтів старий Захар і відвернув очі від того виду, що різав його серце.

– Захаре, – сказали старі тухольці, обступаючи його, – ми думаємо, що можна прийнята се предложення.

... – Не знаєте ви, браття, монголів.

...– Але твій син, Захаре, твій син! Уважай, що його жде загибель!

– Нехай радше гине мій син, ніж задля нього має уйти хоч один ворог нашого краю!

...– Захаре, Захаре, – говорили громадяни, – всі ми уважаємо, що досить того знищення, що сила ворожа зламана, і громада не бажає смерті тих остатніх. У твої руки складаємо долю їх і долю твого сина. Змилуйся над своєю власною кров'ю!

– Можеш обіцяти їм на словах усе, щоб лише віддали тобі сина,...

– Ні! – сказав обурений Захар. – Се було б нечесно. Беркути додержують слова навіть ворогові і зрадникові. Беркути ніколи не сплямують ні своїх рук, ні свого серця підступно пролитою кров'ю! Досить, діти, тої бесіди!...

Підсумок уроку.

Об'єктивно оцініть свою роботу як члена групи. Заповніть таблицю.

Карта самооцінки роботи в групі

Критерії	Оцінка (+/-)
1. Роль у групі	
2. Оцінка власних висловлювань.	
4. Допомога іншим членам групи (поза власним завданням)	
5. Загальна оцінка	

Домашнє завдання

Підготувати міні-проект на тему: «Давня казка» триває і досі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ситуаційний аналіз або анатомія кейс-методу / за ред. Ю.П. Сурміна – Київ: Центр інновацій і розвитку, 2002.
2. Українська література: підр. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл./ О.М. Авраменко. – К.: – Грамота, 2016. – 256 с.
3. Українська література. Підр. для 7-го кл. – К.: – Грамота, 2007. – 296 с.

Філонова Анна,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

**ІНВЕКТИВИ У МОВЛЕННІ
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ**

Проблемою агресії в мовленні сучасних українських політиків завжди цікавились науковці, насамперед Ю. Антонян, Н. Волошинович, В. Дем'янков, С. Дороніна, К. Серажим, В. Шаховський та інші. Мовна агресія, як один із засобів впливу, – це невід'ємний складник у політичному мовленні.

Мета статті полягає в дослідженні використання явища інвективності в мовленні сучасних українських політиків.

Агресивні комунікативні стратегії реалізуються за допомогою різноманітних мовних засобів, центральне місце серед яких посідає інвектива. Однозначного загальноприйнятого визначення цього поняття нема [2]. В. Жельвіс потрактує це поняття так: «... у вузькому витлумаченні – це спосіб існування словесної агресії, що сприймається в цій соціальній (під)групі як різкий чи табуйований, а в широкому значенні – будь-який словесно виражений прояв агресивного ставлення до опонента» [1].

Тож ці поняття ми можемо вважати або синонімічними, або співвідносити як складники мовної агресії.

На думку О. Качмар [2], одиницю мови (передусім лексему або синтаксему) можна назвати інвективною, якщо вона вписується в певні параметри, які умовно поділяють на три групи:

1. Семантичні параметри – особливості семантики мовних одиниць (інтелектуальна негативна оцінка, а також компоненти експресивності: емоційна оцінка, інтенсивність, образність, стилістична маркованість).

2. Прагматичні параметри – особливості ситуації, у якій використовується одиниця. Інвективна ситуація передбачає обов'язкову наявність інвектума (інвектива – це форма перехідної агресії), інвективної інтенції та інвективного результату (зниження соціального статусу інвектума, наявність у нього почуття ображеності). Присутність «глядачів» посилює інвективність висловлювань.

3. Функціональні параметри – спрямованість мовної одиниці на зниження соціального статусу інвектума й заподіяння йому психологічної шкоди, утвердження домінувального становища мовця, демонстрацію сили.

Мовлення сучасних українських політиків рясніє вербальною агресією, а отже й інвективами, що і є одним із засобів прояву агресії.

Наприклад, мовлення О.В. Ляшка. *Не дамо мародерам розграбувати українську землю* (I, 1).

Жаргонізм *мародери* політик застосовує для апеляції до тих людей, які знищують і нехтують державним законом.

Дієслово з префіксом *роз-* несе у собі агресію, емоційну забарвленість, адже таке слово звучить ефектніше та ефективніше, аніж *грабувати*.

Часто, особливо під час виступів у Верховній Раді, політик використовує лайливу лексику на адресу до інших народних депутатів, наприклад: *Шановні українці, ви чуєте, які ламаються списи? Той кричить: «ви брешете», інший кричить те саме. **Всі ви, паразити, брешете, крім нас*** (I, 2). Відокремлений член речення вказує на те, що О.В. Ляшко відокремлює себе від інших, не вважаючи себе винним, натомість відверто через лайливу лексику апелює до інших політиків.

Мовленнєву агресію П. Порошенко здебільшого виражає за допомогою риторичних фігур: *«**Русский мир**» в Криму досить яскраво забарвлений ксенофобським антикримськотатарським характером* (II, 3). У цьому випадку політик застосовує іронію, тим самим відкрито демонструючи власне ставлення.

*З іншого боку – формувався «**русский мир**», «російський світ», в лещата якого пхали Україну. І такою мала бути реальність **поділеного континенту**. Але, як сказано в Біблії, «**дух дихає там, де хоче*** (II, 4) – тут політик так висловлює іронічне, зневажливе ставлення.

Ю.В. Тимошенко також не нехтує використанням інвективних засобів у своєму спілкуванні. Часто Ю.В. Тимошенко застосовує неприховану мовленнєву агресію до опонентів за допомогою прикметників, дієслів, риторичних фігур. *Всі ці образи – це свідчення слабкості і нездатності діяти морально, духовно і чесно. Я дякую за таку «**валентинку**» від прем'єр-міністра України напередодні свята* (III, 5). У наведеному прикладі політик застосовує іронію, слово в саркастичній формі.

Застосовує Ю.В. Тимошенко й дисфемізми у поєднанні з іронією: *Цього разу ми з українцями на порядок сильніші. **Мафія** і «**п'ята колона**» – не пройдуть* (III, 6). Тож політик висловлює та, не приховуючи, демонструє власне ставлення.

Отже, інвектива – це один із способів мовленнєвої агресії, словесне вираження іронії, негативного ставлення, зневаги тощо до іншої особи. Інвективи нерідко трапляються у мовленні сучасних українських політиків, що свідчить про недосконалість їхнього спілкування та спосіб впливу на свого слухача (опонента).

ЛІТЕРАТУРА

1. Жельвис В.И. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира / В.И. Жельвис. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Ладомир, 2001, 349 с.
2. Качмар О. Вербальна агресія та шляхи її подолання / О.В. Качмар // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016, Вип. 12, С. 55 – 58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2016_12_16.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Офіційний сайт Олега Валерійовича Ляшка (дата звернення: 12.05.2019):

1. <http://liashko.ua/blogs/22-ne-damo-maroderam-rozgrabuvati-ukrayinsku-zemlyu>
2. <http://liashko.ua/news/general/2557-lyashko-deputatam-vsi-vi-paraziti-breshete>

II. Офіційний сайт Петра Олексійовича Порошенка (дата звернення: 15.05.2019):

1. <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-u-zvyazku-z-dnem-borotbi-za-prava-krimskot-47514>
2. <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-na-15-j-shorichnij-zustrichi-yaltinskoyi-y-49590>

III. Офіційний сайт Юлії Володимирівни Тимошенко (дата звернення: 17.05.2019):

1. <https://www.tymoshenko.ua/news/vvazhayu-shho-obrazy-grojsmana-svidchennya-slabkosti-i-nezdatnosti-diyaty-moralno/>
2. <https://www.tymoshenko.ua/news/mafiya-i-p-yata-kolona-ne-projdu-a-vybory-zakinchat-epohu-prynyzhennya-ukrayiny/>

МОВА ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Мовне питання в нашій молодій державі потребує особливої уваги. Саме мова вирізняє нас поміж інших, саме вона поєднує, є «своєрідним ключем до національної культури». Мова – стрижневий елемент на кожному з етапів виникнення та розвитку держави. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Жодне суспільство не може функціонувати без мови. Це стосується всіх народів, усіх верств, прошарків й кожної окремої людини. Національна мова є носієм мовної свідомості народу. Цю думку обстоювали В. фон Гумбольдт, Я. Бодуен де Куртене, О. Потебня, Л. Щерба, Д. Осянников-Куликовський, Ж. Сокольська та інші вчені.

О.Є. Кибрик писав: «Кожна людина є носієм своєї рідної мови. Чимало людей володіє двома або кількома мовами. Дитина у період від року до чотирьох років засвоює більшу частину фонетики й граматики мови, незалежно від того, навчають її цьому цілеспрямовано чи ні. Єдиною умовою, необхідною дитині, що нормально розвивається, для оволодіння мовою, є її присутність у мовному середовищі...» [3, с. 35-36].

У сучасній науці існує безліч визначень поняття «мова». Це пов'язано з тим, що цю систему неможливо описати одним поняттям, різні науковці пропонують свої визначення, і вони не завжди співпадають. Що ж таке мова?

Мова – здатність людини говорити, висловлювати свої думки; сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах цього суспільства звукових знаків для об'єктивно наявних явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок.

М.П. Кочерган висловився дуже лаконічно: «Мова – це система одиниць спілкування і правил їх функціонування» [4, с. 31]. Мова – це історія народу,

його світогляд, інтелектуальний та духовний результат тисячолітньої еволюції кожного етносу.

Панас Мирний казав, що найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, бо вона жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування.

У сучасному тлумачному словнику української мови ідентичність – це те, що не має відмінностей [6, с. 201]. У підручнику з соціології професора Н. Черниш записано: «Ідентичність – наслідок і результат процесу ідентифікації; набуті внутрішні й зовнішні характеристики свідомості та поведінки особистості» [1, с. 445]. Національна ідентичність співвідноситься з політичною, релігійною та іншими ідентичностями. Сьогодні зарубіжні та вітчизняні дослідники, аналізуючи цей феномен, вживають поняття національна самосвідомість.

За словами англійського вченого Е. Сміта: «Національна ідентичність – це найбільш глибока, найбільш природна, найбільш зрозуміла, найбільш органічна, найбільш загальна і найбільш стабільна підстава людської соціальності. Українська ідентичність пов'язана з почуттям належності до України, до національних інтересів та цінностей українського народу. Цілком зрозуміло, що для будь-якої держави національна ідентичність була та залишається природною формою сучасної культурної та політичної спільноти, адже національна держава – найдоцільніший і найраціональніший різновид політичного об'єднання, а головним засобом досягнення колективної солідарності й процвітання є патріотизм» [5, с. 75].

Ідентичність як осмислена самореалізація народу є мовним явищем. Тобто мова не просто оформлює ідентичність, а є і засобом, і середовищем її формування, тому що разом із мовою носій переймає ментальність, дух народу, його цінності.

За Т.С. Воропаєвою, ідентичність як результат ідентифікації – це динамічна структура, яка розвивається протягом усього життя людини, її

розвиток є нелінійним і нерівномірним, може відбуватися, як у прогресивному, так і в регресивному напрямі, долати кризи ідентичності [2, с. 61-65].

Є двосторонній зв'язок між мовою та ідентифікацією. З одного боку, вживання мови як культурного смислу і маркеру є наслідком ідентифікації, з іншого – мова є необхідною умовою самоідентифікації людини в культурі [7, с. 184]. Мова виступає способом співвіднесення себе з людьми в суспільстві поряд з іншими соціокультурними ознаками. Серед таких ознак особливість мови полягає у тому, що вона є найпростішим способом ідентичності через окремий її різновид.

Мова єднає між собою представників певної нації у часі і просторі. Завдяки їй ми усвідомлюємо себе українцями, відчуваємо свою спільність з тими, хто далеко від нас, із тими, хто жив до нас.

За роки незалежності відбулися зміни і тепер мова функціонує у всіх сферах діяльності українців. Значно піднявся престиж української мови, зростає національна свідомість народу, тому що мова – визначальний чинник ідентифікації нації, а не лише засіб спілкування. Не можна бути байдужими до того, як ми висловлюємо власні думки та цінуємо слово. Саме тому кожен українець повинен дбати про нашу національну мову як засіб творення духовності та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вендіна Т. Мова як форма вираження культурної ідентичності / Т.Вендіна // *Культура через призму ідентичності*. – М.: Індрік, 2006. – с. 424
2. Воропаєва Т. Специфіка самоідентифікації етнічних українців на Півдні України / Т.Воропаєва // *Проблеми національно-культурної самоідентифікації українців на Півдні і Сході України в контексті етнополітики Європейського Союзу: матер. наук. конф.*, (Одеса, 6 черв. 2007 р.) / Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Одесі. – Одеса, 2007. – С. 61–65.
3. Кибрик О. III олімпіада з мовознавства та математики / Олександр Кибрик / *Наука та життя*. – 1967. – №12. – с. 35-36
4. Кочерган М. Вступ до мовознавства: підруч. [для студ. філол. спец. вищ. закл. осв.] / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – с.367

5. Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994. – с. 224
6. Сучасний тлумачний словник української мови (Уклад.: Олексієнко Л., Шумейло О). – К., 2002. – с. 544
7. Черниш Н. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – К.: Знання, 2009. – с. 468

*Холодовська Наталія,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Наше суспільство досягло періоду глобалізації, тому все більш популярними стають тенденції пошуку національної ідентичності. Це явище найкраще охарактеризував С. Гантінгтон. Він стверджує, що 90-ті роки ХХ ст. поклали початок глобальній кризі ідентичності. Питанням власної ідентифікації переймалися як країни «третього світу» (ПАР, Сирія, Туніс, Алжир), так і країни «першого світу» (США, Канада, Великобританія, Німеччина).

Як ми пам'ятаємо з історії України, саме на цей період припадає руйнування останньої імперії Європи – СРСР. Причин розпаду цієї держави безліч, однак однією з основних виявилось те, що відцентрові сили виявилися сильнішими, ніж доцентрові. У верхніх сферах поширювалася ідея про роз'єднання держави, а в районних та обласних центрах звикли слухати накази «зверху». Крім того, було зруйновано найсильніший об'єднуючий фактор – комуністичну партію. Відповідно, серед країн колишнього СРСР починають поширюватися ідеї національної ідентичності. 7-8 грудня 1991 року Президент України Леонід Кравчук, Президент Росії Борис Єльцин та Голова Верховної Ради Республіки Білорусь Станіслав Шушкевич у Біловезькій Пущі підписали угоду про розпуск Союзу РСР і Створення Співдружності Незалежних Держав.

Незважаючи на те, що угода була не зовсім легітимною (хоча б тому, що Н. Назарбаєв, глава Казахстану, так і не з'явився на зустріч, врахувавши «побажання» М. Горбачова).

У цей же час, 28 червня 1996 року, була прийнята Конституція України, яка затверджувала ідеї «національної ідентичності».

1) У статті №1 йдеться про суверенітет та незалежність України: *«Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»* [1];

2) У статті №2 надається інформація про територію, кордони та державний устрій України: *«Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою»* [1];

3) У статті №5 стверджуються права народу в Україні: *«Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу»* [1];

4) У статті №10 ухвалюється мовна політика України: *«Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом»* [1]. На даний момент в Україні створюються школи та ліцеї зі спеціалізованим вивченням мов – англійської, німецької тощо;

5) У статті №11 визначаються дії держави щодо української нації: *«Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної,*

мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1];

б) Українська держава дбає і про тих громадян, які знаходяться за кордоном: «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави» [1]. Навіть в Кримінальному кодексі України від 2001 року прописано, що громадяни України, які вчинили злочини на території інших держав, судяться за законами України;

7) У статті 20 позначені символи України: «Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України» [1]. Вони були затверджені, враховуючи політичні, географічні, ментальні особливості українського народу.

Отже, законодавство України всіляко підтримує національну ідентичність та суверенітет України. Незважаючи на складну політичну ситуацію (спроби ухвалити двомовність в Україні), територіальний поділ України (відділення ЛНР та ДНР), законодавство не допускає руйнування ідеалу національної ідентичності. Сучасна система освіти, науки, виховання також спрямована на розвиток національної ідеї в усіх сферах суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 28.06.1996 р. №254к/ 96-ВР
2. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 09 вересня 2019 року: офіц. текст. Київ: Алерта, 2019. 324 с.
4. Реєнт О.П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу. *Український історичний журнал*. 1999. №3. С. 3-22
5. Скоморовський В.Б. Правові наслідки Біловезьких домовленостей 1991 року. *Правова держава*. Івано-Франківськ, 2013. С. 251-255

Улицька Інна,

викладач української мови, викл. вищої кат.

ККМГ Таврійського національного університету

ім. В.І. Вернадського

РОЛЬ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ З ВЛАДОЮ

Розглянуті основні напрямки взаємодії бібліотеки з владою. Обґрунтовано, що зараз найрезультативніше ця взаємодія здійснюється в межах проектної діяльності бібліотеки за підтримки міжнародних фондів. Здійснено огляд проектної діяльності публічних бібліотек України, спрямованих на розвиток взаємодії з владою.

Ключові слова: *публічна бібліотека, органи влади, проектна діяльність, міжнародні фонди*

Тема взаємовідносин бібліотеки і влади стала популярною в бібліотечному професійному середовищі з 90-х рр. ХХ ст., що знайшло відображення в численних конференціях, семінарах, нарадах, а також публікаціях у фахових виданнях. Справа в тому, що демократичні перетворення, які почали відбуватися в Україні із здобуттям незалежності призвели до руйнації усталеної схеми: державна влада фінансує всі потреби бібліотеки, а бібліотека виконує функцію ідеологічної установи, що повністю втілює у своїй діяльності політику влади (суб'єкт-об'єктні відношення). У 90-ті рр. розповсюдженим стало сприйняття бібліотеки як закладу, що втілює в своїй діяльності демократичні принципи, дистанціюється від ідеології і, перш за все, задовольняє потреби користувачів. Але, водночас, в умовах переходу до ринкової економіки бібліотеки зіткнулися з проблемою недофінансування і необхідністю доведення свого права на існування (впродовж 20 років було закрито понад 4 тис. публічних бібліотек [2]). А тому проблема взаємовідносин з владою набула актуальності вже на новому рівні.

Спочатку спостерігався рух у напрямі забезпечення інформаційних потреб органів влади, що знайшло втілення в організації при бібліотеках

відділів інформування органів влади. Їх роботу було націлено на забезпечення довготермінової взаємодії владних структур і бібліотеки. Інформування місцевих органів влади здійснювалося шляхом аналітико-систематичної обробки документів з конкретних актуальних проблем. Через декілька ж років (на початку ХХ ст.) стало зрозумілим, що однією з обов'язкових ознак демократичного суспільства є відкритість інформації стосовно діяльності органів влади та їхній зворотний зв'язок з населенням через бібліотеку.

Розробці теоретико-організаційних засад системи бібліотечно-інформаційного забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах демократизації та інформатизації України присвячене дисертаційне дослідження Л.С. Северин. У ньому обґрунтовано висновок про те, що бібліотечні та інформаційні установи слід розглядати як невід'ємні складові інфраструктури системи місцевого самоврядування. Констатується, що відбулося формування нової системи відносин «місцева влада – місцева бібліотека – місцева громада» [8]. У дисертаційному дослідженні В. Пальчук узагальнено досвід Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського; визначено сучасний стан та тенденції бібліотечно-інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади, нові підходи організаційно-методичних основ бібліотечно-інформаційно-аналітичного забезпечення, удосконалення форм та видів інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек. Констатується, що функції бібліотек розширюються від традиційних книгозбірень до активних суб'єктів інформаційного процесу, до ролі важливих посередників між всезростаючими обсягами продукованої різноманітної інформації, глобальними інформаційними ресурсами і замовниками [5].

Таким чином, роль бібліотеки у взаємовідносинах влади з громадою стала осмислюватися в термінах «посередника», «містка», «інформаційного шлюзу». Такий погляд знайшов відбиття у численних публікаціях того періоду, серед яких статті Н. Харковенко, О. Шестопалюк, Т. Прокошевої, І. Полякової, Л. Ковальчук, Л. Сидоренко, Н. Коротун та ін.

Дуже швидко стало зрозумілим, що реалізація цієї парадигми повною мірою можлива лише в новому інформаційному середовищі, а відповідної матеріально-технічної бази на той час бібліотеки не мали, і бюджетне фінансування не було спроможне його забезпечити [1]. І тільки впровадження проектної діяльності в практику роботи бібліотек дозволило перетворити їх з традиційних книгозбірень в сучасні інформаційні центри, що здатні оперативно здійснювати прямий та зворотній зв'язок у системі «влада – громада». Цим питанням присвячені публікації В. Пальчук, Я. Сошинської, Р. Щербан та ін.

Мета статті – обґрунтувати провідну роль проектної діяльності бібліотек у взаємовідносинах із структурами влади.

З огляду на соціокомунікативний підхід бібліотека як соціально-комунікаційний інститут функціонує на рівні міді комунікації як посередник між соціальними комунікантами і соціальними реципієнтами, в якості яких виступають населення, масова аудиторія та спеціальні соціальні групи. Взаємовідносини між комунікантами і реципієнтами здійснюються як в режимі діалогу, так і в режимі управління. Важливим є те, що соціально-комунікаційні інститути, до яких належить і бібліотека, виражають не власну точку зору, не свій світогляд, ідейно-політичну, наукову позицію (такої позиції у справжніх комунікаційних органів немає і бути не повинно), а пропагандують погляди своїх органів управління [9, с. 401]. Схеми ліберально-демократичної суспільної комунікаційної системи містять: громадськість, соціально-комунікаційні інститути, державне правове регулювання, урядові та приватні господарчі органи, що виступають як джерела фінансування комунікаційних закладів [9, с. 409]. Отже, діяльність бібліотеки повинна відповідати запитам і потребам громадськості, яка, сплачуючи податки, приймає участь у фінансуванні закладу. Держава ж, в свою чергу, забезпечує правове регулювання діяльності бібліотеки шляхом введення в дію законодавчих та нормативних актів, а також через діяльність урядових органів різного рівня здійснює фінансування бібліотеки та надає податкові пільги всім тим, хто фінансово її підтримує.

Реальний же стан справ такий, що ми маємо справу з недофінансуванням або взагалі нефінансуванням (Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI», 2011 р.) державних цільових програм. Водночас, фахівці констатують, що «попри несприятливі законодавчі, матеріально-технічні і фінансові умови, щорічне скорочення загальнодержавної мережі та проблеми з оновленням кадрового ресурсу бібліотеки України відкривають інтернет-центри, створюють місцеві та галузеві суспільні та науково-освітні інформаційні ресурси, представляють їх у Всесвітній мережі, навчають користувачів інформаційної і комп'ютерної грамотності, стають важливим чинником розвитку громадянського суспільства, електронної України, складником електронного врядування» [3, с. 215].

Такий стан справ пояснюється, насамперед, тим, що переважна більшість проектної діяльності здійснюється шляхом участі у міжнародних програмах та ініціативах. Так, ще у 2001 році Відділом преси, освіти та культури Посольства США в Україні був оголошений конкурс проектів "LEAP". Проект мав на меті допомогу публічним бібліотекам України у наданні інформаційних послуг населенню, підтримку вільного і відкритого обміну інформацією, важливого для інтегрування України у світову спільноту та проведення реформ. Уряд Сполучених Штатів виділив понад 1,4 млн. доларів на покращання доступу громадян України до інформації через відкриття у публічних бібліотеках Інтернет-центрів, безкоштовних для читачів. Відповідно до проектів, бібліотеки отримали фінансування (до 24 тисяч доларів кожна) на придбання техніки, програмного забезпечення, оплату послуг провайдера, навчання користувачів Інтернету. Проектом було передбачене також навчання бібліотечних працівників щодо сучасних вимог до надання цієї нової на той час для українських книгозбірень послуги. У конкурсі проектів "Інтернет для читачів публічних бібліотек" за чотири роки взяли участь більше ніж 400 бібліотек. 76 бібліотек з різних регіонів України стали переможцями цього конкурсу [11].

Визначальна роль у проектній діяльності бібліотек належить Українській бібліотечній асоціації (УБА), в баченні свого розвитку якої зазначається лідерство асоціації у відстоюванні права громадян на доступ до всього обсягу накопичених знань та інформації, права на свободу слова, у розвитку суспільства знань [10].

У 2009-2014 рр. була реалізована програма «Бібліоміст», завдяки чому було створено справжній майданчик демократичних перетворень у нашій країні – обладнано 1500 публічних бібліотек технікою, яка покращує доступ громадян до інформації, створено 25 нових тренувальних центрів для бібліотекарів по всій країні, щоб навчити їх обслуговуванню в умовах впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій та допомагати бібліотекарям представляти інтереси бібліотек й отримувати ресурси, необхідні для задоволення потреб місцевих громад. Реалізація програми – це партнерська робота Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства культури і туризму України та УБА, на підтримку якої Фондація Білла та Мелінди Гейтс надала грант на суму 25 мільйонів доларів США. Для сприяння досягненню цілей програми, корпорація Microsoft безкоштовно передала публічним бібліотекам України програмне забезпечення на суму близько 4,4 мільйони доларів США. Таким чином, «Бібліоміст» допоміг місцевим громадам в Україні, модернізуючи доступ до інформації в публічних бібліотеках, формуючи при цьому у суспільстві розуміння ключової ролі бібліотек і необхідності їх підтримувати. Саме завдяки такої технологічної модернізації стало можливим впровадження в життя нових проектів, що реально можуть сприяти розбудові демократичного суспільства в Україні [6].

З метою розширення доступу громадян України до законотворчого процесу Агентство США з Міжнародного розвитку (USAID) оголосила конкурс, в якому з 17-ти заявлених претендентів перемогла УБА, завдяки чому вона за організаційної та фінансової підтримки Програми сприяння парламенту II успішно реалізувала проект «Інформація органів влади для громадян у

бібліотеці: пошук, доступ, консультування» (2009-2011 р.). Відповідно до завдань проекту було розроблено програму підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Організація доступу до інформації органів державної влади України у бібліотеках», з використанням якої проводилося навчання бібліотекарів, котрі надають користувачам послуги з доступу до офіційної інформації. Також підготовлено методичний посібник «Інформація органів державної влади України: як шукати і використовувати наявні інформаційні ресурси», призначений для використання працівниками бібліотек. Крім того, розроблено та розповсюджено спеціальний плакат, наявність якого в бібліотеці вказує на розміщення Punkту доступу громадян до офіційної інформації (ПДГ) в цій книгозбірні. Зараз мережа ПДГ нараховує 999 бібліотек. ПДГ – це інформаційні центри у бібліотеках України, де громадяни мають можливість отримати інформацію про діяльність органів державної влади (з електронних джерел у т. ч.) та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. На сайті УБА діє блог «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек», мета якого – зацікавити і призвести до консолідації бібліотечних фахівців навколо вирішення практичних і теоретичних проблем організації доступу громадян до документів органів державної влади в бібліотеках України. На блозі представлені документи та матеріали, а також досвід бібліотек із започаткування ПДГ [4]. Бібліотеки приймають активну участь у реалізації даного проекту: створюють власні методично-практичні рекомендації, узагальнюють кращий досвід.

В межах ініціативи «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування», що є частиною Національного плану дій у рамках «Партнерства “Відкритий уряд”», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 220-р. УБА в 2013 р. провела спеціалізоване навчання для працівників 29 бібліотек Київської області, що стали переможцями за програмою «Бібліоміст» та отримали комп’ютерну техніку з метою допомагати менш досвідченим інтернет-користувачам працювати з

онлайн-інструментами та новими електронними ресурсами. Також в межах проекту УБА провела 4 тренінги з е-урядування для 4-х різних груп користувачів: представників бізнесу, громадських організацій, пенсіонерів та студентів. Було підготовлено, виготовлено та розповсюджено спеціальні плакати по проекту, створено інформаційне відео та проведена рекламна кампанія в Київському метрополітені [6].

У вересні 2014 р. – березні 2015 р УБА розпочала проект «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців конституційних прав», який проводився за фінансової підтримки Посольства США в Україні і передбачав проведення тренерами регіональних тренінгових центрів для бібліотекарів у кожній області України циклу з шести вебінарів, що орієнтовані на навчання громадян України віком від 18 років більш ефективно реалізовувати своє виборче право. Навчальні вебінари інформували про:

- Виборчі права громадян України
- Вибори народних депутатів до Верховної Ради України
- Вибори Президента України
- Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів
- Способи захисту своїх виборчих прав
- Діяльність Центральної виборчої комісії

Формат вебінару дозволяв користувачам пройти навчання, не виходячи з дому. Ті, хто не зміг прослухати вебінар у реальному часі, отримали доступ до запису всього навчального циклу, який було розміщено на сайті бібліотеки-учасниці проекту від області (<http://bit.ly/1xdTNSt>), а також на блозі УБА «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек» (<http://bit.ly/1vDUoIU>) [6]

У 2014-2015 р. Фонд «Монсанто» ухвалив рішення про виділення 1,8 млн. гривень на реалізацію соціального проекту УБА у 5 областях (Вінницькій, Житомирській, Рівненській, Полтавській та Черкаській), результатом реалізації якого було перетворення 25 сільських бібліотек на сучасні інформаційні центри. Проект «Бібліотека – громада: відкритий простір» передбачав

обладнання сільських бібліотек комп'ютерною та офісною технікою, поповнення бібліотечних фондів літературою, періодикою та іншими інформаційними ресурсами, навчання працівників цих установ користуватися комп'ютерною технікою та ефективно використовувати інформаційні ресурси інтернету. Загальною метою проекту було створення сучасних центрів суспільної активності заради розвитку місцевих громад [6].

У травні 2015 р стартував проект «Активні громадяни», в якому Молодіжна секція УБА стала партнером Британської Ради в Україні. Мета проекту полягала у сприянні соціальним змінам і забезпеченні сталого розвитку шляхом створення і розбудови мережі молодих лідерів із залученням молодіжних організацій, які є рушіями реформ у своїх громадах, та надання їм знань і навичок, що сприятимуть побудові відносин між людьми на засадах рівності та рівних можливостей, поваги до різноманіття, вміння вести безконфліктний діалог.

В Україні проект був спрямований на набуття молоддю знань і навичок, які б сприяли міжкультурному діалогу та вирішенню конфліктів в масштабі всієї України, насамперед на Сході України. Пріоритетним напрямком його стало сприяння міжкультурному діалогу між Сходом та Заходом України, побудова відносин між людьми на засадах рівності та рівних можливостей, поваги до різноманіття.

Основні компоненти проекту включали:

- тренінгові семінари для молоді, які охоплюють вміння ефективної взаємодії для кращого розуміння місцевих громад і глобальної взаємозалежності, питання сталого розвитку для запровадження позитивних змін, навички планування і менеджменту проектів;
- поширення учасниками отриманих знань у своїх громадах серед молоді;
- проекти соціальної дії, які будуть розроблятися і запроваджуватися учасниками програми на основі набутих знань та їх поглядів на потреби розвитку своїх громад [6].

Також у 2016-2018 рр. УБА стала одним із співorganizatorів проекту «Містки громадської активності», що фінансується Європейським Союзом, Національним фондом на підтримку демократії та Польсько-Американським Фондом Свободи в рамках програми RITA – «Зміни в регіоні», яку реалізує Фонд «Освіта для демократії та впроваджується у партнерстві з ГО «Центр культурного менеджменту» (Львів), Благодійним фондом «Помагаєм» (Дніпро) та Фондом розвитку інформаційного суспільства (Варшава). Проект орієнтований на сприяння демократичним перетворенням в Україні шляхом впровадження нових, а також підтримки вже існуючих активних громадських ініціатив з особливим акцентом на невеликих містах, які виявилися найбільш уразливими в сучасних українських умовах. Його цільовою групою є лідери громадянського суспільства, внутрішньо переміщені особи (ВПО) та громади невеликих українських містечок. Проект діє у всіх регіонах України, але перевага надається учасникам з Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Львівської та Харківської областей, і покликаний покращувати зв'язки і співпрацю між цільовими групами, що сприятиме суспільному діалогу та кращому взаєморозумінню, а також підвищить залучення місцевих спільнот до впровадження соціально-економічних змін. Проект сприятиме підвищенню ролі громадських організацій в просуванні демократичних цінностей через культуру, діалог, лідерство і мобілізацію спільнот. Це забезпечить розвиток громадської активності і толерантності, а також покращить життєві умови внутрішньо переміщених осіб у приймаючих спільнотах. Він включає обміни досвідом, промоцію нових зв'язків і синергій, розвиток підприємництва, соціально-економічний розвиток, координацію з існуючими ініціативами та співпрацю з широким колом зацікавлених сторін, субгрантинг. УБА є партнером проекту у виконанні таких завдань: проведення семінарів з картування ресурсів розвитку міста для громадських організацій та семінарів з лідерства для ВПО, картування ресурсів розвитку дванадцяти міст України, а також кампанії солідарності [6].

Аналіз сайтів обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) дозволяє дійти висновку, що всі ОУНБ займаються проектною діяльністю і відображають її на сайтах. Більшість проектів тим чи іншим чином спрямовані на формування громадянського суспільства на основі доступу до нових інформаційних технологій і суттєво сприяють взаємодії у системі «громада — бібліотека – влада». Окрім вже розглянутих проектів, що започатковані УБА і реалізуються в публічних бібліотеках України, слід звернути увагу на найцікавіший досвід ОУНБ в цьому напрямі.

Так, інформація щодо проектної діяльності Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки розташована на головній сторінці. В бібліотеці реалізуються проекти «Дізнайтесь про діяльність органів державної влади» та «Електронне урядування в бібліотеці», працює тренінг-центр. У грудні 2017 року там у межах всеукраїнського проекту «Залучи бабусю онлайн» відбулися безкоштовні заняття у двох групах для людей похилого віку, які включають теоретичне і практичне навчання основам комп'ютерної грамотності. Також на сайті анонсується надання правової допомоги працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцями в галузі права в режимі он-лайн (в рамках всеукраїнського проекту зі створення дистанційної державно-громадської системи безоплатної правової допомоги).

Центр правової інформації також діє у Чернігівській ОУНБ ім. В.Г. Короленка, до основних завдань якого відноситься: взаємодія з державними органами влади, громадськими організаціями, вищими учбовими закладами; надання можливості навчання та самостійному пошуку законодавчої інформації на урядових сайтах та електронній законодавчій базі; підбір літератури за темами; консультації спеціалістів; підбір веб-сайтів на теми правового та соціального характеру. Інформація про активну проектну діяльність бібліотеки також розміщена на головній сторінці. Безкоштовну юридичну допомогу надається також в центрі з надання безоплатної вторинної правової допомоги «Отримай безоплатну правову допомогу» при Полтавській ОУНБ ім. І.П. Котляревського.

Публічними бібліотеками міст Київ, Львів, Одеса, Миколаїв, Дніпропетровськ та Харків зараз реалізується проект «Моя нова поліція: громадська підтримка реформи національної поліції», що має на меті вибудувати довіру та встановити плідні стосунки між новою поліцією та громадянами; підвищити обізнаність громадськості з таких питань, як зміна ролі поліції в рамках нового закону «Про Національну поліцію» та практичний вплив нововведень на щоденне життя громадян. Проект ініційований Радою міжнародних досліджень та обмінів (IREX/Україна) в партнерстві з Міністерством внутрішніх справ України, Міжнародною організацією з розвитку права (IDLO) за фінансової підтримки Бюро з міжнародної боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності Держдепартаменту США (INL).

Серед останніх проектів, спрямованих на розвиток взаємодії між бібліотекою і владою, слід назвати програму ПУЛЬС, що виконується Асоціацією міст України (АМУ) у партнерстві з IREX/Україна (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів) за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Його заходи спрямовані на підвищення обізнаності громадян та їхнє розуміння реформи місцевого самоврядування, підготовку бібліотек, як комунікаторів реформ у співпраці з громадськими організаціями, посиленні спроможності місцевих лідерів, залучення місцевих ЗМІ з метою поширення інформації про реформу і місцеві ініціативи. Саме на бібліотекарів та громадських активістів програма ПУЛЬС покладає відповідальну місію – провести інформаційні заходи із залученням громадян до реалізації реформи децентралізації [7].

Водночас, така проектна діяльність викликає і певну стурбованість, оскільки проекти фінансуються одноразово, а в наступному їх життєздатність необхідно підтримувати, що також вимагає залучення коштів, адже інформаційно-комунікаційні технології дуже швидко застарівають. Реальний же стан справ такий, що переважна більшість проектів фінансується міжнародними організаціями, які розглядають свою матеріальну підтримку в якості трампліну. А тому нагальною потребою є подальше залучення органів

влади, громадських організацій, бізнес-структур у підтримці започаткованих ініціатив, оскільки тільки за цих умов бібліотека зможе стати справжнім майданчиком демократичних перетворень в країні, повноцінним посередником між громадою і владою.

Таким чином, бібліотечний соціальний інститут України у своїх взаємовідносинах з владою пройшов шлях від діяльності з інформаційного забезпечення органів влади до реалізації себе в якості суб'єкту демократичного перетворення в державі. Саме втілення зазначеної місії потребує додаткових обґрунтувань, чим і визначається перспектива подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашаренкова Н.Г. Тенденції у фінансуванні публічних бібліотек України (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / Н.Г. Ашаренкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. - № 4. – С. 23-29.
2. Бережна К.С. Динаміка техніко-технологічних трансформацій публічних бібліотек України [Електронний ресурс] / К. С. Бережна // Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. - 2017. – Вип. 50. – С. 101-111.
3. Воскобойнікова-Гузева О.В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація [Текст] : монографія / О.В. Воскобойнікова-Гузева ; наук. ред. Г.І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.
4. Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек : блог УБА : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://govinfolibrary.wordpress.com/>
5. Пальчук В.Е. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек у забезпеченні владних структур України (90-ті роки ХХ - початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / В.Е. Пальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2011. – 19 с.
6. Програми, проекти : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti>
7. Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади: Блог Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://oth.nplu.org/?p=675>

8. Северин Л.С. Система бібліографічно-інформаційного забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 07.00.08 / Л.С. Северин; Харківська державна академія культури. – Х., 2005. – 24 с.
9. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2002 г. – 461 с.
10. Стратегія Української бібліотечної асоціації на 2015-2018 роки : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba>
11. «LEAP: Інтернет для читачів публічних бібліотек». Збірник статей / Уклад . Вітенко В.І., Остяк Г.Я. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005 – 32 с.

Рассмотрены основные направления взаимодействия библиотеки с властью. Обосновано, что в настоящее время результативнее всего это взаимодействие осуществляется в рамках проектной деятельности библиотеки при поддержке международных фондов. Осуществлен обзор проектной деятельности публичных библиотек Украины, направленных на развитие взаимодействия с властью.

Ключевые слова: публичная библиотека, органы власти, проектная деятельность, международные фонды

The main directions of library interaction with the authorities are considered. It is substantiated that now this interaction is carried out within the framework of the project activity of the library with the support of international funds. The review of the project activities of Ukrainian public libraries aimed at developing interaction with the authorities was carried out.

Keywords: public library, authorities, project activity, international funds

Швець Тетяна,

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Комунального закладу «Навчально – виховний комплекс № 1

(середня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад)

м. Покров Дніпропетровської області»

STEM-ПІДХІД ДО РОБОТИ ЗІ СЛОВАМИ В 1КЛАСІ НУШ

Стрімко змінюється сучасний світ. З ринку праці зникають одні професії і з'являються інші. XXI століття потребує зовсім іншої освіти, навичок та якостей від людини ніж попереднє. Сучасний випускник, аби бути успішним, повинен вміти самоорганізовуватись, самовдосконалюватись, володіти іноземними мовами та ІТ-технологіями, його навчання протягом життя має бути мобільним та багатовекторним. Дослідження фахівців Світового банку «Навички для сучасної України» (листопад 2015 р.) свідчить, що українські роботодавці мають потребу в додаткових когнітивних та соціально-емоційних навичках своїх працівників. А за даними досліджень, проведених у Гарвардському та Стенфордському університетах, тільки 15 % кар'єрного успіху забезпечує рівень професійних навичок, натомість як інші 85 % – це «м'які» навички. Українська школа до 2016 року була однією з найменш реформованих сфер в Україні. Вона, як і 70 років тому, орієнтувалась на накопичення знань – hard skills. У той час як у сучасному світі дедалі більше необхідними стають «м'які» навички – soft skills.

Відгуком на виклики сучасності стала концепція НУШ. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета - створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті. . Новий зміст освіти, заснований на формуванні необхідних для успішної самореалізації в суспільстві компетентностей. Виділено 11 ключових компетентностей для Нової української школи. Серед них – вільне володіння державною мовою.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне і системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати проблеми; оцінювати ризики; уміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність до співпраці в команді.

Фактично, це все лежить в основі STEM-освіти: формування професійних і соціальних компетенцій (компетентність-комбінація знань, умінь, навичок, цінностей, яка є результатом навчання формування наукового сприйняття світу розвиток індивідуальності. STEM-освіта, це такий підхід до навчання дитини, коли за основу беруть не придбання знань, а вміння їх отримати, застосувати, не втрачаючи при цьому себе, як особистості. Отримати знання не окремими предметами, а за допомогою інтеграції різних напрямків в єдине ціле.

Курс української мови – це не тільки окремий навчальний предмет, а й основний засіб опанування всіх інших шкільних дисциплін. Тому вчителі початкових класів повинні чітко усвідомлювати відповідальність за уміння школярів грамотно використовувати слова в усному і писемному мовленні. Це стосується і розуміння значення слів, якими їм доводиться оперувати, і правильної вимови їх, зокрема наголошування, і орфографічної уваги і доречної словосполучуваності та слововживання.

Розбудова нової української школи може бути ефективною за умови вивчення й упровадження в освітній процес продуктивних здобутків і досвіду зарубіжних освітніх систем із означеної проблеми. З досвіду Канади щодо технологічного забезпечення освітнього процесу в початковій школі. Варто зауважити, що на першому місці у цій системі – підготовка дитини до життя, а освітній процес розглядається, як саме життя, що ґрунтується на суб'єктності школяра. Такий підхід є одним із принципів STEM-освіти. «Щоденні 5» (Daily 5) – це методична система, яка розвиває самостійність, креативність, уміння мислити нестандартно. Ця система складається з п'яти видів діяльності – «Письма для себе», «Читання для себе», «Читання для когось», «Роботи зі

словами» і «Слухання», які діти виконують щодня, під час уроків чи групи продовженого дня. Четвертий етап Daily 5 – це «Робота зі словами». Його можна використовувати на уроках мови та читання. Під час цього виду діяльності вчитель добирає слова, які б він хотів опрацювати з учнями. Також використовує і ті слова, які передбачені навчальною програмою. У свою чергу учні можуть запропонувати опрацювати незнайомі слова, які вони зустріли під час читання художніх творів, розв'язуванні математичних задач, під час роботи з текстами на уроці природознавства.

У процесі «Роботи зі словами» учитель забезпечує школярів словниками, у яких учні можуть знайти визначення слів. Найкраще, щоб вони знаходилися у класі. Для пошуку тлумачення слів можна використовувати гаджети, якщо вони є в учнів. Учитель для цього виду діяльності готує учням різні завдання для роботи. Це сприяє кращому їх засвоєнню. А також дає змогу закріплювати вивчений матеріал на уроках української мови. Робота зі словами поповнює словниковий запас школярів. В процесі навчання учні вчаться застосовувати їх на практиці. Після вивчення певної кількості слів, можна запропонувати учням скласти словникову історію, казку, оповідання з їх використанням. Учитель самостійно визначає, яка це буде кількість. Для цієї роботи характерною є стіна слів. Це місце у класній кімнаті, куди вчитель розміщує усі слова, які учні вивчають впродовж місяця. Учні можуть в процесі навчання користуватися ними, звертати увагу на їх написання для кращого запам'ятовування. Стіна слів перебуває в полі зору учнів. Варто зазначити, що перед початком роботи, вчитель разом із учнями складає правила, яких діти мають дотримуватися під час «Роботи зі словами». Вони можуть бути написані як на дошці, так і на папері, та бути у полі зору школярів. Можна навести декілька прикладів таких правил:

- учень готує все необхідне для роботи;
- після підготовки одразу починає працювати;
- залишається на одному місці під час «Словникової роботи»;
- використовує різні словники для роботи;

- працює весь відведений час;
- після виконання роботи прибирає всі матеріали на місце.

Під час «Роботи зі словами» учні вчаться працювати зі словниками, поповнюють свій лексичний запас, використовують набуті знання під час написання різного виду робіт: переказів, оповідань, власних висловлювань, розвивають зв'язне мовлення.

Психологи стверджують, що якщо дитина не розуміє значення хоча б одного слова у тексті, то далі перестає сприймати весь текст, – каже Марина Пристінська (заступник директора НВК «Новопечерська школа») – Реакція школярів на незрозуміле слово може бути різною – дехто навіть виходить із класу. Найчастіше виходять ті, хто вдома спілкується російською. Вигадують різні причини – попити води, помити руки. Виявляється, «винні» у цьому незрозумілі слова.

Тому перед тим, як вирішувати задачу чи читати вправу, педагог має завжди запитати – чи всі слова зрозумілі? Незрозумілими можуть бути навіть «але», «проте», «стільки ж».

Лексичний матеріал базується на словниковому запасі шестиліток, лексиці букваря та інших підручників 1 класу.

Виконуючи завдання у цей період, слід використовувати унаочнення (конкретні предмети, малюнки). Це зумовлено особливістю мислення шестилітньої дитини, яке лишається конкретно-образним і спирається на дії з реальними предметами. У структуру словниково-логічних вправ необхідно вводити «конфліктні» поняття («зайві» предмети, слова), що сприятиме активізації мислительної діяльності школярів, допоможе вчителю перевірити усвідомленість засвоєних дій.

Завдання слід пов'язувати з формуванням в учнів умінь складати невеличкі зв'язні висловлювання.

З метою підвищення мовленнєвої культури особливу увагу необхідно приділяти вправам, спрямованим на збагачення активного словника дітей, а також формуванню у них навички вибирати із свого словникового запасу для

висловлювання думки ті слова, які найбільше відповідають змісту висловлювання і роблять його правильним, влучним і виразним.

Словникова робота може проводитися у різних напрямках, а саме:

- ознайомлення учнів з лексичним значенням нових слів, словосполучень;
- засвоєння деяких граматичних форм, утворення яких викликає у дітей труднощі;
- навчання дітей орфоепічній вимові слів, зокрема правильній постановці наголосу;
- формування правописних умінь.

Слову можна присвятити навіть цілий урок. Це може бути урок-дослідження слова або урок-презентація. Такі нетрадиційні форми будуть доцільними для уроків розвитку зв'язного мовлення. Вони відповідають основним принципам STEM: у центрі уваги знаходиться практичне завдання чи проблема; результат дослідження здобувач освіти зможе застосувати у життєвій ситуації.

Робота зі словами може бути доцільною на будь-якому етапі уроку, а застосування інтерактивних вправ «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Мікрофон», тощо посилюють її ефективність. Учитель повинен спрямувати свою роботу так, щоб органічно інтегрувати роботу зі словами у тему уроку.

Учні легше запам'ятовують вимову і правопис слів, якщо вчитель дотримується певної послідовності у своїй роботі.

1. Створення мотивації – (проблемна ситуація) загострення уваги учнів до слова.
2. Самостійна (парна, групова) робота учнів над «дослідженням» слова (із врахуванням підготовки учнів):
 - Пояснення лексичного значення слова.
 - Особливості правопису.
 - Звуко-буквений аналіз слова, перше переписування, різниця між написанням і вимовою.

- Визначення граматичних понять (без називання термінів).

1. Практична робота: складання словосполучень, речень, виконання вправ із підручника; словникові, малюнкові, вибіркові, розподільні, творчі диктанти; мовні ігри, ребуси, кросворди тощо.

2. Творча робота.

Багатство словникового запасу людини – ознака її високого інтелектуального розвитку, вміння правильно, чітко і лаконічно висловлювати свої думки, тому необхідно приділяти особливу увагу роботі над словниковим словами в молодших класах. Своєрідність лексичної роботи в школі полягає в тому, що вона проводиться на протязі всього навчально–виховного процесу. Важливо, щоб засвоєння нових слів здійснювалося не стихійно, а в системі і виважено, щоб учитель керував цим процесом і полегшував його для учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большакова І. У світі словникових слів. Система нетрадиційних завдань для словникової роботи / І. Большакова, М. Пристінська. - Навчальний посібник. - К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2015. — 120.
2. Відео-рекомендації Марини Пристінської – заступника директора НВК «Новопечерська школа» [Електронний ресурс]. – 2016. - Режим доступу до ресурсу: [ed. era.com](http://ed.era.com)
3. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / Інформаційний збірник МОН України. – 2016. - Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua>.
4. Курінна А. Ф. «Словникова робота» або «робота над словом». – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/80/13889-slovarnaya-rabota-ili-rabota-nad-slovom-sovremennaya-interpretaciya-slovo-centrizma-prepodavatelyami-rusistami.html>.
5. Пристінська М. Українська мова. Методична система «Щоденні 5» (Робота зі словами)– [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4BE3CBIIsbeo>
6. Хомич О.О. Особливості навчання учнів початкових шкіл Канади «Young Scientist» • № 11 (51) • November, 2017

Шевчук Світлана,

завідувач кафедри культури української мови

факультету української філології та

літературної творчості імені Андрія Малишка

НПУ імені М.П. Драгоманова, канд. філол. наук, професор

РІДНА МОВА – ЄДИНЕ ДЖЕРЕЛО ВИЯВУ ОСОБИСТОСТІ

Напрочуд дивна ситуація склалася в Україні: змінюється влада, і перше, що вона робить – це береться вирішувати мовне питання. Це безпосередньо стосується й нинішньої влади: скасувала Постанову Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. №301 «Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою».

Та які б дії не вчиняли влада і всі українці, мова розвивається, збагачується, нагадує про себе як святковий атрибут під час відзначення Днів української писемності та мови (влада і свідомі українці пишуть диктант єдності). На радіо і телебаченні обов'язково повідомляють про те, як написала диктант та чи та посадова особа. Але й донині чуємо мовні покручі, мовні динозаври з вуст ведучих програм, під час виголошення читаємо на сторінках часописів, на вуличних бігбордах, під час просто бесіди з колегами чи сторонніми особами.

Коли настане той час, коли українці усвідомлять, що не можна так знущатися з мови, її треба вивчати, поважати, любити як рідну матір, бо мова мстива, вона знищує тих, хто не бажає нею послуговуватися (пригадаємо мовлення М.Азарова, де він і що з ним відбувається). Мова дає наснагу, відновлює здоров'я, робить стійкою психіку тих, хто її любить, не перекручує слова, озвучує ті, які несуть позитивну енергетику. Слова матеріальні, кожне з них має свою ауру, несе заряд та впливає не лише на людей, а й на довкілля в цілому. Коли ми буваємо на концерті української пісні чи чуємо українські

колядки, то відчуваємо, як ми оздоровляємося, як змінюється наш настрій: ми задоволені, ніщо нас не турбує, а основне – маємо внутрішній спокій.

Слово може зцілити, а може й убити. Чи задумувалися ми над цим?

Хотілося б порушити питання про мовне виховання у середній школі.

Чому учні стають жорстокими, можуть підняти руку на однокласника чи навіть учителя. А чи не винні в цьому ті ж учителі, батьки, які розмовляють з учнями та своїми дітьми мовою чужою, мовою агресора, генетично та територіально неприродною для них. Чужомовний код, без сумніву, впливає негативно на психіку українця та несе негативну енергетику. То чи мають рацію ті, хто вважає: «А какая разница, на каком языке?». Та, певно, є, бо у них – «язык», а у нас – мова. Порівняймо і про себе промовимо такі слова:

Українське	Російське
Красуня	Красавица
Зоря	Звезда
Дозвілля	Досуг
тесляр, тесля	плотник
Заклопотаний, занепокоєний	озабоченный

Таких слів можна наводити безліч. А ще українська мова синонімічно багата, а ще вона мелодійна та спокійна, а тому несе позитив у довкілля. Учні (діти), які спілкуються своєю рідною мовою, менше хворіють, спокійніші й добріші, бо отримують енергію від землі та своїх предків.

Отже, хочеться вірити в зростання національного самоусвідомлення у контексті рідної мови; зростання громадянської активності й творчої енергії в цій сфері. До цього століття тому закликав своїх громадян Іван Франко: « Ми мусимо відчувати себе українцями не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинне бути у нас голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції» [2, 405].

Ті, хто домагається у нас двох державних мов, прагнуть перетворити Україну в дубль – у ще одну, крім наявної, російську державу. Це є ворожий,

смертельно небезпечний замір, і як це важливо, що українці, особливо молодь, все ж зрозуміли всю підступність, всю цинічність того антидержавного мовного спектаклю, що розігрується в Україні знову з метою виборення російській мові статусу державної або офіційної. Це, безперечно, дорівнює випорюванню того, щоб Україна втратила свою державність та щоб українська мова зовсім щезла з українських етнічних теренів [1, 135-136].

Що ж до росіян, що проживають в Україні, то ще раз хочеться сказати: і розвивайте, і плекайте, і бережіть свою мову, розмовляйте і послуговайтесь нею, тільки ж не нав'язуйте її Україні, не випихайте її в державну чи офіційну, адже для цього в неї є своя держава – Росія. То просто аморально і дико жити в Україні та її люто ненавидіти.

А в українців хотілося б запитати: «Ну чого і справді ми такі?». Тож ніхто і ніколи не буде нас поважати, якщо ми навіть першоелемент своєї національності – свою мову – не поважаємо. Щонайактивніше послуговаймося українською в щоденному спілкуванні, бо мова – єдине джерело вияву своєї особистості. Бережімо рідну мову від кривд і наруги, від забуття і зрадництва, від спотворення і засмічення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погрібний А.Г. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... - К.: Вид. центр «Просвіта», 2000.
2. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжі// Франко І. Збір. Творів У 50-т. – К.: Наук. Думка, 1986 – Т.45.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МОТИВАЦІЯ ЗМІН У НОВІЙ РЕДАКЦІЇ ПРАВОПІСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 416 було затверджено склад Української національної комісії з питань правопису, яка повинна була модернізувати правописну норму на сучасному етапі розвитку мови [22]. До неї увійшли провідні українські науковці та громадські діячі.

22 жовтня 2018 року Українською національна комісія з питань правопису затвердила нову редакцію Українського правопису [5].

22 травня 2019 року нову редакцію Українського правопису було схвалено постановою Кабінету Міністрів України № 437 «Питання українського правопису». [3].

3 червня 2019 року остаточний текст нової редакції було опубліковано на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки та Національної академії наук [5].

З цього моменту діє рекомендація щодо застосування норм та правил нової редакції Правопису в усіх сферах суспільного життя.

Наказом МОН № 1033 від 29.07.2019 року «Про впровадження нової редакції Українського правопису» [1] утворено постійно діючу Міжвідомчу комісію із забезпечення впровадження нової редакції Українського правопису.

Відповідно до тексту документа, комісія разом з Національною академією наук України та Національною академією педагогічних наук України зобов'язана підготувати план заходів щодо впровадження нової редакції Українського правопису та подати його на затвердження до Міністерства освіти і науки України до 16 вересня 2019 року. Крім того, Міністерство освіти і науки України наказало Українському центру оцінювання якості освіти упродовж

п'яти років у завданнях зовнішнього незалежного оцінювання використовувати норми Українського правопису, які не зазнали змін [1].

Проте реакція громадськості на текст нового правопису виявилася неоднозначною, про що свідчить проведене на етапі громадського обговорення сайтом «Ізборник» опитування [4]. У ньому взяли участь у онлайн-режимі 3183 респондентів. Відповіді «за» та «проти» реформи розділилися майже порівну. Найменш підтриманою зміною виявилася заміна лексеми «проект» на «проект». Найбільш обґрунтованим в очах респондентів є написання великої літери у власних назвах, пов'язаних з релігією.

Такі дані свідчать про актуальність ширшого обґрунтування методики та мотивації змін у новій редакції Українського правопису та необхідність популяризації цієї інформації серед громадськості.

Метою пропонованого дослідження є окреслення підходів до створення чинного Українського правопису.

Автори редакції у передмові до документа обґрунтовують необхідність оновлення правопису на сучасному етапі розвитку української державності, адже нині відсутній адміністративний контроль над дотриманням правописних норм, а відтак низка ЗМІ, державних та приватних закладів різноманітного спрямування послуговуються нормами, відмінними від офіційних [7; 2].

Результатами такого становища автори документа визнають дезорієнтацію широкого кола користувачів української мови, непевність мовців у власній мовній компетенції, перешкоджання розширенню суспільних функцій української мови, розхитування мовної норми [7; 2].

Такі процеси доцільно назвати зовнішньою мотивацією змін.

Серед підходів до оновлення правописної норми на сучасному етапі виділено два. По-перше, нова редакція Правопису має на меті повернути до життя «деякі особливості правопису 1928 року, які є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя» [7; 4]. По-друге, враховано той факт, що правопис повинен відображати явища які виникають та розвиваються на сучасному етапі розвитку мови [7; 4].

Зміни в Українському правописі-2019 охоплюють серед трьох підсистем правопису (графіка, орфографія, пунктуація) лише орфографію, яка розвивається найбільш динамічно [7; 2].

Зміни у правописній нормі поділено на групи. До першої належать ті, як охоплюють власне зміни у написанні слів, проте без варіантної складової. До другої групи зараховано ті зміни, які є варіантними доповненнями до чинної норми, тобто функціують паралельно з нормою, яка вже існує [6; 1].

До власне змін належать написання звуків та звукосполучень у словах іншомовного походження, правопис запозичень та питомої лексики разом, окремо та через дефіс, деяких російських прізвищ, великої літери у назвах товарних знаків, подвоєння літер у деяких словах [6, 1–4].

Варіантність притаманна таким правописним нормам та їх уточненням: передавання звука **g**, звукосполук **au** та **th** у словах іншомовного походження, уживання и на початку слова, варіантних форм родового відмінка [6, 4–6].

Загалом, зміни у новій редакції Українського правопису торкнулися 15 орфографічних норм або їхніх аспектів. З них 10 випадків належать до першої групи змін, 5 – до другої.

Також, залежно від характеру модифікації, можна умовно розділити усі наведені зміни на три групи: пов'язані з вимовою окремих звуків або слів, умотивовані історичним розвитком мови, договірні.

До змін, зумовлених дією фонетичного принципу правопису, можна зарахувати, наприклад, такі: передача звука **j** у словах іншомовного походження відповідно до його вимови (плеєр, конвеєр), передавання звука **g** двома способами у прізвищах та іменах людей (Вергілій та Вергілій), існування варіантів слів з голосним и на початку слова (ирій, ирод), варіантних форм родового відмінка (радісті, радости).

Як зміни, вмотивовані історичним розвитком мови, можна розглянути такі: вживання малої літери у назвах товарних знаків, марок виробів, якщо вони функціують як загальна назва (жигулі), написання лексеми священник з двома

-н-, що утворилися унаслідок збігу приголосних на межі кореня та суфікса тощо.

Послугуючись власне договірним критерієм, можливо сформулювати, наприклад, правила написання слів з латинським коренем **-ject-** (проект, проєкція), буквособ'єднанням **-ck-** (Дікенс) та інші.

Оскільки цей поділ є умовним, а зміни часто мають тривале історичне підґрунтя, їх можна характеризувати і як комплексне явище.

Отже, методологія змін у новому “Українському правописі” реалізується у оновленні правописної норми як на основі правопису 1928 року, так і сучасного розвитку української мови. Мотивація модифікацій орфографічних норм виникає під впливом зовнішніх чинників, які формують статус правопису для громадськості, та внутрішніх, які зумовлюють оновлення змістової складової.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1033 від 29 липня 2019 року. Про впровадження нової редакції Українського правопису. Київ, 2019. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/65432/> (дата звернення: 05.10.2019)
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 416. Про затвердження нового складу Української національної комісії з питань правопису. Київ, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/416-2015-%D0%BF> (дата звернення: 05.10.2019)
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437. Питання українського правопису. Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF> (дата звернення: 05.10.2019)
4. Результати опитування про проект правопису. Київ, 2018. URL: <http://izbornyk.org.ua/files/opyt/projectopyt2018.pdf> (дата звернення: 05.10.2019)
5. Роз'яснення щодо використання нової редакції «Українського правопису» URL: [HTTPS://MON.GOV.UA /UA/NEWS/ROZYASNENNYA-SHODO-VIKORISTANNYA-NOVOYI-REDAKCIYI-UKRAYINSKOGO-PRAVOPISU](https://mon.gov.ua/ua/news/rozyasnennya-shodo-vikoristannya-novoyi-redakcii-ukrayinskogo-pravopisu) (дата звернення: 05.10.2019)
6. Стислий огляд основних змін у новій редакції Українського правопису (2019). Київ, 2019. 6 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/osnovni-zminy%202019.pdf> (дата звернення: 05.10.2019)

7. Український правопис. Київ, 2019. 282 с. URL: [https:// mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf) (дата звернення: 05.10.2019)

ЗМІСТ

<i>Білецька Вероніка</i> МІСЦЕ ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ У МОВІ	3
<i>Білостоцька Стефанія</i> МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В МАСМЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ ...	6
<i>Варавкіна Зінаїда</i> <i>Стогній Ірина</i> МОВНІ ЗАСОБИ КІНОПОВІСТЕЙ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА	12
<i>Виноградова Юлія</i> ЛЮДИ РОЗКРИВАЮТЬСЯ В КОНФЛІКТІ (комунікативна конфліктограма).....	17
<i>Войченко Дарина</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСІЇ В ТВОРІ ТОМАСА МЕЛОРИ «MORTE D'ARTHUR».....	22
<i>Гаркуша Крістіна</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ	25
<i>Глущик Сергій</i> СИСТЕМА ІМЕН II ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ	28
<i>Голоско Світлана</i> ЖАНР ІНТЕРВ'Ю ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЖУРНАЛІСТА	33
<i>Даньшова Валентина</i> СТИЛІСТИКА І КУЛЬТУРА МОВИ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ	34
<i>Дияк Олена</i> ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ ЯК ПРОВОКАЦІЙНИЙ ЧИННИК ВИБОРУ МОВНОГО ДРЕС-КОДУ ФАХІВЦЯ: МАЙСТЕР-КЛАС	39
<i>Добровольська Євгенія</i> СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 30-Х РОКАХ XX СТОРІЧЧЯ. ІСТОРІЯ ЛІНГВОЦИДУ	43

<i>Дудко Ольга</i> ВЗАЄМОДІЯ, СИНКРЕТИЗМ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА	47
<i>Жерновий Володимир</i> МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	50
<i>Забіяка Іван</i> «МОЯ ХАТА З КРАЮ...» культурологічно-політичний аспект фразеологізму	52
<i>Карабардін Андрій</i> «МОВНЕ» ПИТАННЯ В ПОГЛЯДАХ ВАСИЛЯ СТУСА	57
<i>Кірсанов Максим</i> МОВНЕ ПИТАННЯ ЯК ПРОВОКАЦІЙНИЙ ЧИННИК КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	63
<i>Колодій Роксолана</i> ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДІЛОВОДСТВА	66
<i>Комишан Ірина</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	73
<i>Кондратенко Катерина</i> ГОЛОВНИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ	76
<i>Красовська Алла</i> СПЕЦКУРС «ВВЕДЕННЯ В НАУКУ» (4 клас, змістовий модуль 4, тема 8)	80
<i>Кудас Катерина</i> ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	90
<i>Лісніковська Наталія</i> АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ	93

<i>Лобода Тетяна</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД УРЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОПИСІВ	97
<i>Мяновська Анастасія</i> МОВА ЯК СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ	103
<i>Негін Костянтин</i> ПРОБЛЕМА БІЛІНГВІЗМУ ЯК НАСЛІДОК ШТУЧНОЇ РУСИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У 1960-ТІ РОКИ	106
<i>Переверзева Олена</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ	110
<i>Радчишина Марія</i> ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ..	113
<i>Самойленко Аліна</i> ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС)	117
<i>Сторож Олег</i> ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СЕРЕД УЧНІВ ЯК МАЙБУТНЯ ОСНОВА ЖИТТЄВОЇ ОРІЄНТАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ПРОСТОРИ (КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ).....	123
<i>Філонова Анна</i> ІНВЕКТИВИ У МОВЛЕННІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ	130
<i>Харченко Тетяна</i> МОВА ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	134
<i>Холодовська Наталія</i> НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	137

Улицька Інна

РОЛЬ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ З ВЛАДОЮ	140
--	-----

Швець Тетяна

STEM-ПІДХІД ДО РОБОТИ ЗІ СЛОВАМИ В 1 КЛАСІ НУШ	153
--	-----

Шевчук Світлана

РІДНА МОВА – ЄДИНЕ ДЖЕРЕЛО ВИЯВУ ОСОБИСТОСТІ	159
--	-----

Ярошенко Мирослава

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МОТИВАЦІЯ ЗМІН У НОВІЙ РЕДАКЦІЇ ПРАВОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	162
--	-----

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

12 листопада 2019 року

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. др. арк.. Обл.-вид. арк..
Наклад прим. Зам. №
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002. (044) 239-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова (044) 239-30-26